

Mennesker og pollinerende insekter i norske landskap

En multimodal kritisk diskursanalyse av *Nasjonal pollinatorstrategi*.

ÅSE MARIE SØISDAL

VEILEDER

May-Brith Ohman Nielsen

Universitetet i Agder, 2023

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for nordisk og mediefag

Master

Sammendrag

Med utgangspunkt i den pågående naturkrisens sosiale implikasjoner, avdekker og drøfter denne undersøkelsen hvordan natursyn, sosiale maktstrukturer og forholdet mellom mennesker og andre arter kommer til uttrykk i *Nasjonal pollinatorstrategi*, som er et politisk styringsdokument for ivaretagelse av pollinerende insekter i Norge. Dette gjøres ved bruk av metoden multimodal kritisk diskursanalyse. Undersøkelsen viser at strategiplanen fremmer et antroposentrisk natursyn hvor insektene har en instrumentell rolle. Naturvern blir nærmest synonymt med vern av nytteorganismer. Effektiv pollinering i et nyliberalt jordbrukslandskap og på områder hvor tilretteleggelse for pollinatorer ikke kommer i konflikt med annen bruk av områdene, vektlegges. Ville og tamme bier kommer i søkelyset, mens andre pollinatorer, som fluer, biller og sommerfugler, blir værende i periferien. Innsamling og formidling av kunnskap er sentralt i planen, mens gyldigheten av dagens kunnskap trekkes i tvil. Mennesker fremstilles som omsorgsfulle, samtidig som både ansvaret for- og alvorlighetsgraden av dagens insektsskadelige praksiser, tilsløres. Skadene er noe som «bare skjer». Pollinatorstrategien fremmer en tro på at pollinatorne kan ivaretas innenfor dagens systemer, og gjeldende samfunns- og næringsstrukturer, som tilrettelegger for insektsskadelige praksiser, berøres i liten grad.

Abstract

Based on the social implications of the ongoing nature crisis, this thesis uncovers and discusses how nature views, social power structures, and the relationships between humans and other species are conveyed in *Nasjonal pollinatorstrategi*, which is a political strategy document for viable populations of pollinating insects in Norway. Through a multimodal critical discourse analysis, the thesis demonstrates that the pollinator strategy promotes an anthropocentric nature view where the insects receive an instrumental role. Environmental protection is almost synonymous with the protection of beneficial organisms. The emphasis is on effective pollination in neo-liberal agricultural landscapes, and in landscapes where protection of pollinators does not conflict with human's other interests. Honeybees and wild bees are in focus, while other pollinators, such as flies, beetles, and butterflies, remain in the periphery. Collection and dissemination of knowledge is central to the plan, simultaneously the validity of current knowledge is called into question. People are portrayed as caring, while both the responsibility for- and the severity of today's harmful practices are obscured. Harm to the insects is something that "just happens", and current social structures, which facilitate practices harmful to insects, are only affected to a small extent.

Forord

For en opplevelse! Jeg føler meg privilegert som har fått muligheten til å bruke et halvår på å fordype meg i en tematikk jeg virkelig brenner for, nemlig forholdet mellom oss mennesker og naturen. Arbeidet med denne masteroppgaven har vært både spennende og lærerikt, og selv om det er godt å bli ferdig, er det også litt trist fordi innlevering av masteroppgaven markerer slutten på fem spennende år som student.

Blant de mange som har støttet meg i skriveprosessen, vil jeg først og fremst takke min veileder, May-Brith Ohman Nielsen. Jeg setter virkelig pris på inspirasjonen, rådene, støtten og tilbakemeldingene du har bidratt med. Din innsikt i pollinatortematikken har vært uvurderlig, og dette prosjektet hadde ikke blitt gjennomført uten deg.

Jeg vil også rette en stor takk til medlemmene i forskergruppa Deadly-Dreams, som har lest, lyttet og gitt gode og konstruktive tilbakemeldinger på arbeidet mitt.

Tusen takk til klassen min! Det har vært godt å ha noen i samme situasjon å dele både oppturer og nedturer med. Dere er alle fantastiske mennesker, og jeg kommer til å savne dere.

Jeg vil også takke mamma, som alltid heier på meg. Og Ari, som aldri var i tvil om at jeg ville komme i mål.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke barna mine, Emil og Olliver, som har holdt ut med mye «nerding», bøker overalt og tidvis store mengder hybelkaniner i alle rom.

Kristiansand, mai 2023

Åse Marie Søisdal

Innhold

Sammendrag.....	iii
Abstract.....	iv
Forord.....	v
Innhold.....	vi
1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn og presentasjon av empiri	1
1.2 Problemstilling og undersøkelsens formål.....	3
1.3 Begrunnelse for valg av empiri	4
1.4 Personlig motivasjon og begrunnelse for valg av undersøkelsesområde.....	5
1.5 Natur – mitt etiske utgangspunkt	6
1.6 Tidligere forskning.....	7
1.6.1 Fagfolks betraktninger om pollinatorstrategien	7
1.6.2 Norsk miljøpolitikk og makt	8
1.6.3 Forskning på pollinatordiskurser	10
1.6.4 Internasjonal forskning på forholdet mellom politikk, språk og natur	12
2 Teori.....	14
2.1 Kritisk realisme.....	14
2.2 Kritisk diskursanalyse	15
2.2.1 Fagfeltets utvikling.....	16
2.2.2 Diskursbegrepet	16
2.2.3 Den dialektisk – relasjonelle tilnæringsmodellen til CDA.....	17
2.3 Teorier om meningsskapning: Sosiosemiotikk, systemisk-funksjonell lingvistikk og multimodalitet	18
2.4 Miljømedborgerskap.....	20
2.5 Ideologier og makt	22
2.5.1 Etikk, verdier og natursyn	22
2.5.2 Velferdssamfunnet og naturen	23
2.5.3 Føre-var-prinsippet	24
2.5.4 Nyliberalisme	24
2.5.5 Makt	25
3 Metode.....	27

3.1	Begrunnelse for valg av metode	27
3.2	Validitet, reliabilitet og etiske hensyn	28
3.3	Svakheter med metoden.....	28
3.4	Hvordan metoden finner svar på problemstillingen: Erkjennelsesprosesser og praktisk fremgangsmåte i analysearbeidet	29
3.5	Analysemodell for tekstanalyse	31
4	Analyse.....	33
4.1	Foreløpig tekstbeskrivelse	34
4.1.1	Pollinatorstrategiens oppbygning	34
4.1.2	Pollinatorstrategiens fotografier: Innledende inntrykk og refleksjoner	37
4.2	En foreløpig kategorisering av pollinatorproblemet.....	38
4.2.1	Sjangerforventninger	38
4.2.2	Et tverrsektorielt landbruks- og matproblem	39
4.2.3	Prosesser og drivkrefter, praksiser og strukturer	40
4.2.4	Ordnes verdi og idealet om objektivitet	42
4.2.5	Uheldige stilidealer?	43
4.3	Et mål for hvem?	44
4.3.1	Et ideelt mål	44
4.3.2	Et landbruksmål	47
4.3.3	Et naturmangfoldsmål.....	50
4.3.4	Målet er pollinering.....	53
4.4	Forholdet mellom kunnskap og handling	55
4.5	Konstruksjonen av sted.....	57
4.5.1	Gode leveområder	57
4.5.2	Illusjonen av sammenhengende leveområder.....	59
4.5.3	Farlige leveområder	62
4.6	Flere motsetninger og målkonflikter	67
4.6.1	Tam eller vill, mat eller natur	67
4.6.2	Mennesker, beitedyr, blomster og pollinatorer	69
4.7	Formidlingens magiske kraft	73
4.7.1	De omsorgsfulle menneskene.....	73
4.7.2	De ansvarlige menneskene	75
4.7.3	De handlekraftige menneskene	77
5	Konklusjon.....	80
5.1	Videre forskning.....	84

6 Litteraturliste 85

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og presentasjon av empiri

En av nåtidens globale utfordringer, som påvirker oss alle og aktualiserer denne undersøkelsen, er at vi mennesker bidrar til at jordas biologiske mangfold reduseres i et akselererende tempo. Allerede i 2009 fikk vi vite at planetens tålegrense for tap av biologisk mangfold er overskredet. Tålegrense refererer til andelen biologisk mangfold som kan forsvinne uten at våre livsbetingelser trues (Rockström et al., 2009). Elleve år senere erklærte en gruppe statsledere, deriblant vår egen statsminister Erna Solberg, at verden er i en naturkrise (Carlsen et al., 2020). Erklæringen kan sees i forbindelse med Norges tilslutning til FNs globale bærekraftsmål hvor hensikten med ett av målene, *livet på land*, er å «[b]eskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning (...) stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av arts- og artsmangfold» (FN-Sambandet, 2023a). Norge har altså tilsluttet seg et globalt mål om å stoppe tap av natur- og artsmangfold.

Et forsterket søkelys på at våre handlinger, miljøproblemer og våre livsbetingelser henger sammen har ført til at stadig flere stiller spørsmål ved vår forståelse av naturens verdi. I en rapport fra FNs naturpanel understrekes det at natur kan bli og blir verdsatt på mange ulike måter, og at måten naturen verdsettes på har betydning for hvordan mennesker handler (IPBES, 2022). Rose et al., som arbeider innen fagområdet miljøhumaniora, mener det er nødvendig at politikk, menneskelige aktiviteter, miljøutfordringer og sosial rettferdighet sees i sammenheng, og at sosial rettferdighet også må inkludere rettferdighet for miljøet (Rose et al., 2012). Stadig flere teoretikere deler Rose et al. sitt syn og argumenterer for at vi trenger en utvidet sosial kontrakt, en *naturkontrakt*, som også omfatter andre arter. Siden naturen utgjør rammene for vår sosiale virkelighet, bør de sosialt konstruerte skillene mellom vår sosiale virkelighet og naturen redefineres (Burkey, 2013; Cao, 2015, s. 95–97). En slik naturkontrakt innebærer at konseptet *sosial* forstås i en utvidet forstand hvor vi også har rettigheter og plikter overfor naturen. Det er slik jeg forstår og benytter konseptet *sosial* i denne undersøkelsen hvor konseptet rommer både mellommenneskelige relasjoner og relasjoner mellom oss mennesker og andre arter.

Blant de levende organismene som er truet av oss mennesker, finner vi pollinerende insekter, som er en samlebetegnelse på insekter som pollinerer blomster. I løpet av de siste tiårene har

vi fått stadig mer kunnskap om hvordan menneskers naturinngrep truer disse insektene og deres leveområder. Til tross for at vi får stadig mer kunnskap om situasjonen eksisterer det i dag et stort gap mellom kunnskap, forskning og politiske tiltak (Gemmill-Herren et al., 2021, s. 64). De bakenforliggende årsakene til at pollinatorne dør er mange og komplekse. I Europa blir landskapsendring og nedbygging av natur ansett som de viktigste årsakene, tett fulgt av sprøytemiddelbruk, klimaendringer, spredning av sykdom og patogener, konkurranse mellom vill- og tambier og spredning av uønskede fremmedarter (Dicks et al., 2021). Også i Norge er landskapsendringer et problem. En NIBIO rapport fra 2020 viser til strukturendringer i landbruket som særs problematiske. Hovedtrenden er at blomsterenger, som tidligere ble ekstensivt drevet, enten brakklegges eller drives mer intensivt. I begge tilfeller fører dette til store endringer i artssammensetningene på disse områdene. Blomster som pollinerende insekter er avhengige av, forsvinner. Deretter forsvinner insektene og insektspisende fugler (Pedersen et al., 2020).

Det er også alvorlig for oss mennesker at de pollinerende insektene forsvinner. Pollinering er nødvendig i produksjonen av mye av maten vi spiser, og nedgangen i pollinerende insekter har en negativ effekt på oppnåelsen av FNs bærekraftsmål om å *utrydde sult*, som blant annet innebærer global matsikkerhet, bedre ernæring for alle og bærekraftig landbruk (FN-Sambandet, 2023b). En nylig studie viser at allerede i dag har den globale nedgangen i pollinatorer ført til mellom tre og fem prosent nedgang i produksjonen av næringsrik mat, slik som bær og nøtter. Foruten de økonomiske tapene dette medfører for dem som lever av matproduksjon, har forholdet også direkte innvirkning på folkehelsen. Redusert pollinering fører til at mennesker feilernæres og dør (Smith et al., 2022).

Den globale nedgangen i antall pollinerende insekter, herfra kalt *pollinatorproblemet*, kom for alvor på den politiske agendaen i 2016. Globalt ved at FNs naturpanel, basert på rundt 3000 vitenskapelige publikasjoner, utarbeidet en rapport som satt søkelys på presset menneskelige aktiviteter utsetter pollinatorne for, mulige konsekvenser av tap av pollinatorer og mulige tiltak for å løse pollinatorproblemet (IPBES, 2016). Nasjonalt ved at Stortingets næringskomite, etter forslag fra Kristelig folkeparti, ba regjeringen utarbeide en nasjonal pollinatorstrategi. I forslaget påpekte næringskomiteen at et mangfold av pollinerende insekter er verdifullt både i seg selv og for norsk matproduksjon. Samtidig ble moderne landbruk utpekt som en viktig årsak til nedgang i humle- og villbiebestander. Forslaget inneholdt blant annet et ønske om større satsning på variert landbruksstruktur og drift av mindre landbrukseiendommer, slutt på bruk av kjemiske sprøytemidler i veikanter, krav om

pollinatorvennlige vekster på offentlige områder og større satsing på økonomiske støtteordninger. Selve forslaget ble støttet av Venstre, Sosialistisk venstreparti, Arbeiderpartiet og Senterpartiet, selv om sistnevnte på daværende tidspunkt ikke ønsket å ta stilling til hvilke tiltak som burde innføres. Høyre og Fremskrittspartiet var imot forslaget, men de ble nedstemt. Motstanden begrunnet de med at en mer helhetlig strategi for ivaretagelse av naturmangfold ville være mer hensiktsmessig. Forslaget ble fulgt av en instruks om å «på egnet måte fremme en sak om nasjonal strategi for å sikre fortsatt mangfold av villbier og andre pollinerende insekter» (Meld. St. 172 S (2015-2016), s. 4).

På bakgrunn av instruksen fra næringskomiteen utarbeidet regjeringen en 48 siders strategiplan kalt [*Nasjonal pollinatorstrategi -Ein strategi for levedyktige bestandar av villier og andre pollinerande insekt.*](#) som ble publisert i 2018. Regjeringen bestod på dette tidspunktet av partiene Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig folkeparti og Venstre hvorav de to førstnevnte partiene var blant næringskomiteens motstandere av planen. Strategiplanen er, ifølge opplysninger i selve strategiplanen, forankret i et [*faggrunnlag*](#), som ble utarbeidet av Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet i samarbeid med AVINOR AS, Statens vegvesen, Forsvarsbygg, Jernbanedirektoratet, Statsbygg, Norsk Institutt for Bioøkonomi, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Universitetet i Oslo og Norsk institutt for naturforskning. Selve pollinatorstrategien ble utarbeidet i et interdepartementalt samarbeid mellom Klima- og miljødepartementet, Samferdselsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Olje- og energidepartementet samt Landbruks- og matdepartementet, som ledet arbeidet (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018; Landbruksdirektoratet & Miljødirkektoratet, 2017). Hvem som «egentlig» har skrevet strategiplanen, er ukjent. Det er denne strategiplanen som danner det empiriske grunnlaget for denne undersøkelsen.

1.2 Problemstilling og undersøkelsens formål

Problemstillingen som denne undersøkelsen søker svar på, er:

Hvilke underliggende natursyn og sosiale maktstrukturer kommer til uttrykk i *Nasjonal pollinatorstrategi*, og hvilken betydning kan disse strukturelle forholdene tenkes å ha for ulike sosiale grupper og for relasjonene mellom mennesker og andre arter?

I arbeidet med å finne svar på problemstillingen støtter jeg meg til følgende forskningsspørsmål som bidrar til å belyse maktinteresser og verdisyn som kommer til uttrykk i pollinatorstrategien, fra ulike perspektiver:

- 1) Hvordan kommer problemforståelse og forståelse av årsaks og ansvarsforhold, både for nåværende og fremtidig situasjon, til uttrykk?
- 2) Hvordan håndteres målkonflikter?

I dag finnes det mye forskning på årsakssammenhenger mellom våre handlinger og artsutryddelse. Derimot finnes det mindre forskning på hvordan slik utryddelsesproblematikk beskrives i politiske dokumenter, særlig i norsk sammenheng. Følgelig finnes det også lite forskning på hvilke konsekvenser måten vi kommuniserer om utryddelsesproblematikk kan tenkes å ha for ulike sosiale grupper og relasjonen mellom mennesker og andre arter. Formålet med undersøkelsen er derfor å avdekke problematiske forhold ved regjeringens kommunikasjon omkring temaet artsutryddelse, slik det kommer til uttrykk i *Nasjonal pollinatorstrategi*, samt mulige konsekvenser av dette for ulike sosiale grupper og for relasjonene mellom mennesker og andre arter. Disse forholdene avdekker jeg ved å analysere pollinatorstrategien fra et ideologi-kritisk perspektiv hvor jeg antar at strategien, som tilsynelatende fremstår som objektiv og nøytral, fungerer ideologisk og skjuler maktinteresser (jf. Berglez, 2019, s. 229; Vagle, 1999, s. 124).

Metoden som benyttes i undersøkelsen, er multimodal kritisk diskursanalyse (MCDA). *Multimodal* innebærer at jeg ikke bare analyserer pollinatorstrategiens skriftlige tekst, men også andre elementer, slik som bilder og kart. Kritisk diskursanalyse (CDA) er en problemorientert metode som er egnet til å avdekke hvilke ideologiske interesser og maktrelasjoner en tekst kan tenkes å tjene (Skrede, 2018, s. 21).

1.3 Begrunnelse for valg av empiri

Nasjonal pollinatorstrategi er et politisk styringsdokument som legger føringer for hvordan vi skal løse pollinatorproblemet i Norge. Et slikt dokument er normgivende og konstituerer praksis. Nedenfor redegjør jeg for hvorfor dette er et viktig dokument å undersøke.

Hensikten med strategiplaner er å endre sosiale praksiser og strukturer i samfunnet. Norman Fairclough, som er emeritus professor i lingvistikk, påpeker at strategiplaner er sterkt diskursive tekster som har stort potensial til å skape endringer, både på godt og vondt. Følgelig er strategiplaner, da særlig strategiplaner for krisehåndtering, viktige studieobjekter for CDA (Fairclough, 2013, s. 14–18). Selv om pollinatorstrategien er ett enkelt dokument som skal løse ett spesifikt problem, nemlig pollinatorproblemet, relaterer teksten dialektisk til to av vår tids store strukturelle samfunnskriser – naturmangfoldskrisen og sultkrisen (jf. 1.1).

Følgelig tilhører pollinatorstrategien den typen dokumenter som Fairclough mener det er viktig å analysere ved bruk av CDA.

Selv om en tekst har potensial til å endre våre sosiale praksiser og strukturer, vet vi også at tekster kan bidra til opprettholdelse av gjeldende praksiser og strukturer, samt at tekster ikke er speilbilder av den virkelige verden (jf. Skrede, 2018, s. 14). Dette betyr at pollinatorstrategien også har potensial til å opprettholde og rettferdiggjøre eksisterende praksiser og strukturer, slik som moderne landbrukspraksiser, som har bidratt til å skape pollinatorproblemet (jf. Meld. St. 172 S (2015-2016)). Det er eksisterende praksis som har ført til at vi har overskredet planetens tålegrenser for tap av biologisk mangfold, og som har bidratt til at den globale matproduksjonen allerede er redusert. Derfor er det viktig, både for oss selv og for de pollinerende insektene, at strategiene som fremmes i pollinatorstrategien er egnede til å løse pollinatorproblemet.

Strategiplanen ble utarbeidet av en flertallsregjering og støttet av Stortinget. Samtidig kan det ha betydning for planen at de to største regjeringspartiene, Høyre og Fremskrittspartiet, stemte imot forslaget om utarbeidelse av en pollinatorstrategi da dette ble fremmet i Stortingets næringskomite. Begrunnelsen partiene oppga, var at det ville være mer hensiktsmessig å utarbeide en helhetlig strategi for naturmangfold (Meld. St. 172 S (2015-2016)). Det kan tenkes at en strategi for kun en utvalgt gruppe natur er uheldig sett fra et helhetsperspektiv.

Det finnes en del tidligere forskning på miljødiskurs i norske politiske styringsdokumenter (se 1.6.2), og selve pollinatorstrategien har også blitt omtalt innenfor forskningsmiljøet (se 1.6.1). I disse omtalene blir betydningen av strategiens bakenforliggende sosiale praksiser og strukturer kun i liten grad belyst. Multimodalitet i slike dokumenter finnes det heller ikke mye forskning på. I løpet av teoriinnsamlingsprosessen har jeg ikke funnet noe tidligere forskning på multimodalitet og betydningen av multimodal kommunikasjon i norske miljøpolitiske styringsdokumenter. Det finnes altså flere kunnskapshull som belyses i denne undersøkelsen.

1.4 Personlig motivasjon og begrunnelse for valg av undersøkelsesområde

Tematikken i undersøkelsen befinner seg i krysningspunktet mellom flere av mine interesse- og kunnskapsfelt. Med en agronomutdannelse i bunnen etterfulgt av mangeårig praksis i landbruket, har jeg førstehåndskjennskap til landbrukets praksiser og strukturer. Jeg har også kjennskap til det akademiske fagfeltet miljøhumaniora, som er et tverrdisiplinært felt der

humanioras og samfunnsvitenskapens etablerte skille mellom mennesker og andre arter, undersøkes og diskuteres. På dette fagområdet har jeg først som student, deretter som deltaker i universitetets forskergruppe på fagområdet, tilegnet meg kunnskap om relasjoner mellom mennesker og natur fra et humaniora/samfunnsvitenskapelig perspektiv. Dette har jeg blant annet gjort ved å delta i forskning på historiske praksiser knyttet til rovdyrutryddelse og giftbruk (Søisdal et al., 2023). Denne undersøkelsen er imidlertid en masteroppgave i samfunnskommunikasjon, og i analysen kombinerer jeg kunnskapen min fra landbruks- og miljøfeltet med kommunikasjonsfaglig kunnskap, som jeg har tilegnet meg i løpet av masterutdannelsen. For meg bidrar denne undersøkelsen til en videreutvikling av min kunnskap på alle fagområdene samtidig som jeg også utvikler en sterkere helhetsforståelse, ved at jeg anvender kunnskap fra de ulike kunnskapsfeltene i sammenheng. Selve undersøkelsen plasseres innenfor kommunikasjonsfeltet, men favnes også av miljøhumaniora grunnet undersøkelsens søkelys på forholdet mellom mennesker og natur.

1.5 Natur – mitt etiske utgangspunkt

Selve ideen om natur og hvordan mennesker skal interagere med naturen blir forstått på mange ulike måter og inngår i mange ulike ideologier (se 2.5.1). Selv forstår jeg fenomenet natur som uløselig sammenflettet med oss mennesker og våre kulturer (jf. Frøyen, 2022, s. 37). En slik forståelse innebærer at vi mennesker både tilhører naturen og interagerer med naturen. Samtidig blir skillet mellom miljø, som er et forholdsvis nytt konsept, og natur utydelig fordi begge konseptene tilknyttes det samme fenomenet (jf. Sarkar, 2012, s. 13–14; 33). I denne undersøkelsen har jeg allikevel valgt å benytte begge konseptene fordi konseptene konvensjonelt er innarbeidet i en rekke språklige sammensetninger, slik som miljøproblemer og naturmangfold, med eget meningspotensial.

Jeg mener at vi mennesker må forvalte naturen. Når måten vi lever på skader andre, mener jeg vi er ansvarlige for å ivareta både mennesker og andre arter. Fra et økosentrisk perspektiv er dette viktig fordi andre arter har iboende egenverdi utover den instrumentelle verdien de har for oss mennesker. Fra et antroposentrisk perspektiv må vi vise omsorg for andre arter fordi vi selv er avhengige av dem for å overleve. I denne undersøkelsen tar jeg ikke stilling til hvilket av disse perspektivene som er viktigst eller «riktigst». Begge perspektivene bidrar til å skape forståelse av at det er viktig at vi tar vare på både mennesker og andre livsformer. Det jeg derimot tar stilling til er at jeg mener pollinatorproblemet først og fremst, men ikke utelukkende, er et miljøproblem, og at det er et problem både for oss mennesker og andre arter.

1.6 Tidligere forskning

Undersøkelsens tverrfaglige karakter medfører at det finnes relevant tidligere forskning fra en rekke ulike fagdisipliner, men samtidig finnes det lite tidligere forskning som direkte favner denne undersøkelsens tema. For å avgjøre hva som er relevant for undersøkelsen, og hva som faller utenfor, har jeg definert følgende fire kategorier hvor relevant tidligere forskning må passe inn i en eller flere av disse:

1) Fagfolks betraktninger om pollinatorstrategien. 2) Norsk miljøpolitikk og makt. 3) Forskning på pollinordiskurser. 4) Internasjonal forskning på forholdet mellom politikk, språk og natur.

Fagfolks betraktninger om pollinatorstrategien omhandler denne undersøkelsens empiri og fremstår som et selvfølgelig valg. Siden denne undersøkelsen skal avdekke natursyn og maktforhold i en norsk miljøpolitisk tekst, må tidligere forskning på lignende forhold belyses. Undersøkelsen er en diskursanalyse tilknyttet et pollinatorproblem. Følgelig er tidligere forskning på pollinator(problem)diskurser svært relevant. Det finnes også en del forskning på forholdet mellom politikk, diskurs og natur, som ikke hører inn under de andre kategoriene, men som grunnet sitt søkelys på overnevnte forhold, allikevel relaterer til denne undersøkelsens tematikk og som derfor er relevant for denne undersøkelsen.

1.6.1 Fagfolks betraktninger om pollinatorstrategien

Pollinatorstrategien har blitt kommentert av fagpersoner ved flere anledninger. Allerede før strategien ble publisert, ble dens mulige styrker og svakheter drøftet av Andreas Nielsen fra Senter for Økologisk og Evolusjonær Syntese, som deltok i utarbeidelsen av strategiens faggrunnlag. Nielsen satte søkelys på en rekke problemområder som at Stortingets instruksjoner til utarbeidelse av faggrunnlaget var svært vage, at insektgruppen pollinatorer ble prioritert framfor andre organismer, at regjeringspartiene Høyre og Fremskrittspartiet var ansvarlige for strategiplanen selv om de i Stortinget hadde stemt imot forslaget om en slik plan, og at det eksisterer målkonflikter mellom landbrukspolitiske mål og ivaretagelse av pollinerende insekter. Det siste anså han som særlig problematisk fordi Landbruks- og matdepartementet var en av hovedaktørene i utarbeidelsen av planen. Nielsen drøftet også problematiske forhold ved bruk av begrepene bier, dugnad, økosystemtjenester og økosystemprosesser (Nielsen, 2018). Nielsens betraktninger er altså basert på hans kjennskap til dannelsesprosessen av faggrunnlaget som pollinatorstrategien bygger på og kan følgelig ikke direkte overføres til å gjelde selve pollinatorstrategien. Allikevel er betraktningene hans

relevante for denne undersøkelsen fordi det er dette faggrunnlagets verdivurderinger, logikker og kunnskapsgrunnlag pollinatorstrategien bygger på.

Pollinatorstrategien ble heller ikke godt mottatt. Christian Steel, generalsekretær i miljøorganisasjonen Sabima, mente strategien var uambisiøs og hovedsakelig en beskrivelse av dagens praksis, som ifølge Steel ikke er egnet til å ivareta ville pollinatorer. Han var også misfornøyd med strategiens ambisjoner om handlingsplaner, kunnskapsinnhenting, evalueringer og utgreiinger, som han mente allerede burde ha vært utført. Steel pekte også på dagens praksiser i landbruket, langs veier, på flyplasser og i kommunale grøntanlegg, som områder hvor strategiplanen er utydelig samtidig som endring er nødvendig (Steel, 2018). En annen som var misfornøyd med strategien var Anne Sverdrup-Thygeson, som er professor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. I et blogginnlegg, hvor hun argumenterer for endring i praksis fra plen til pollinatorvennlig blomstereng, skriver hun at pollinatorstrategien «er full av fagre ord, men har få klare mål og knapt noen konkrete tiltak» (Sverdrup-Thygeson, 2018).

Både Steel og Sverdrup-Thygeson påpeker at strategiplanen er fylt med fagre ord, men lite egnet til å skape endring. Og begge stiller seg kritiske til strategien og viser til problematiske forhold ved dokumentet, slik som praksiser knyttet til forvaltning av plener, landbruksarealer, veier og flyplasser. Denne undersøkelsen bygger videre på Steel og Sverdrup-Thygeson observasjoner.

1.6.2 Norsk miljøpolitikk og makt

Et antroposentrisk natursyn har i lange tider dominert den norske miljøpolitiske diskursen. Naturen har blitt forvaltet utfra et nytteperspektiv, og enkelte arter har måtte vike fordi de var bryssomme for oss mennesker. Dette sees blant annet ved at det i 1845 ble vedtatt en ny jaktlov, som innebar at en rekke rovdyrslag skulle utryddes samtidig som matvilt, som på daværende tidspunkt var nærmest utryddet i store deler av landet, ble vernet (Søbye, 2004). Vedtaket ble starten på en utbredt praksis med offentlig finansierte rovdyrutryddelseskampanjer, som var vanlig fram til begynnelsen av 1970-tallet (Søisdal et al., 2023). Nedtrappingen i utryddelseskampanjene kan sees i sammenheng med fremveksten av miljøbevegelsen på 1960-tallet og den påfølgende opprettelsen av Miljøverndepartementet i 1972. Sammen med miljøbevegelsen vokste det fram nye ideer om at naturen kan ha egenverdi og trenger vern uavhengig av nytteverdien den har for oss mennesker (F. Gundersen, 1996).

Opprettelsen av Miljøverndepartementet kan forstås som en konsekvens av at mennesker ble stadig mer bevisste på sammenhenger mellom menneskelige handlinger og miljøproblemer. Kristin Asdal, som er professor i vitenskap- og teknologistudier ved Universitetet i Oslo og forsker på vitenskap, natur og politikk, skriver om hvordan norsk natur- og forurensningspolitikk har blitt formet, forklart og rettfærdiggjort fra slutten av andre verdenskrig og fram mot år 2000. Hun forklarer blant annet hvordan ulike miljøproblemer har blitt forstått og forklart innenfor ulike fag- og forvaltningsområder, både før og etter opprettelsen av Miljøverndepartementet (Asdal, 2011).

Selv om ideen om naturens egenverdi var til stede i den norske miljødiskursen allerede på slutten av 1960-tallet (jf. F. Gundersen, 1996), tok det tid før ideen satte spor i norsk miljøpolitikk. Dette forholdet blir beskrevet av Marit Rugde Bjærke, som er tilknyttet Universitetet i Bergen. Bjærke har undersøkt forholdet mellom norsk politikk, språk og natursyn i en rekke miljøpolitiske dokumenter fra tidsrommet 1970 – 2015. Hun avdekker blant annet at første gangen ideen om naturens egenverdi ble omtalt i norske miljøpolitiske dokumenter var i 1980, men først i 2009 ble ideen en del av norsk miljøpolitikk. Bjærke påpeker også at etter 2004 har diskursen i de miljøpolitiske dokumentene endret seg fra en økologisk orientering til å hovedsakelig være økonomisk preget og tidligere språk- og verdippluralisme har gått tapt. Dette mener Bjærke er problematisk fordi selv om økonomisk språk kan gi nødvendig oppmerksomhet omkring vår avhengighet av naturen, vil språkbruken samtidig begrense våre muligheter til å tenke på naturen som noe mer enn en produsent (Bjærke, 2018). At den økonomiske diskursen fortsetter å dominere den miljøpolitiske diskursen, og at natur først og fremst verdsettes som en ressurs, bekreftes i masteroppgaven til Ester Robstad (2019), som har undersøkt hvordan naturvitenskapelige verdier fremstår i NOU 2005:5.

En annen som har skrevet masteroppgave om norske miljøpolitiske dokumenter, er Hildegunn Aslaksen, som har undersøkt hvordan fortellinger om det grønne skiftet kommer til uttrykk i 30 miljøpolitiske dokumenter fra tidsrommet 2014 – 2017. Aslaksen avdekker at i den dominerende miljøpolitiske diskursen sees ulike miljøproblemer sjelden i sammenheng. I de fleste tilfeller er det klimakrisen som skal løses, og løsningsforslagene innebærer økonomisk vekst, innovasjon og ny teknologi med kun små justeringer av dagens økonomiske og politiske systemer. Denne diskursen er så dominerende i disse dokumentene at det virker vanskelig å snakke om situasjonen uten å bruke diskursens språk. Følgelig både godtas og reproduseres diskursens logikk. Kun i ett dokument, *Norsk handlingsplan for*

naturmangfold, sees utfordringene knyttet til klima, naturmangfold og naturvern i sammenheng, og momenter fra en vekstkritisk diskurs, som innebærer forbruksreduksjon og livsstilsendringer, blir synlige (Aslaksen, 2017).

Aslaksens funn, av at den miljøpolitiske diskursen preges av mangel på forståelse av sammenhenger og en tro på at teknologi og utvikling skal løse miljøkrisene, bekreftes av Christian Lycke, som i sin masteroppgave har undersøkt hvordan regjeringen i *Nasjonal transportplan* legger «opp til å møte egne klima- og miljømål i veisektoren» (Lycke, 2019, s. 12). Lycke avdekker at det i transportplanen vises en manglende forståelse for hvordan menneskelige inngrep truer naturmangfoldet, og at «transportplanen først og fremst ser på teknologiutvikling og drivstoffoverganger som de viktigste endringsmekanismene i klima- og miljøarbeidet» (Lycke, 2019, s. 8). Han konkluderer med at «[n]asjonalt transportplan aktivt undergraver målene den har satt for klimautslipp og miljøet» (Lycke, 2019, s. 71).

Tidligere forskning på norsk miljøpolitikk bidrar til å sette denne undersøkelsens funn i et historisk perspektiv. Asdals forskning bidrar både til å skape en utvidet forståelse av hvordan enkelte av ideene som ligger bak pollinatorstrategien har blitt formet og til å reflektere over hva som kunne ha vært annerledes. Funnene til Bjærke, Robstad, Aslaksen og Lycke tegner et forholdsvis sammenhengende bilde av den miljøpolitiske diskursens utvikling i miljøpolitiske dokumenter fra begynnelsen av 1970-tallet og fram til pollinatorstrategien ble publisert i 2018. Særlig diskursens skiftende verdivurderinger av natur er av interesse for denne undersøkelsen, som benytter de tidligere undersøkelsene som referansepunkter for å drøfte hvorvidt diskursen er stabil eller i endring.

1.6.3 Forskning på pollinordiskurser

I sin doktoravhandling, som er basert på en case-studie fra Rogaland, utforsker Anne Jorunn Frøyen hvordan menneskers forestillinger om natur, skiftende begrepsbruk og forståelse av plantevernmidler og gift dialektisk har påvirket norske landbrukspraksiser og naturen i tidsrommet 1875 – 1995. Forestillinger om natur innebærer også forestillinger om pollinerende insekter og forståelser av hvordan giftbruk i landbruket påvirker disse insektene. I studien avdekker Frøyen blant annet at jordbrukslandskap ble forstått som en egen type natur underlagt egne regler, som ble fremforhandlet mellom naturvitenskapen, økonomifeltet og landbrukspolitikken (Frøyen, 2022).

Frøyen har også undersøkt forholdet mellom makt og kunnskap i den norske birøkt- og sprøytemiddeldiskursen i tidsrommet 1933- 1953 hvor hun avdekket at et

landbruksvitenskapelig ekspertregime dominerte diskursen og at giftsprøytemidler ble sett på som kontrollerbare og nødvendige. Denne kunnskapen var hovedsakelig basert på enkelt påvisbare årsak-virknings forhold, og mer komplekse problemstillinger ble ignorert. Ignorert ble også birøkterne, som basert på praktisk erfaring stilte kritiske spørsmål til sprøytemiddelbruken. Frøyen understreker at det også i dag er viktig å stille kritiske spørsmål ved diskursen rundt birøkt og sprøytemidler fordi sprøytemidler fortsatt blir betraktet som nødvendige og kontrollerbare samtidig som stadig nye sammenhenger mellom sprøytemiddelbruk og insektdød påvises (Frøyen, 2019).

Også May-Brith Ohman Nielsen, som er professor i historie, har forsket på nordmenns skiftende forestillinger om natur da i tilknytning til hager i tidsrommet 1910 - 2015. Ohman Niensens forskning viser at ideer om natur i hagene, slik som pollinerende insekter og trusler mot dem, i stor grad henger sammen med hageeiers identitet og skiftende trender (Ohman Nielsen, 2015).

Både Frøyens og Ohman Niensens studier tilbyr relevant kontekst til denne undersøkelsen. Hvor Frøyens studie fra 2022 og Ohman Niensens studie hovedsakelig utforsker en overordnet naturdiskurs, hvor også pollinatorne inngår, handler Frøyens studie fra 2019 om en gruppe pollinatorer, nemlig honningbier. Selv om ingen av studiene er uttalte diskursanalyser, er refleksjoner rundt menneskers ideer om pollinatorer og hvordan våre handlinger truer pollinatorne til stede i alle studiene samtidig som makt og natursyn er sentrale temaer. For denne undersøkelsen bidrar Ohman-Niensen og Frøyens studier til å se pollinatorstrategiens ideer om pollinerende insekter i en norsk, historisk kontekst.

Niklas Simon, som forsker på vitenskapskommunikasjon, tekst og diskurslingvistikk ved Det Tekniske Universitetet i Darmstadt, bidrar til å ytterligere belyse forholdet mellom makt og kunnskap i pollinator/sprøytemiddeldiskursen. Simon har undersøkt hvordan tyske miljøorganisasjoner og industrilandbrukslobbyister formidler kunnskap. Han avdekker at i tilfeller hvor miljøvernorganisasjonene, ved bruk av en uformell språklig stil, ytret stor bekymring for pollinatorød, var industrilandbrukslobbyen bekymring sentrert rundt faren for økonomiske tap. Utover denne økonomiske bekymringen frontet landbrukslobbyen en «edruelig» fremstilling av forskning blottet for «følerier». Følgelig bygde miljøvernorganisasjonene sin etos gjennom folkelig språkbruk, mens industrilandbrukslobbyen uttrykte sin ekspertise gjennom bruk av et teknisk språk (Simon, 2020b). I en annen undersøkelse, hvor han studerte samme type aktører, observerte Simon at

motsetningsforhold mellom viten og ikke-viden ble brukt til å trekke sannferdigheten til vitenskapelige funn om risikoer ved bruk av kjemiske sprøytemidler i tvil. Risiko og mulighet ble ofte forstått synonymt med uvitenhet. Et slikt diskursivt motsetningsforhold ble særlig påvist i argumenter ytret av industrilandbrukets aktører, mens motsetningsforholdet sjelden forekom i argumenter fremmet av miljøvernorganisasjonene. Simon antyder at motsetningsforholdkonstruksjonen styrker landbruksindustriens integritet fordi landbruksindustriens argumentasjon samsvarer med vår forutforståelse av at vitenskapelige sannhetspåstander også skal inkludere og ta høyde for vitenskapelige kontroverser (Simon, 2020a).

Forholdet mellom sikker viten og usikkerhet i forbindelse med ivaretagelse av pollinerende insekter, blir også belyst av Laura Drivdal og Jeroen van der Sluijs, som er henholdsvis postdoktor og professor ved Universitetet i Bergens senter for vitenskapsteori. Forskerne påpeker at det er behov for å se til sammenhenger mellom politiske beslutningstakers praksiser og ivaretagelsen av pollinatorer og mener blant annet at beslutningstakerne i større grad enn i dag bør benytte føre-var-prinsippet, både som et rettledende og et regulerende prinsipp (Drivdal & van der Sluijs, 2021).

Simons funn stammer fra tyske forhold hvor han undersøkte argumentasjon fra to ulike aktørgrupper, nemlig naturvernere og industrilandbrukslobbyister. I min undersøkelse er det kommunikasjonen til en tredje aktørgruppe, Solbergregjeringen, som er under lupen. Følgelig er ikke Simons funn direkte sammenlignbare med mine. Allikevel er Simons funn relevante særlig sett i lys av Drivdal og van der Sluijs sine betraktninger rundt politiske beslutningstakers manglende bruk av føre-var-prinsippet. Simons funn om konstruksjon av epistemisk usikkerhet i tilknytning til pollinatorer og giftsprøytemidler er også relevant fordi de samme vitenskapelige konvensjonene for objektivitet og sannhet gjelder både i Norge og i Tyskland. Følgelig ligger forholdene til rette for at de diskursive forholdene Simon påviste i Tyskland, også kan forekomme i norsk pollinatordiskurs.

1.6.4 Internasjonal forskning på forholdet mellom politikk, språk og natur

Det finnes mye internasjonal forskning på forholdet mellom politikk, språk og natur som bidrar til å sette denne undersøkelsen i et større perspektiv. John S. Dryzek tilbyr en grundig oversikt over politiske miljødiskursers kjennetegn og utvikling fra miljøpolitikkenes framvekst på 1960-tallet og fram til i dag. Han påpeker blant annet at i dagens globalpolitiske landskap dominerer bærekraftig-utviklings-diskursen, som blant annet kjennetegnes av de 17 globale

bærekraftsmålene og logikken bak disse. I denne diskursen utfordres ikke dagens maktstrukturer og ideen om fortsatt økonomisk vekst er intakt innenfor diskursen (Dryzek, 2022, s. 153).

Mens Dryzek i hovedtrekk har kartlagt generelle trender i internasjonale miljødiskurser, har Drury et al. (2022) gjennomført en case-studie hvor de benyttet CDA til å analysere politiske ledes taler på et FN-toppmøte om naturmangfold i 2020. Forskerne påviser en problematisk sammenblanding av språk fra økologi- og forretningsfeltet, som muliggjør næringslivsløsninger på naturproblemer. De foreslår en endring av lingvistiske strategier i kommunikasjon om utryddelsesproblematikk hvor deriblant passivformuleringer og nominaliseringer bør erstattes med språkkonstruksjoner hvor menneskelig agens er synlig. De påpeker også at man bør strebe etter å benytte flertallsformer heller enn entallsformer i omtaler av biologisk mangfold (Drury et al., 2022).

En annen gruppe forskere som har benyttet en diskursanalytisk tilnærming til miljøpolitikk, er Larsson et al. I en undersøkelse av sammenheng og konsekvenser mellom ulike virkelighetsbeskrivelser og politiske beslutninger i forbindelse med svensk transportplanlegging, avdekket forskerne at i målkonflikter mellom miljømål og andre politisk definerte mål, ble miljømålene ofte bortprioritert. Forskerne mener at dette kan skyldes at miljømålene ofte fremstår som utydelige, mindre viktige eller motstridende. De avdekket også at klimamålene ofte overskygget andre miljømål, og at tidligere vedtatte planer ofte blokkerte for nytenking (Larsson et al., 2020).

Som vist i 1.1, er Norge tilsluttet FNs bærekraftsmål. Dette innebærer at den norske miljødiskursen er tett knyttet opp mot internasjonale miljødiskurser. Følgelig bidrar både Dryzek og Drury et al. sin forskning til å se mine funn fra et makroperspektiv. Drury et al. sin forskning er også interessant for denne undersøkelsen fordi deres metodologiske og empiriske utgangspunkt har mange likhetstrekk med denne undersøkelsen. Det samme gjelder for Larsson et al. sin forskning, som er en kritisk diskursanalyse av et politisk styringsdokument. Følgelig er både funnene og tilrådingene deres relevante for mine drøftinger.

2 Teori

CDA er både et teoretisk fagfelt og en metode (Fairclough, 2009, s. 167). I dette kapittelet presenter jeg først undersøkelsens vitenskapsteoretiske forankring (2.1), som ligger til grunn for min teoretiske tilnærming til CDA. Deretter presenterer jeg utviklingen av CDA som fagfelt (2.2.1), diskursbegrepet (2.2.2) og undersøkelsens plassering innenfor CDA fagfeltets tradisjoner (2.2.3). CDA krever en tverrdisiplinær tilnærming og kombinerer lingvistisk teori med samfunnsvitenskapelig teori. Problemstillingen og selve analysen styrer hvilke andre teoretiske felt som aktualiseres (Fairclough, 2009, s. 163; Skrede, 2018, s. 11). I denne undersøkelsen benytter jeg lingvistiske teorier fra fagområdene sosial-semiotikk og system-funksjonell-lingvistikk, som presenteres i 2.3, samfunnsvitenskapelig teori om miljømedborgerskap, som presenteres i 2.4 og teoretiske tilnærminger til makt og ideologier som relaterer til flere ulike fagområder og aktualiseres av denne undersøkelsens problemstilling og analyse, presenteres i (2.5).

2.1 Kritisk realisme

Det vitenskapsteoretiske utgangspunktet for denne undersøkelsen er kritisk realisme. I kritisk realisme skiller man mellom en sosialt konstruert virkelighet og en materiell virkelighet, og man er opptatt av forholdet mellom disse to virkelighetene. Den materielle virkeligheten eksisterer uavhengig av oss mennesker. I den materielle virkeligheten finnes ting vi kan sanse, slik som steiner, blomster, pollinatorer og mennesker. Den sosialt konstruerte virkeligheten er derimot skapt- og skapes av oss mennesker gjennom våre beskrivelser og fortolkninger av den materielle virkeligheten. Disse beskrivelsene og fortolkningene skaper mange, til dels motstridende, ord, begreper og virkelighetsbilder. Dette innebærer at virkelighetsbildene vi skaper ikke er speilbilder av den materielle virkeligheten, samt at det er mulig, gjennom kritiske studier, å gi gode begrunnelser for hvorfor enkelte virkelighetsbilder er mer akseptable enn andre (Fairclough, 2005, s. 922; Skrede, 2018, s. 14–15).

Kritisk realisme relaterer til sosialkonstruktivismen, som er en annen vitenskapsteoretisk forklaringsmodell som ideen om en sosialt konstruert virkelighet er hentet fra. Den sosialt konstruerte virkeligheten skapes gjennom språk. Våre kultur- og normbaserte språklige strukturer rommer ideologier som konstituerer hvordan noe bør forstås, og følgelig hvordan vi bør handle. Ifølge Fairclough (2003) er ideologier representasjoner av virkeligheten som medvirker til etablering og opprettholdelse av utnyttelse, dominans og maktrelasjoner (s. 218). Ideologiene danner altså maktstrukturer. Slike maktstrukturer blir synlige når ulike

virkelighetsbeskrivelser stilles opp mot hverandre. De fleste av oss er ikke bevisste på forholdet mellom språk og ideologier, og i hverdagen bidrar vi ubevisst til å produsere og reprodusere enkelte ideologier og deres maktstrukturer. Følgelig kan vi ubevisst bidra til å opprettholde uønskede maktstrukturer gjennom måten vi beskriver virkeligheten på (Berglez, 2019, s. 227–228; Vagle, 1999, s. 125; Wodak & Meyer, 2009, s. 8–9).

Sosialkonstruktivistisk teori bevisstgjør oss om at virkelighetsbildene våre er konstruerte og at «[a]lle uttrykksmåter viser et perspektiv på verden og bidrar til en bestemt forståelse av den» (Svennevig, 2020, s. 195). Derfor kan skjulte ideologier og maktstrukturer avdekkes og beskrives gjennom studier av språk fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv (Hitching & Veum, 2011, s. 31–32). Samtidig er det et problem, som enkelte kritikere har påpekt, at enkelte versjoner av sosialkonstruktivismen ikke tar stilling til forskjellen mellom gode og dårlige virkelighetsbeskrivelser (Skrede, 2018, s. 76–78). Sett fra pollinatorenes perspektiv er dette problematisk fordi pollinatorne er avhengige av at ivaretakelsesstrategien, som pollinatorstrategien fremmer, er egnet til å skape hensiktsmessige endringer i den materielle virkeligheten. Det ingen selvfølge at en strategiplan skaper endring eller at endringene den skaper er hensiktsmessige. Hvis pollinatorstrategiens mål er å ivareta pollinatorne, må strategiene som foreslås, ha rot i den materielle virkeligheten pollinatorne lever i, slik den er. Følgelig er forholdet mellom pollinatorstrategiens virkelighetsbilder og den materielle virkeligheten som beskrives, viktig. Innenfor kritisk realisme tradisjonen er en kritisk studie som problematiserer pollinatorstrategiens virkelighetsbeskrivelser, mulig.

2.2 Kritisk diskursanalyse

CDA brukes til å avdekke bakenforliggende ideologiske interesser og maktreelasjoner som en tekst kan tenkes å fremme (Skrede, 2018, s. 21). Metoden er maktkritisk, og dens hensikt er å avdekke hvordan enkelte ideologier presenteres som det eneste eller beste alternativet, samtidig som andre alternativ skjules (Skrede, 2018, s. 29). I motsetning til andre former for diskursanalyse, er CDA problemorientert. Dette innebærer at analysemetoden er egnet til å avdekke problematiske forhold i en teksts virkelighetsbeskrivelse. For å ivareta det kritiske momentet av analysen må analysen også inneholde normative elementer, og normativ argumentasjon om hvordan ting bør- eller ikke bør være, er en primær oppgave. Dette normative elementet ivaretas gjennom å foreslå mulige og velbegrunnede tiltak, som kan forbedre uheldige forhold som analysen avdekker (Fairclough, 2013, s. 10–11; Skrede, 2018, s. 25).

2.2.1 Fagfeltets utvikling

CDA bygger på en kombinasjon av samfunnsvitenskapelige og språkvitenskapelige innsikter. Fra samfunnsvitenskapen har blant annet Michel Foucaults beskrivelser av forholdet mellom hva et samfunn oppfatter som normalt eller avvikende, og tanke-systemene (diskursene) som dominerer samfunnet, hatt stor innflytelse på feltets tidlige utvikling (Svennevig, 2020, s. 199). Metoden er en videreutvikling av forskningstradisjonen kritisk lingvistikk, som oppstod på 1970-tallet (Skrede, 2018, s. 20). Fortsatt er det enkelte forskere som benytter benevnelsen kritisk lingvistikk, når de omtaler CDA. Andre kaller metoden for kritiske diskursstudier (Wodak & Meyer, 2009, s. 2), eller kritisk tekstanalyse (Vagle, 1999). CDA-fagfeltet, slik vi kjenner det i dag, vokste fram på 1990-tallet da flere forskere, deriblant Norman Fairclough, Ruth Wodak, Theo van Leeuwen og Gunther Kress, møttes for å drøfte diskursanalytisk teori og metode (Skrede, 2018, s. 20). I dag forankres CDA i ulike teoretiske innfallsvinkler, slik som sosio-kognitiv-, diskurs-historisk- eller dialektisk-relasjonell tilnærming. I denne undersøkelsen tar jeg utgangspunkt i dialektisk-relasjonell tilnærming til CDA, slik teorien er beskrevet av Fairclough og Skrede.

2.2.2 Diskursbegrepet

Begrepet *diskurs* brukes og forklares på mange ulike måter. Joar Skrede, som er ph.d. i sosiologi, beskriver diskurser som «forestillinger som representerer mulige verdener som er forskjellige fra den faktiske verden (...) [forestillingene] deles av en viss mengde mennesker (...) og [er] noenlunde stabile over tid» (Skrede, 2018, s. 35). Hitching og Veum foreslår at *diskurs* er «tekst i kontekst» (Hitching & Veum, 2011, s. 23). Det gjør også språkforskeren Wenche Vagle, som tilføyer at kontekst kan forstås som den språklige- og ikke språklige sammenhengen, slik som tid og sted, sosiale og psykologiske forhold og andre språklige ytringer, en tekst er del av (Vagle, 1999, s. 126). Fairclough gir en mer utfyllende beskrivelse av diskursbegrepet og viser til tre ulike måter begrepet kan forstås på. Ifølge Fairclough er diskurs:

- (a) meaning-making as an element of the social process, (b) the language associated with a particular field or practice (e.g. ‘political discourse’), and (c) a way of construing aspects of the world associated with a particular social perspective (e.g. a ‘neo-liberal discourse of globalization’). (Fairclough, 2009, s. 162–163)

Reproduksjon av diskurser foregår ikke bare ved bruk av språk. Når Fairclough beskriver *diskurs* som meningsskaping i sosiale prosesser, inngår både språklige og ikke-språklige elementer i disse prosessene. Den språklige delen av meningsskappingsprosessen kaller Fairclough *semiosis*, som er et begrep fra fagfeltet sosialsemiotikk. *Semiosis* skjer når *semiotiske ressurser*, som skrift, bilder og kroppsspråk, brukes i kommunikasjon. I en *multimodal* tekst relaterer ulike semiotiske ressurser til hverandre i et *dialektisk* forhold. Samspeillet mellom de ulike semiotiske ressursene har betydning for tekstens *meningspotensial* (se 2.3). *Semiosis* inngår i sosiale prosesser og relaterer dialektisk til andre sosiale prosesser. Den dialektisk relasjonelle tilnæringsmodellen bygger på denne grunntanken (Fairclough, 2009, s. 162–163; Skrede, 2018, s. 26).

2.2.3 Den dialektisk – relasjonelle tilnæringsmodellen til CDA

Fairclough har utviklet den dialektisk-relasjonelle modellen siden begynnelsen av 1990-tallet (Fairclough, 2009, s. 166). I denne undersøkelsen tar jeg utgangspunkt i modellen slik Fairclough har brukt den fra 2003 (jf. Skrede, 2018, s. 32). Den dialektisk-relasjonelle modellen forklarer hvordan en tekst *dialektisk* relaterer til omliggende samfunnsstrukturer. *Dialektisk* betyr at teksten både er formet av- og former vår sosiale virkelighet, og *relasjonell* peker til at en tekst derfor alltid må forstås i relasjon til samfunnet den er en del av. Sett fra dette perspektivet passer Hitching og Veums definisjon av diskurs som tekst i kontekst, bra. Faircloughs modell gir en bedre forståelse av hva denne kontekst er og kan være samt en forståelse av hvordan tekst relaterer til kontekst. I modellen opererer Fairclough med tre nivåer. En tekst er en *sosial begivenhet*, altså en enkelthendelse, som eksisterer i relasjon til andre sosiale begivenheter. Sosiale begivenheter finner sted innenfor våre *sosiale praksiser*. Etablerte sjangre, stiler og diskurser, som tekster struktureres etter, er eksempler på *sosiale praksiser* i semiotisk forstand. Når sjanger, stil og diskurs kjedes sammen og opptrer i et gjenkjennelig mønster, dannes en diskursorden. Sosiale praksiser er altså etablerte handlemønstre. I en tekst kan flere ulike sosiale praksiser opptre samtidig. Dette kalles interdiskursivitet. Noen ganger tar vi med oss sosiale praksiser fra ett område til et annet hvor logikken fra et område nærmest koloniserer et annet, urelatert, område. Dette kalles rekontekstualisering. Våre sosiale praksiser reguleres av våre *sosiale strukturer*, slik som språket vårt, våre institusjoner og samfunnets maktstrukturer. Slike sosiale strukturer skaper muligheter og setter begrensninger for vår sosiokulturelle virkelighet (Fairclough, 2009, s. 164; Skrede, 2018, s. 31–38; 52-55).

Diskurser kan også operasjonaliseres, slik som når vi organiserer områder i den materielle verden på en bestemt måte basert på våre språklige diskurser (Fairclough, 2009, s.165). Operasjonalisering av diskurs er ikke-språklig sosial praksis. Måten vi organiserer den materielle virkeligheten på berører både mennesker og andre arter, slik som de ulike pollinatorne. Følgelig er jeg i denne undersøkelsen særlig interessert i det dialektiske forholdet som skapes i pollinatorstrategien, mellom språklig diskurs og operasjonalisering av diskurs, og de mulige konsekvensene av dette.

2.3 Teorier om meningsskaping: Sosiosemiotikk, systemisk-funksjonell lingvistikk og multimodalitet

Da jeg redegjorde for sosialkonstruktivismen i del 2.1, skrev jeg at vi bruker språk til å skape virkelighetsbilder, og at språket er strukturert slik at vi skaper og gjenskaper ideologier og maktstrukturer. I Faircloughs dialektisk-relasjonelle forklaringsmodell former ideologiene og maktstrukturene en ytre ramme, som ulike virkelighetsbilder realiseres innenfor. Slik er det også med pollinatorstrategien, som er en multimodal tekst, hvor ulike *modaliteter*, slik som skrift, tegninger, fotografier og symboler, i samspill skaper meningsfulle virkelighetsbilder. Når begrepet *modalitet* benyttes i denne sammenhengen, defineres *modalitet* som «a socially shaped and culturally given resource for making meaning» (Kress, 2014, s. 60). Innenfor fagfeltet sosiosemiotikken, som Fairclough henter mye inspirasjon fra, finnes flere nyttige begreper som jeg benytter i denne undersøkelsen. Sosiosemiotikken er et fagfelt hvor man studerer hvordan ulike elementer brukes til sosial meningsskaping. I utviklingen av sosiosemiotikken har særlig lingvisten Michael Halliday hatt stor innflytelse (Skrede, 2018, s. 24). I sosiosemiotikken kalles ting og handlinger som vi bruker til å kommunisere, for *semiotiske ressurser* (van Leeuwen, 2005, s. 3). Jewitt og Oyama skriver at «semiotic resources are at once the products of cultural histories and the cognitive resources we use to create meaning in the production and interpretation of visual and other message» (Jewitt & Oyama, 2001, s. 136). Begrepene modalitet og semiotisk ressurs er delvis overlappende. Forskjellen mellom begrepene, slik jeg forstår det, er at semiotisk ressurs er bedre egnet til å beskrive et detaljnivå, og at en enkelt modalitet kan bestå av flere semiotiske ressurser (jf. Jewitt, 2014, s. 23). Semiotiske ressurser tillegges forskjellige meninger innenfor ulike sosiale- og kulturelle kontekster. Semiotiske ressurser har et *meningspotensial* (van Leeuwen, 2005, s. 4–5). Begrepet *meningspotensial* viser til hva som *kan* kommuniseres heller enn til hva som *er* kommunisert. I en multimodal tekst bidrar alle modalitetenes semiotiske ressurser til meningsskaping hvor de ulike modalitetenes meningspotensial i samspill danner

meningsstrukturer hvor de ulike ressursene enten justerer eller kompletterer hverandre. Semiotiske ressurser kan vise til ulike sider ved en sak, eller de kan ha motstridende meningspotensial (Jewitt, 2014, s. 27). Selv om en semiotisk ressurs ikke nødvendigvis er språklig, i den forstand at den består av en skriftlig modalitet, er det allikevel nødvendig å benytte språk i en sosial meningsskapingssprosess.

Forholdet mellom språk og det sosial meningsskaping belyses innen fagområdet systemisk-funksjonell lingvistikk (SFL). I SFL er det grammatiske underordnet det sosiale fordi språkets strukturer og funksjoner er motivert utfra våre kommunikative behov. Dette innebærer at språk bør studeres både fra et grammatisk- og fra et pragmatisk perspektiv hvis man ønsker å si noe om språkets funksjoner (Skrede, 2018, s. 30; Svennevig, 2020, s. 17–20). I denne undersøkelsen tar jeg utgangspunkt i Halliday (1978) sin teori om språkets tre samtidige metafunksjoner, som er ideasjonell, interpersonlig og tekstuell funksjon. Teorien har senere blitt videreutviklet av flere, deriblant Kress og van Leeuwen, som har tilpasset teorien til analyse av visuell kommunikasjon og følgelig tilbyr en plattform for multimodal analyse (Jewitt, 2014, s. 32). Kress og van Leeuwen bruker kategoriene representativ, interaktiv og komposisjonell til å forklare et bildes metafunksjoner. Et bilde er for eksempel både en representasjon av verden, samtidig som det interagerer med betrakteren og innehar en komposisjon som gjør det gjenkjennelig (Kress & Van Leeuwen, 1996; Leeuwen & Jewitt, 2001, s. 140). Også Wenche Vagle og Jan Svennevig, som begge tilbyr tilnærminger til kritisk tekstanalyse på norsk, tar utgangspunkt i språkets metafunksjoner. Svennevig (2020), som er professor i kommunikasjon ved Universitetet i Agder, benytter kategoriene referensiell, mellommenneskelig og ekspressiv (s. 21). Vagle (1999) benytter de samme kategoriene som Svennevig, bortsett fra mellommenneskelig, som Vagle kaller interpersonlig (s. 137). For å holde meg til kun ett begrepssystem har jeg i denne undersøkelsen valgt å benytte Vagles kategorier til både bilde- og tekstanalyse.

Den referensielle språkfunksjonen handler om kunnskap, saksforhold og antagelser om forhold i den materielle verden og uttrykkes gjennom våre beskrivelser av prosesser, omstendigheter og objekter. Den interpersonlige funksjonen handler om hvilke avstands-, nærhets-, eller maktforhold som skapes mellom leseren og teksten. Slike forhold kan skapes gjennom sosiale språkhandlinger hvor teksten kan spørre, love, kommandere eller be leseren om noe. Den ekspressive språkfunksjonen er knyttet til avsenderens identitet og subjektive verdivurderinger av saksforhold. Det er i denne språkfunksjonen avsenders holdning til

budskapet vises. Alle språkfunksjonene er i bruk samtidig og kan realiseres på både ordnivå, setningsnivå og tekstenivå (Svennevig, 2020, s. 20–24; Vagle, 1999, s. 126; 137).

Blant forskere som teoretiserer omkring MCDA er det delte meninger om hvorvidt det er formålstjenlig å analysere visuell kommunikasjon med utgangspunkt i SFL (Machin, 2014; Skrede, 2018, s. 91). I denne undersøkelsen tar ikke jeg stilling til hvem som har de beste argumentene. Jeg har valgt å bruke det samme begrepsapparatet, både til å analysere skriftlig og visuell kommunikasjon fordi en slik tilnærming fremstår mest formålstjenlig, skaper bedre sammenheng og gjør det enklere å følge analysen (jf. Skrede, 2018, s. 117).

2.4 Miljømedborgerskap

Miljømedborgerskap er et samfunnsvitenskapelig konsept som bygger på konseptene *miljø og medborgerskap*. European Network for Environmental Citizenship, som er et EU-finansiert prosjekt med 59 deltakeruniversiteter, har utarbeidet en definisjon av miljømedborgerskapskonseptet som har fått stor tilslutning:

“Environmental Citizenship” is defined as the responsible pro-environmental behaviour of citizens who act and participate in society as **agents of change** in the **private and public sphere**, on a **local, national and global scale**, through **individual and collective actions**, in the direction of **solving** contemporary **environmental problems**, **preventing** the creation of new environmental problems, **achieving sustainability** as well as **developing a healthy relationship with nature**. **“Environmental Citizenship”** includes the **exercise of environmental rights and duties**, as well as the identification of the underlying **structural causes** of environmental degradation and environmental problems, the development of the **willingness** and the **competences** for **critical and active engagement** and **civic participation** to address those structural causes, acting individually and collectively within democratic means, and taking into account **inter- and intra-generational justice**. (ENEC, 2018)¹

Miljømedborgerskap handler altså om hvordan vi som samfunnsdeltakere skal opptre i møte med miljøproblemer. Konseptet er allikevel ikke en instruksjonsbok i hvordan vi bør tenke og handle miljøvennlig, men derimot et paraplykonsept, som rommer mange ulike ideer om hva miljømedborgerskap er og kan være. Det finnes altså flere ulike

¹ Kursiv og fet skrift fra originalteksten.

miljømedborgerskapsdiskurser, og det er særlig forholdet mellom rettigheter og plikter som skiller de ulike diskursene fra hverandre (Cao, 2015). Tilpasset Faircloughs dialektisk-relasjonelle modell forstår jeg miljømedborgerskap som sosial praksis, da både som diskurs og som operasjonalisering av diskurs (jf. Fairclough, 2009, s. 165).

I den *republikanske miljømedborgerskapsdiskursen* vektlegges ivaretagelse av samfunnets fellesgoder, hovedsakelig fra et antroposentrisk perspektiv. En republikansk miljømedborger har en moralsk plikt til å ta aktiv del i ivaretagelsen av disse godene. Denne plikten gjelder også i tilfeller hvor ivaretagelse av godene er lovstridig eller strider imot egne interesser. *Moralsk* er viktigere enn *lovlig*. I den republikanske miljømedborgerskapsdiskursen er menneskers plikt til aktiv samfunnsdeltakelse sentral både i form av å ivareta miljøet gjennom eget levesett så vel som aktiv deltakelse i demokratiske prosesser om miljøspørsmål (Cao, 2015, s. 77–81).

I den *liberale miljømedborgerskapsdiskursen* står enkeltmenneskers frihet og rettigheter i sentrum, og naturen har en instrumentell verdi. Rettighetene reguleres av loven, som borgerne plikter å følge. *Lovlig* er viktigere enn *moralsk*. I den liberale miljømedborgerskapsdiskursen er menneskers rett til et miljø som dekker både deres primær og sekundærbehov, viktig. I et slikt miljø er lufta og drikkevannet rent, og gode naturopplevelser i velfungerende økosystemer, er mulig. Miljølover, vedtatt gjennom demokratiske prosesser, sørger for at disse rettighetene ivaretas. En svakhet med denne formen for miljømedborgerskap er at borgerne har en rett, men ikke en plikt, til å utøve miljømedborgerskap, og lite søkelys rettes mot strukturelle årsaker til miljøproblemer (Cao, 2015, s. 73–76).

Liberalt miljømedborgerskap er ifølge Benito Cao (2017), som er statsviter og førsteamanuensis ved Universitetet i Adelaide, tett forbundet med nyliberalisme. Dette mener Cao er problematisk fordi nyliberalismen endrer måten vi forstår medborgerskap på. Søkelyset er på hvordan miljømedborgere, gjennom bærekraftig forbruk, nærmest kan kjøpe seg bort fra miljøutfordringer. Følgelig adresseres ikke de underliggende strukturelle årsakene til miljøproblemene (s. 25–44).

Miljømedborgerskapsteori og CDA har flere fellestrekk. Begge teoriene er samfunnskritiske og innforståtte med at «det er noe galt i samfunnet som må rettes». Et steg på veien mot å rette «det gale» er for begge teoriene å avdekke strukturelle årsaker til problemet og deretter

finne løsningsforslag. For denne undersøkelsen bidrar miljømedborgerskapsteori til å sette søkelys på hvilken rolle pollinatorstrategien tildeler Norges miljømedborgere og på forholdet som konstrueres mellom rettigheter, plikter, lovlig og moralsk.

2.5 Ideologier og makt

Hensikten med CDA er å avdekke en teksts underliggende ideologier og maktstrukturer. «Diskurser er ideologibærere, og ideologier blir reproduisert i og gjennom diskurser» (Skrede, 2018, s. 154). Ideologier kan defineres som «ideer som samvirker i et mønster av mening som tjener til å opprettholde, å reetablere, å endre eller å undergrave relasjoner av dominans» (Ohman Nielsen, 1997, s. 49). Iboende i ideologiene finnes vurderinger av hva som er viktig og verdifullt. Slike vurderinger grunner gjerne i etiske overveielser, og etikk er et viktig element i CDA. I denne undersøkelsen er etikk relevant på tre måter. Pollinatorstrategien inneholder forfatterens verdivurderinger, min analyse inneholder mine verdivurderinger og lesere av min analyse vil ha egne verdivurderinger (jf. Fairclough & Fairclough, 2018, s. 171). Sistnevnte forhold går jeg nærmere inn på i 3.2 og 3.3.

2.5.1 Etikk, verdier og natursyn

Etikk handler om våre teoretiske refleksjoner om hva som er en god handling (Eide & Skorstad, 2020, s. 49–51). Ulike etiske perspektiver vil gi ulike svar på om en handling er god. Fairclough og Fairclough mener at i CDA er drøfting av en foreslått handlings mulige konsekvenser viktig, men at også regel og dygdsetiske perspektiver kan være nyttige å ta med i vurderingen (Fairclough & Fairclough, 2018, s. 172). I etiske refleksjoner er det også viktig å ta stilling til hvem som skal tilgodesees av gode handlinger. Det er for eksempel ikke selvfølgelig at naturen tas med i våre etiske vurderinger (Sarkar, 2012, s. 4). I denne undersøkelsen inkluderes imidlertid naturen i de etiske vurderingene (jf. 1.1) og følgelig er natursyn et viktig element.

Ulike natursyn tilbyr ulike begrunnelser for hvorfor natur eventuelt skal tilgodesees av våre handlinger. Blant ytterpunktene er antroposentrisme og økosentrisme. I et antroposentrisk natursyn er naturen verdsatt utfra nytteverdien den har for oss mennesker. Det innebærer at all natur, både levende og ikke levende, kun har en instrumentell verdi. Sett fra et antroposentrisk ståsted bør pollinatorne ivaretas fordi de er nyttige for mennesker. I et økosentrisk natursyn er det derimot naturens egenverdi som står i sentrum. Et bevaringsargument forankret i dette natursynet vil derfor hevde at all natur har verdi, og at favorisering av en art eller et økosystem over andre, utfra nytteverdien disse har for oss

mennesker, ikke bør forekomme. Natursyn er ideologisk og har betydning for hvilke maktforhold som etableres eller opprettholdes mellom mennesker og mellom mennesker og andre arter (jf. Sarkar, 2012, s. 60).

Natursyn knyttes blant annet til forståelse og bruk av naturkonseptet. Timothy Morton, som er professor i litteratur og miljø, reflekterer over naturbegrepet innenfor en postmodernistisk – dekonstruktivistisk tradisjon og mener vi bør gi slipp på selve ideen om natur. Ifølge Morton (2009) er natur «an arbitrary rhetorical construct, empty of independent, genuine existence behind or beyond the texts we create about it» (s. 22). En slik forståelse innebærer at natur kun eksisterer som en sosial konstruksjon som er lite egnet til å beskrive forhold i den materielle virkeligheten. Morton påpeker at naturkonseptet er en samlekategori for en nærmest uendelig liste av andre begreper, slik som gress, fisk, fjell-luft, kjærlighet, sjimpanser, valgfrihet, brus, frie markeder og heteroseksualitet. Når naturs meningspotensial favner så vidt, kan konseptet enkelt tilpasses og benyttes til å tjene alle slags ideologier hvor særlig den sterke forbindelsen mellom naturkonseptet og ideene om eiendom og råmaterialer er problematisk for vår forståelse og håndtering av dagens miljøproblemer (Morton, 2009). I motsetning til Morton forstår Frøyen (2022) natur som både en aktør og et fenomen. For Frøyen er naturen levende og i stand til å agere og protestere mot menneskers forestillinger om hvordan naturen er og skal være. Samtidig påpeker hun at det er umulig å skille natur fra kultur fordi natur og kultur er vevd inn i hverandre (s. 37). Frøyens forståelse stemmer godt overens med min egen forståelse og mine tanker rundt natur og diskurser om naturen hvor grensene mellom naturen, det sosiale og våre sosiokulturelle praksiser er utydelige og påvirker hverandre dialektisk (se 1.5). Samtidig er Mortons refleksjoner nyttige fordi han tilbyr andre perspektiver på hvordan vi forstår både vår sosiale og materielle virkelighet. I denne undersøkelsen benytter jeg både Mortons og Frøyens perspektiver til å reflektere rundt pollinatorstrategiens underliggende natursyn.

2.5.2 Velferdssamfunnet og naturen

De fleste av oss tar for gitt at vi lever i et velferdssamfunn uten at vi reflekterer over velferdssamfunnets verdigrunnlag eller hva som er forskjellen mellom verdien velferd og sammensatte ord som velferdsstat og velferdssamfunn. Det er enkelt å tenke at vi alle deler de samme verdiene. Som vist over, er dette ikke tilfelle. Velferd kan ha et menneskelig mål, men det er også mulig å snakke om velferd for all natur eller velferd for arter og individer som finnes i naturen (jf. Sarkar, 2012, s. 24–25). I den norske velferdsstaten angår etiske spørsmål samfunnet som helhet, og politiske avgjørelser er baserte på verdimeslige prioriteringer, som

ofte ender i kompromisser. Kompromissene knytter seg til spenningsfelt mellom fritt marked og statlig styring, individualisme og kollektivismen samt likhet og rettferdighet.

Velferdsstatens overordnede politiske mål er innbyggernes velferd hvor menneskeverd, likhet, rettferdighet, omsorg, trygghet, frihet, selvstendighet, tilpasning og inkludering er grunnverdier. Hvilke samfunnsoppgaver som prioriteres og hvordan oppgavene løses avhenger av skiftende ideologier og politiske maktstrukturer (Eide & Skorstad, 2020, s. 239–250). Også natur er blant velferdsstatens verdier, som forhandles og reforhandles.

Pollinatorstrategien er et eksempel på en slik forhandling. I hver forhandling vektet verdien av natur opp mot andre samfunns mål og hensyn, og målkonflikter kan oppstå. Målkonflikter kan relatere til både makro- og mikroforhold i samfunnet. Et eksempel på en målkonflikt er når politiske avgjørelser som gir storsamfunnet, konflikterer med individets eiendomsrett eller bruksrett.

2.5.3 Føre-var-prinsippet

Vi kjenner vel alle til tankegangen bak ordtakene «bedre føre var enn etter snar», og det er også en slik tankegang som ligger bak føre-var-prinsippet. Prinsippet ble for første gang brukt i miljøpolitisk sammenheng i Tyskland på begynnelsen av 1970-tallet og har i ettertiden blitt definert og redefinert en rekke ganger basert på ulike etikkgrunnlag (Sarkar, 2012, s. 77–78).

I dag er prinsippet innarbeidet i den norske naturmangfoldloven, hvor det står:

Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet. Foreligger en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak. (Naturmangfoldloven, 2009, § 9)

Siden pollinatorstrategien skal ivareta pollinerende insekter som påviselig utsettes for en rekke trusler fra oss mennesker, er pollinatorstrategiens relasjon til føre-var-prinsippet verdt å drøfte.

2.5.4 Nyliberalisme

Nyliberalismen kan forstås som en abstraksjon som realiseres i ulike kontekster. For en diskursanalytiker er det derfor viktig å vise hvordan nyliberal ideologi realiseres i teksten som analyseres (Skrede, 2018, s. 17; 46). Nyliberalismen springer ut fra klassisk kapitalisme, og siden begynnelsen av 1980-tallet har nyliberale logikker inntatt stadig flere samfunnsområder og fått sterk innflytelse på politiske avgjørelser. Både kapitalisme og

nyliberalisme kjennetegnes av at individuell frihet, lite statelig innblanding i økonomiske forhold og selvregulerende økonomi gjennom et fritt marked, vektlegges. Måling av resultater, konkurranse, effektivitet og økonomisk vekst står i sentrum. Statens ansvar er å tilrettelegge forholdene slik at både statlige og eksterne aktører kan få best mulig utbytte. Ideologien har bidratt til et ambivalent forhold mellom mennesker og natur fordi natur verdsettes utfra sin verdi i eiendom og råmaterialer noe som utgjør både et gode og et onde for mennesker. Naturen er et gode fordi verdiene bidrar til velstand, men samtidig er naturen et onde fordi de samme verdiene bidrar til konkurranse og hensynsløshet (Eide & Skorstad, 2020, s. 243; Fairclough, 2013, s. 11–12; Hammer, 2021; Morton, 2009, s. 19; Skrede, 2018, s. 41–46).

Når verden blir forklart i økonomiske termer, gis makt til dem som behersker dette språket – økonomene. Andre typer eksperter og vanlige borgere får dermed mindre innflytelse. Politiske beslutninger baseres på samfunnsøkonomiske analyser uten at de politiske beslutningstakerne nødvendigvis har nok kunnskap til å stille spørsmål ved økonomenes vurderinger. Også verdier som vanskelig kan verdsettes i monetære verdier, slik som biologisk mangfold, innordnes den økonomiske logikken. Dette kan resultere i at disse verdiene oppfattes som uvirkelige. Et annet problem, sett fra et miljøperspektiv, er uheldige virkninger av det ensidige søkelyset på vekst i den nyliberale diskursen. Den samfunnsøkonomiske analysemodellen blir ofte presentert som et objektivt og rettferdig grunnlag for politiske avgjørelser fordi analysen styres av tall og ikke følelser. Men til grunn for modellen ligger en utilitaristisk etikk (Dryzek, 2022; Fairclough, 2013, s. 12; Thoresson, 2021). Dette er en etisk modell som godtar at enkelte marginaliseres så lenge en handling tilgodeser flertallet (Eide & Skorstad, 2020, s. 103). Sett fra andre etiske perspektiver, slik som dydsetikken, er dette feil (jf. Eide & Skorstad, 2020, s. 121).

2.5.5 Makt

Avdekking av hvordan sosiale maktrelasjoner konstitueres, reproduseres og transformeres i ideologiske tekster er en av kjernene i CDA. Makt finnes overalt, både i positiv og negativ forstand, og samfunnet vil ikke fungere uten maktrelasjoner. Likevel er selve maktkonseptet uklart. Ifølge Wodak og Meyer (2009) finnes det et ukjent antall teorier om makt, men de fleste CDA analytikere er inspirert av Foucault og ser på makt som et konstituerende og systematisk samfunnselement som styrer livene våre (s. 9–10). Makt skapes og opprettholdes gjennom at enkelte alternativer fremmes som det eneste alternative, og andre alternativer

forblir skjulte. Slik skjult maktutøvelse tolereres oftere enn åpen maktutøvelse fordi folk er uvitende om forholdet (Skrede, 2018, s. 27–29).

3 Metode

Metoden jeg benytter i denne undersøkelsen er multimodal kritisk diskursanalyse (MCDA) basert på Faircloughs dialektisk-relasjonelle tilnæringsmodell (se 2.2). Undersøkelsen er en kvalitativ case-studie hvor jeg analyserer *Nasjonal pollinatorstrategi*, som er et politisk styringsdokument. Beskrivelse av empiri og begrunnelse for valg av empiri ble redegjort for i innledningen (se 1.1 og 1.3).

I dette kapittelet presenterer jeg min begrunnelse for valg av metode (3.1) etterfulgt av undersøkelsens validitet, reliabilitet og etiske hensyn (3.2). Deretter drøfter jeg svakheter ved metoden (3.3) og redegjør for erkjennelsesprosesser, min praktiske fremgangsmåte i analysearbeidet og hvordan metoden gir svar på problemstillingen (3.4). Til sist presenterer jeg undersøkelsens analysemodell (3.5).

3.1 Begrunnelse for valg av metode

Nasjonal pollinatorstrategi er en multimodal tekst. Følgelig er en multimodal tekstanalytisk tilnærming en egnet analysemetode til å si noe om teksten isolert sett. Men det er ikke bare teksten jeg ønsker å si noe om, jeg ønsker også å si noe om hvordan teksten forholder seg til samfunnet og våre sosiale praksiser og strukturer. Dermed blir det hensiktsmessig å velge en diskursanalytisk tilnærming hvor teksten analyseres og drøftes i lys av den sosiokulturelle konteksten den eksisterer innenfor. Det er også behov for et kritisk element i analysen. Undersøkelsens problemstilling setter kritisk søkelys på pollinatorstrategiens verdsetting av natur og de sosiale maktstrukturene den underbygger. Til å ivareta alle disse elementene er MCDA, slik metoden er beskrevet i teorikapittelet, godt egnet.

Valget av MCDA som metode, med hovedvekt på Faircloughs dialektisk-relasjonelle tilnærming, utelukker samtidig andre tilnærminger. Stibbe (2014) argumenterer for å benytte en økologivistisk tilnærming til CDA i undersøkelser hvor forholdet mellom mennesker og ikke-menneskelige arter står i sentrum. Dette begrunner han med at der de fleste tilnærminger til CDA har mellommenneskelige forhold i sentrum har økologistikken et økofilosofisk utgangspunkt og følgelig er tilnærmingen bedre egnet til å ivareta ikke-menneskelige arters interesser (Stibbe, 2014). Dette er et syn Fairclough er uenig i. Han argumenterer for at den dialektisk-relasjonelle modellen bør kunne anvendes på de aller fleste områder og stiller seg heller kritisk til metodiske tilnærminger som skal tilpasses kun et enkelt fagfelt eller teksttype (Fairclough, 2009, s. 166). I denne undersøkelsen sier jeg meg enig med Fairclough. Istedenfor å forkaste metoden forstår jeg heller fenomenet sosial i en utvidet forstand hvor

andre arter inkluderes i den sosiale sfæren (jf. 1.1). En slik forståelse gjør det mulig å også undersøke relasjoner mellom mennesker og andre arter med utgangspunkt i den dialektisk-relasjonelle tilnæringsmodellen til CDA.

3.2 Validitet, reliabilitet og etiske hensyn

Validitet i kvalitativ forskning handler om hvorvidt en virkelighetsbeskrivelse samsvarer med den sosiale virkeligheten den beskriver (Skrede, 2018, s. 156). Både *Nasjonal pollinatorstrategi* og denne undersøkelsen er virkelighetsbeskrivelser. Fordi pollinatorstrategien er produsert og vedtatt på høyeste politiske nivå, med et bredt utvalg offentlige institusjoner i ryggen, korresponderer teksten med det som var den dominerende sosialpolitiske virkeligheten på produksjonstidspunktet. Denne undersøkelsen er derimot preget av mine fortolkninger. Dette innebærer at undersøkelsen drøfter den sosiale virkeligheten slik den ser ut fra mitt perspektiv og følgelig er sannsynligheten stor for at en annen forsker ville ha gitt en annen virkelighetsbeskrivelse enn meg. Dette er en utfordring for all kvalitativ forskning, som handler om forskningens reliabilitet (jf. Skrede, 2018, s. 160).

Reliabilitet knyttes til muligheten for å etterprøve forskning og om en studie ville ha gitt like resultater hvis andre utførte eller gjentok studien (Skrede, 2018, s. 158). Denne undersøkelsens reliabilitet styrkes av at *Nasjonal pollinatorstrategi* er et offentlig dokument med offentlig tilgjengelig data som ikke er påvirket av meg, slik for eksempel en studie basert på intervjuer ville ha vært (jf. Skrede, 2018, s. 159). For å ytterligere styrke reliabiliteten har jeg i arbeidet med undersøkelsen hatt søkelys på å være så tydelig og transparent som mulig når jeg beskriver fremgangsmåte og begrepene jeg benytter i alle undersøkelsens deler. Slik sikrer jeg at mine begrunnelser og konklusjoner kan etterprøves.

Undersøkelsens empiri er offentlig tilgjengelig, og det kreves ingen etisk godkjenning for å forske på dette materialet. Samtidig er etikk et iboende element i CDA, og det er viktig at jeg i min undersøkelse er eksplisitt og tydelig på hvilket etisk grunnlag mine vurderinger er fundamenterte slik at analysen kan etterprøves av andre (jf. Fairclough & Fairclough, 2018, s. 171). Dette ivaretas på lik måte som undersøkelsens reliabilitet, nemlig ved at jeg gir presise og transparente og etterprøvbare begrunnelser for mine vurderinger og konklusjoner.

3.3 Svakheter med metoden

CDA har høstet kritikk for ikke å skille mellom beskrivelse og fortolkning (Hitching et al., 2011, s. 19–20). Slik jeg vurderer det, er en slik kritikk kun berettiget basert på et premiss om

at en objektiv beskrivelse av virkeligheten er mulig, mens et av grunnpremissene i denne undersøkelsen er at våre sosialt konstruerte virkelighetsbilder alltid er fortolkninger og aldri nøyaktige speilbilder av virkeligheten (jf. 2.1). Siden denne undersøkelsen er en kvalitativ case-studie, er den fortolkende og basert på mine analyser og vurderinger. Disse vurderingene er farget av min forståelse av verden, som er basert på min sosiale, politiske, kulturelle og økonomiske bakgrunn (jf. Wodak & Meyer, 2009, s. 7), samt mine kunnskaper og erfaringer (se 1.4). Selv om jeg kun analyserer en tekst, gjør jeg utvalg. Enkelte deler av teksten blir grundig belyst, mens andre kun blir overfladisk omtalt. Overnevnte forhold innebærer at hvis empirien undersøkes av andre forskere, vil disse kunne gjøre andre utvalg og andre fortolkninger enn meg (jf. 3.2).

En annen svakhet med metoden er at analysen kan si noe om tekstens meningspotensial, men den er ikke i stand til å avdekke avsenderens intensjoner utover intensjonene som er eksplisitt uttrykt i teksten. Å kun vektlegge min fortolkning basert på tekstens erklærte intensjoner uten å ta høyde for eventuelle andre intensjoner, som ikke er eksplisitt uttalt, kan resultere i en epistemisk feilslutning. Samtidig er det viktig å være klar over at når mennesker trekker på ideologier, skjer det ofte ubevisst. Dette innebærer at avsenders ubevisste valg har betydning for tekstens meningspotensial, og at teksten følgelig vil bidra til å forme sosiale praksiser og strukturer uavhengig av avsenderens bevisste intensjoner (Skrede, 2018, s. 152–154). Selv om enhver god lesning av en tekst må forholde seg til tekstens eksplisitte intensjoner, så er jeg på jakt etter meningspotensial. Følgelig har avsenderens intensjoner liten betydning for denne analysen (jf. Skrede, 2018).

3.4 Hvordan metoden finner svar på problemstillingen: Erkjennelsesprosesser og praktisk fremgangsmåte i analysearbeidet

Den praktiske fremgangsmåten bidrar til å besvare undersøkelsens problemstilling og forskningsspørsmål, som er:

Hvilke underliggende natursyn og sosiale maktstrukturer kommer til uttrykk i *Nasjonal pollinatorstrategi*, og hvilken betydning kan disse strukturelle forholdene tenkes å ha for ulike sosiale grupper og for relasjonene mellom mennesker og andre arter?

- 1) Hvordan kommer problemforståelse og forståelse av årsaks og ansvarsforhold, både for nåværende og fremtidig situasjon, til uttrykk?
- 2) Hvordan håndteres målkonflikter?

Problemstillingen er todelt og dreier seg om å avdekke noe som kan være skjult i teksten, for deretter å drøfte funnenes betydning i lys av annen teori. I analysekapittelet veksler jeg mellom analyse og drøfting. Dette innebærer at jeg benytter både induksjon og deduksjon som arbeidsmetode. Induksjon er når arbeidsprosessen beveger seg fra konkret empiri til abstrakt generalisering, og slutninger trekkes på bakgrunn av funn fra analysen. Jeg jobber induktivt når jeg analyserer teksten ved bruk av tekstanalytiske tilnæringer. Deduksjon er når kjent kunnskap, slik som tematiske og generelle innsikter eller begreper, fungerer som et rammeverk for analysen. I analysearbeidet jobber jeg deduktivt når jeg ser funnene fra den induktive analysen i lys av tidligere forskning og annen teori, med andre ord, jeg jobber deduktivt når jeg analyserer pollinatorstrategien i lys av dens kontekst. Det er i denne konteksten tekstens meningspotensial realiseres (jf. Vagle, 1999, s. 130). Veksling mellom induksjon og deduksjon er vanlig i alle tilnæringer til CDA og innebærer at man jobber abduktivt (Wodak & Meyer, 2009, s. 19–20). Målet med å benytte en abduktiv arbeidsmetode er å avdekke forhold som avviker fra kjent kunnskap og rekonstruere eller utvide teori basert på disse funnene. Følgelig kan abduksjon forstås som hypoteseskaping (Johannessen, 2022, s. 2; Silverman, 2019, s. 5). I analysearbeidet utvikler jeg hypoteser om hvilken betydning natursyn og sosiale maktstrukturer kan tenkes å ha for ulike sosiale grupper og for relasjonen mellom mennesker og andre arter.

I det metodologiske arbeidet foreslår Fairclough at man skiller mellom teoretisk, prosedyremessig og presentasjonsmessig rekkefølge. Mens den presentasjonsmessige rekkefølgen er lineær og oftest begrunnet utfra retoriske hensyn, er teoretisk og prosedyremessig rekkefølge mindre fastlåst (Fairclough, 2009, s. 167). Teoretisk rekkefølge forstår jeg som rekkefølgen ulike teoretiske perspektiver aktualiseres i. Prosedyremessig rekkefølge forstår jeg som rekkefølgen ulike momenter fra analysemodellen benyttes i. Dette innebærer at analysemodellen viser til operasjoner heller enn oppdeling (jf. Fairclough, 2009, s. 167). Teoretisk og prosedyremessig rekkefølge aktualiseres av hvilke momenter som vektlegges og belyses i den presentasjonsmessige rekkefølgen. Dette innebærer at jeg i analysen veksler mellom analysemodellens ulike kategorier, og at jeg drøfter funnene fortløpende i analysekapittelet.

Nedenfor presenterer jeg denne undersøkelsens presentasjonsmessige rekkefølge og begrunner valget.

Selv om undersøkelsen er en kvalitativ analyse av kun en tekst, er det enkelte områder av teksten som blir bedre belyst enn andre. For å tydeliggjøre hvor og hvordan områdene som er valgt ut for mer detaljert analyse, passer inn i helheten, gir jeg først en kort, kronologisk foreløpig tekstbeskrivelse. I denne tekstbeskrivelsen er søkelyset på tekstens strukturelle oppbygning og på hvilke modaliteter som forekommer i tekstens ulike deler. Samtidig peker jeg ut områdene i teksten som er utvalgt for nærmere gransking og begrunner disse valgene. Dette bidrar til å styrke undersøkelsens reliabilitet (jf. Skrede, 2018, s. 159).

Pollinatorstrategien består av mange fotografier, og selv om fotografiene inngår i strukturen som presenteres i den foreløpige tekstbeskrivelsen, danner fotografiene også en struktur i relasjon til hverandre. Følgelig har jeg valgt å også gi en kort foreløpig tekstbeskrivelse av tekstens fotografier.

I den videre analysen følger jeg i hovedsak, men ikke ufravikelig, pollinatorstrategiens kronologiske og tematiske oppbygging. Hensikten med denne struktureringen er å skape tematisk sammenheng i analysen og samtidig følge pollinatorstrategiens resonnementsoppbygning. Enkelte temaer, slik som honningbier, forekommer på flere steder i pollinatorstrategien, og i de tilfellene hvor analysen avviker fra pollinatorstrategiens kronologiske oppbygging, blir dette gjort for å opprettholde en tematisk sammenheng.

3.5 Analysemodell for tekstanalyse

Undersøkelsens analysemodell baseres på tekstanalytiske tilnærminger fra sosialsemiotikken og SFL (se 2.3) og inneholder analysekategoriene: komposisjon, modalitet, prosesser, antagelser, intertekstualitet, interdiskursivitet og rekontekstualisering. Inndelingen i disse kategoriene er inspirert av van Leeuwen (2005) og Skrede (2018).

Komposisjon handler om hvordan ulike semiotiske ressurser opptrer i kjente mønstre som i en gitt kulturell kontekst innvirker på en teksts samlede meningspotensial (Skrede, 2018, s. 102–109). Modalitet kan analyseres både i skriftlig tekst og annen visuell kommunikasjon. I skriftlig tekst handler modalitet om med hvilken grad av sikkerhet en påstand blir fremmet (epistemisk modalitet), eller om hvor nødvendig eller ønskelig en handling er (deontisk modalitet) (Skrede, 2018, s. 50). Modalitet i bilder knyttes til hvor virkelighetsnære bildene er (Skrede, 2018, s. 96). Alle setninger inneholder prosesser, og måten en prosess framstilles på har blant annet betydning for hvordan ansvar blir forstått i en tekst (Skrede, 2018, s. 48–49). Antagelser handler om det som blir tatt forgitt i en tekst, slik som at noe som finnes i den materielle verden tilhører en bestemt kategori. En tekst kan også ta forgitt at teksten og

leseren deler felles verdigrunnlag, eller at teksten og leseren er enige om hva som eksisterer (Skrede, 2018, s. 55–56). Intertekstualitet handler om relasjonen mellom ulike deler innad i en tekst og relasjonen mellom teksten man analyserer og andre tekster på det lingvistiske planet (Skrede, 2018, s. 51–52). Interdiskursivitet handler om hvordan en tekst henter inspirasjon fra ulike diskurser og sjangre, altså hva slags sosiale praksiser og strukturer som reproduseres i teksten. Ofte finnes spor av flere ulike sjangre, stiler og diskurser i en og samme tekst, og interdiskursive koblinger skapes (Skrede, 2018, s. 52–53).

Rekontekstualisering handler om hvordan «nye» logikker, diskurser, sjangre og stiler nærmest koloniserer et felt (Skrede, 2018, s. 54). Den metodologiske fremgangsmåten i analysemodellens kategorier er ellers kjent og etablert praksis, og i analysen følger jeg hovedsakelig praksisen slik den forklares i Vagle (1999), van Leeuwen (2005), Fairclough (2009), Skrede (2018) og Svennevig (2020).

4 Analyse

Analysen åpner med en foreløpig tekstbeskrivelse basert på pollinatorstrategiens kronologiske oppbygning (4.1.1). I tekstbeskrivelsen redegjør jeg for pollinatorstrategiens innhold, slik som kapitteltitler og omfang, fordeling av ulike modaliteter, hvordan de ulike modalitetene forholder seg til hverandre og hvilke områder jeg går nærmere inn på senere i analysen. Deretter gir jeg en foreløpig beskrivelse av pollinatorstrategiens fotografier og reflekterer kort over inntrykket de skaper og deres samlede meningspotensial (4.1.2).

Pollinatorstrategien skal løse et problem, og den neste delen av analysen handler blant annet om pollinatorstrategiens kategorisering av pollinatorproblemet og dens beskrivelser av årsakene til problemet (4.2). Deretter beveger jeg meg videre til pollinatorstrategiens kapittel om *mål og innsatsområder* hvor jeg blant annet drøfter tekstens meningspotensial i tilknytning til dens framstilling av landbruk (4.3.1 og 4.3.2), naturmangfold (4.3.3) og strategiens mål og innsatsområder (4.3.4).

Introduksjonen av strategiens innsatsområder følges av en grundigere analyse av hvert enkelt innsatsområde. For innsatsområdet *økt kunnskap* ser jeg særlig på forholdet som skapes mellom eksisterende og ny kunnskap (4.4), mens for innsatsområdet *gode leveområder* er det våre sosiale konstruksjoner av sted jeg går i dybden av (4.5). Pollinatorstrategiens kronologiske rekkefølge er stadig en rettesnor for analysen, men samtidig er det flere tematikker som flettes inn i hverandre hvor ulike sosiale grupper berøres på ulike måter. Derfor benytter jeg også eksempler fra andre steder i strategien til å belyse leveområde-tematikken.

Når vi skader pollinatorenes leveområder, er det ofte fordi vi prioriterer andre samfunnsinteresser, slik som høyest mulig matproduksjon eller reduserte klimautslipp. I den videre analysen trekker jeg inn funn fra den tidligere drøftingen av pollinatorstrategiens framstilling av landbruket hvor jeg i denne omgangen ser på pollinatorstrategiens beskrivelser av ville og tamme pollinatorers bidrag i matproduksjonen (4.6.1). I pollinatorstrategien finnes det også spor av beitedyr, slik som sauer og kyr. Dette er en dyregruppe som kan være viktige for pollinatorne, men i klimadebatten fremstilles slike dyr ofte som en stor kilde til klimagassutslipp. I den videre analysen ettergår jeg hvordan pollinatorstrategien (ikke) forholder seg til denne målkonflikten mellom klimatiltak og pollinatortiltak (4.6.2).

Pollinatorstrategiens siste innsatsområde er *formidling*, som handler om å øke befolkningens kunnskap. I forbindelse med dette innsatsområdet reflekterer jeg over forholdet mellom kunnskap og handling (4.7.1), og hvem pollinatorstrategien tildeler ansvar for handling (4.7.2). Analysekapittelet avrundes med å drøfte ett av pollinatorstrategiens eksempler på hvordan befolkningen kan hjelpe pollinatorne (4.7.3).

4.1 Foreløpig tekstbeskrivelse

Nasjonal pollinatorstrategi, som er det empiriske grunnlagsmaterialet i denne undersøkelsen, kan lastes ned fra regjeringens nettside og er lagret under filnavnet *nasjonal-strategi-for-villbier* (Regjeringen, 2018). Det første som slår meg, er misforholdet mellom navnet på strategiplanen, *Nasjonal pollinatorstrategi*, og filnavnet, *nasjonal-strategi-for-villbier*, som strategiplanen er lagret under (se illustrasjon 1). Villbier er en underkategori av pollinatorer, og en strategi for villbier dekker en langt snevrere insektsgruppe enn en strategi for pollinatorer. Forholdet mellom ulike pollinatorgrupper er et tilbakevendende tema i analysen.

- [Nasjonal pollinatorstrategi](#) (pdf)
- [National Pollinator Strategy](#) (pdf)

<https://www.regjeringen.no/contentassets/3e16b8410e704d54af40bcb3e687fb4e/nasjonal-strategi-for-villbier.pdf>

Illustrasjon 1 Illustrasjonen viser filnavnet pollinatorstrategien er lagret under (markert i gult) på regjeringens nettside.

Bearbeidet fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Regjeringen, 29. juni 2018, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/>

4.1.1 Pollinatorstrategiens oppbygning

Strategiens forside preges av dokumentets tittel: *Nasjonal pollinatorstrategi – Ein strategi for levedyktige bestandar av villbier og andre pollinerande insekt*. Et fotografi av en villbie, som er omgitt av blå himmel og svever over rosa fruktblomster, og et symbol av den norske riksløva, som symboliserer statsmakt (jf. Stortinget, 2016). Forsiden vil i en papirutgave også fungere som omslagsside (se illustrasjon 3) og bidrar enten alene eller i samspill med baksiden til å danne et førsteinntrykk av strategien. Strategiens forside vender jeg tilbake til i forbindelse med tekstbeskrivelsen av baksiden samt når jeg reflekterer rundt sjangerforventninger i 4.2.1.

Strategiens andreside er dekket av to fotografier, som er delvis adskilt av ei tekstboks med bildetekst. Siden blir nærmere omtalt og analysert i forbindelse med pollinatorstrategiens behandling av beitedyr i 4.6.2.

Innholdsfortegnelsen befinner seg på tredjesiden. Foruten forord og sammendrag viser innholdsfortegnelse at strategiplanen består av kapitlene: bakgrunn, mål og innsatsområde, økt kunnskap, gode leveområder, formidling, iverksettelse og oppfølging samt vedlegg.

Forordet dekker to sider. Øverst på begge sidene sees et nærbilde av ei vokskake. På den første siden er det bier oppå vokskaka (se illustrasjon 2), på den neste siden mangler biene. Fotografiene indikerer at strategiplanen handler om tamme bier så vel som ville pollinatorer. Forholdet mellom ville og tamme pollinatorer adresseres i 4.6.1. Under det første bilde sees kapiteltittelen *Forord*, som er skrevet i en turkis-lignende farge og etterfulgt av to skriftkolonner. Nedenfor andresidens vokskake sees åtte portrettbilder. Under hvert bilde er en signatur samt opplysninger om navn, partitilhørighet, ministertittel og akkreditering av fotograf. Utfra sjangerkjennskap er det lett å trekke slutningen at det dreier seg om åtte ministre som har signert og godkjent strategien. Politikernes rolle går jeg nærmere inn på når jeg drøfter kategoriseringen av pollinatorproblemet i 4.2.2.

Illustrasjon 2 Fotografi fra forordet med honningbie tematikk.

Fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 4
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Foto: Ukjent.

Sammendraget dekker også to sider som begge, i likhet med forordet, har et fotografi øverst etterfulgt av to tekstkolonner. På fotografiene er bie-temaet erstattet med blomsterenger.

Bakgrunnskapittelet er på tolv sider. På disse sidene fremstår distribusjonen av ulike modaliteter noe mer tilfeldig enn på de forgående sidene, men det finnes fellestrekk.

Kapittelets førsteside har temmelig lik oppbygning som forordet og sammendraget, med et tematisk fotografi øverst etterfulgt av turkislignende overskrift og to skriftkolonner. I resten av kapittelet finnes fotografier, tekstbokser, kart, tegninger og diagrammer, som hovedsakelig

er plassert øverst på sidene etterfulgt av skrift. Den skriftlige teksten er delt opp i tematiske underkapitler. På bunnen av de fleste sidene finner man fotnoter. Teksten inneholder også mange hyperlenker. Bakgrunnskapittelet er omfattende, og i den videre analysen berører jeg flere av kapittelets områder, deriblant pollinatorstrategiens beskrivelser av de bakenforliggende årsakene til pollinatorproblemet (4.2.3), honningbienes rolle (4.6.1), giftsprøytemidler (4.5.3) og pågående pollinatortiltak (4.5.2).

Det neste kapittelet, *mål og innsatsområder*, dekker kun to sider og har hovedsakelig lik oppbygning som forgående kapittel. På de to sidene finnes modalitetene skrift, fotografi, symboler, farge og tekstboks/skillelinjer. Pollinatorstrategiens mål og innsatsområdekapittel drøftes i 4.3.

Kapittel tre, *økt kunnskap*, dekker seks sider og har hovedsakelig lik oppbygning som de forgående kapitlene, noe som indikerer at oppbygningen, med tematisk fotografi øverst, turkisliggende overskrift og to tekstkolonner, er en del av tekstens gjennomgående struktur. Med ujevne mellomrom er det plassert tekstbokser inni tekstkolonnene hvor noen av dem inneholder fotografier. I tillegg til det gjenkjennelige brytes teksten i det øverste hjørnet på andresiden av en tekstboks med strategiens innsatsområder. Jeg går nærmere inn på dette kapittelet når jeg drøfter forholdet mellom kunnskap og handling i 4.4.

Kapittel fire, *gode leveområder*, består av ti sider, kapittel fem, *formidling*, består av to sider og kapittel seks, *iverksetting og oppfølging*, består av to sider. Alle har temmelig lik oppbygging som de forgående kapitlene. Både i kapittel fire og fem inkluderes tekstboksen med innsatsområder øverst på andresiden. Kapittel fem skiller seg allikevel litt fra forgående kapitler ved at det også finnes en tekstboks på kapittelets førsteside, og ved at andresiden inneholder tre fotografier samt et kart. I analysen blir kapittel fire og fem hovedsakelig omtalt når jeg drøfter pollinatorstrategiens konstruksjon av sted (4.5) og innsatsområdet formidling (4.7). Kapittel seks berøres i drøftingen av ansvarsforhold i 4.7.2.

I skillet mellom kapittel seks og vedleggskapittelet er en hel side tilegnet et stort fotografi av et sauehode i en blomstereng. Dette sauebildet kommer jeg tilbake til når jeg drøfter beitedyras rolle i 4.6.2.

Etter sauefotografiet følger fire sider med vedlegg. På vedleggssidene finnes først en henvisning- og hyperlenke til faggrunlaget for strategiplanen. Deretter følger fire tabeller, som omhandler økonomiske virkemidler, og en tabell, som viser et utvalg av nasjonale

kunnskapsmiljøer. I analysen går jeg ikke noe videre inn på vedleggenes rolle bortsett fra at jeg i enkelte tilfeller henter utfyllende informasjon fra disse.

Strategiplanens nest siste side er blank bortsett fra sidetallet nederst på siden. På planens sisteside (se illustrasjon 3) er det tre tekstavsnitt med utgiverinformasjon etterfulgt av et fotografi av en villbie, som flyr over pollendekte gåsunger foran en uklar, men blåaktig bakgrunn. Rollen til både dette fotografiet, og pollinatorstrategiens øvrige fotografier, drøftes i 4.1.2.

Illustrasjon 3 Illustrasjonen viser pollinatorstrategiens omslagssider hvor humler, som tilhører kategorien villbier, er avbildet på begge.

Fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 1; 48 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Foto: Frank Ivar Hansen.

4.1.2 Pollinatorstrategiens fotografier: Innledende inntrykk og refleksjoner

Pollinatorstrategien inneholder en rekke fotografier. Tematikken på fotografiene varierer, men både mennesker og blomster er ofte representert. Pollinerende insekter er det derimot færre av, og biene på omslagssidene samt forordet utgjør et unntak. Av de pollinerende insektene som er avbildet, ser alle ut til å tilhøre artsgruppen bier, enten ville, i form av underkategorien humler, eller tamme honningbier. De fleste fotografiene, bortsett fra fotografiene av statsrådene som har signert pollinatorstrategien, er tatt utendørs. Fotografiene har gjennomgående høy representasjon av detaljer, dybde og naturalistisk lyssetting samt høy

fargemetning, modulering og differensiering. Samlet sett har fotografiene høy modalitet selv om denne reduseres noe på grunn av den høye fargemetningen (jf. Skrede, 2018, s. 96). Allikevel gir fotografiene et naturalistisk, om enn romantisert, inntrykk. Den naturalistiske lyssettingen og tilstedeværelsen av fargerike blomster og andre grønne vekster bidrar til at fotografiene samlet sett denoterer til fint og sommerlig vær og konnoterer til bekymringsløse sommerdager. Siden fotografiene befinner seg i en pollinatorstrategi, bidrar den interne tekstrelasjonen til at det er lett å forestille seg lykkelige bier som svever fra blomst til blomst, mens de samler nektar og pollinerer blomstene. Slik skapes en sensorisk effekt, som også understøttes av at de fleste av oss tenker på blomster som vakre (jf. Skrede, 2018, s. 97). Et slikt stort innslag av «det vakre» og «det bekymringsløse» har potensial til å fjerne søkelyset fra det som ikke er vakkert, som i dette tilfellet er at pollinatorne dør.

At mennesker figurerer på langt flere fotografier enn hva pollinatorne gjør kan ha flere årsaker. Mennesker på fotografier kan ha en relasjonsskapende effekt, som både kan påvirke leserens nærhetsfølelse til teksten så vel som maktforhold (Svennevig, 2020, s. 62).

Overvekten av mennesker kan også indikere at det er ivaretagelse av mennesker heller enn pollinatorer som er hovedmålet i strategien. Et annet moment, som peker i samme retning, er at alle insektene som figurerer på fotografiene, er bier, enten ville eller tamme. Forholdet mellom mennesker, bier og andre pollinerende insekter går jeg nærmere inn på ved flere anledninger, deriblant i analysen av landbrukets mål i 4.3.2 og når jeg drøfter forholdet mellom ville og tamme pollinatorer i 4.6.1.

4.2 En foreløpig kategorisering av pollinatorproblemet

4.2.1 Sjangerforventninger

I det vi leser pollinatorstrategiens tittel, ser symbolet for den norske riksløva og ser forsidebildet, som har en svevende humle i sentrum (se illustrasjon 3), oppstår visse forventninger til tekstens innhold. Forventningene oppstår fordi vi identifiserer teksten til å tilhøre en bestemt sjanger i dette tilfellet strategiplansjangeren, som er en type fagtekst. Følgelig oppstår andre forventninger enn hva vi har til skjønnlitterære tekster eller andre typer fagtekster. Sjanger kan forstås som sosial praksis, som innebærer både muligheter og begrensninger for hvordan en tekst kan utformes. Dette kalles sjangertrekk. Av en fagtekst forventer vi at den er sann, i den forstand at den korresponderer med virkeligheten, at teksten følger en viss struktur og at den er informativ. Av strategiplaner forventer vi blant annet at teksten presenterer «et problem», at teksten beskriver årsaken(e) til problemet, og at teksten

begrunner hvorfor det er nødvendig å løse problemet. Slikt innhold forventer vi å finne i et bakgrunnskapittel hvor *bakgrunn* har en metaforisk betydning og viser til *det som ligger bak teksten*. Pollinatorstrategiens tittel og forsidebilde gjør at vi i dette tilfellet forstår at problemet, som skal løses, er ivaretagelse av pollinerende insekter, slik som villbier. Følgelig oppstår forventninger om at bakgrunnskapittelet skal gi oss informasjon om insektenes nåværende situasjon, de bakenforliggende årsakene til denne situasjonen og en begrunnelse for hvorfor insektene skal ivaretas. Av den påfølgende teksten forventer vi en beskrivelse av hvem som skal løse problemet, og en strategi for hvordan problemet skal løses. Et iboende trekk ved en strategiplan er at den skal bidra til å skape endring – fra dagens situasjon til en ønsket framtidssituasjon (jf. Fairclough, 2013, s. 13; Ottesen et al., 2021, s. 32; Svennevig, 2020, s. 256–258).

4.2.2 Et tverrsektorielt landbruks- og matproblem

I dag er offentlige diskurser ofte preget av ulike ideer om nettverk og samarbeid (Dryzek, 2022, s. 112–113). Dette bærer også pollinatorstrategien preg av, og hele sju departementer er oppført på forfatterlista. Ministrene, som leder disse sju departementa, har også underskrevet strategiens forord. Det samme har ministeren for forskning og høyere utdanning, som ikke representerer forfatterne. Etableringen av dette tverrdepartementale samarbeidet peker i retning av at pollinatorproblemet har blitt belyst fra mange perspektiver, og at pollinatorproblemet kategoriseres som et tverrsektorielt problem.

Enkelte departementsområder var imidlertid sterkere involvert i utarbeidelsen av pollinatorstrategien enn andre departementsområder slik som Finansdepartementet, som ikke var involvert i det heletatt. Dette kan ha hatt betydning for kategoriseringen av problemet. At Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet i sammen fikk hovedansvaret for utarbeidelsen av faggrunnlaget, som pollinatorstrategien er basert på, indikerer at pollinatorproblemet på dette tidspunktet ble forstått både som et landbruks- og matproblem og som et miljøproblem. Ønskene i instruksjonen fra Stortingets næringskomite peker i samme retning (jf. Meld. St. 172 S (2015-2016)). Landbruks- og matdepartementets hovedansvar for utarbeidelsen av selve pollinatorstrategien kan derimot indikere en dreining mot at pollinatorproblemet fortrinnsvis ble kategorisert som et landbruks- og mat problem, og at det følgelig er sultkriseproblematikken som prioriteres fremfor naturkrisen. Dette samsvarer med meningspotensialet til strategiens fotografier hvor mennesker er representert langt flere ganger enn pollinatorer (jf. 4.1.2).

I denne undersøkelsen er det ikke intensjonene bak pollinatorstrategien som skal belyses, men selve pollinatorstrategien. Følgelig er det mulig å argumentere for at hvem som deltok i utarbeidelsen, er irrelevant (jf. Skrede, 2018, s. 151–155). Jeg mener allikevel det er hensiktsmessig å belyse hvilke interesser som var involverte i arbeidet og den mulige betydningen dette kan ha for kategoriseringen av pollinatorproblemet. All diskursanalyse går ut på å se en tekst i kontekst og følgelig er historien som ledet fram til pollinatorstrategien, relevant.

Om pollinatorproblemet kategoriseres som et landbruks- og matproblem, kan det allikevel forstås på ulike måter, som vil kreve ulike tilnærminger og løsninger. Pollinatorproblemet kan forstås som et problem for landbruk og matproduksjon hvor målet er å ivareta pollinatorne for å sikre norsk matproduksjon og bidra til å motvirke sultkrisen (jf. FN-Sambandet, 2023b). Samtidig kan problemet også forstås som et problem forårsaket av landbruk og matproduksjon hvor etablerte landbruksstrukturer driver problemet (jf. Pedersen et al., 2020). Pollinatorproblemet kan altså forstås både som et problem for oss mennesker, og som et problem forårsaket av oss mennesker. En annen tilnærming er å se på problemet som et miljøproblem, slik jeg gjør (jf. 1.5). I den videre analysen går jeg nærmere inn på hvordan problemet kategoriseres og konstrueres i selve pollinatorstrategien.

4.2.3 Prosesser og drivkrefter, praksiser og strukturer

For å kunne løse et miljøproblem, er det for en miljømedborger nødvendig å avdekke de underliggende strukturelle årsakene til problemet (European Network for Environmental Citizenship – ENEC, 2018). Det samme gjelder for meg som CDA-analytiker hvor oppgaven min blant annet er å identifisere tekstens bakenforliggende sosiale maktstrukturer, som bidrar til opprettholdelse av problematiske samfunnsforhold (Skrede, 2018, s. 27). En forståelse av at det er nødvendig å avdekke underliggende årsaker til pollinatorproblemet sees tilsynelatende også i pollinatorstrategien. Som vist i tekstutdraget under, peker pollinatorstrategien til at det er de bakenforliggende drivkreftene og prosessene som har ført til pollinatorproblemet, det er nødvendig å forstå.

For å forstå tilstand, utvikling og trugsmaal mot pollinatorar, og kva vi kan gjere for å betre situasjonen, må vi forstå prosessar og drivkrefter som ligg bak. Tap av og skade på leveområde, klimaendringar, framande skadelege artar, bruk av plantevernmiddel og miljøgifter blir peika på som dei viktigaste faktorane bak nedgangen i tal på og

utbreiing av pollinatorar, og nedgangen i artsrikdommen globalt. Desse forklaringane gjeld også for Noreg. (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 12)

En prosess innebærer bevegelse og endring, enten bokstavelig eller metaforisk. Fra fysikken vet vi at for å sette i gang en bevegelse kreves energi, en drivkraft som muliggjør og driver bevegelsen. Drivkrefter og prosesser er altså to ulike ting. Menneskers ideer kan være drivkraften bak prosesser. Med utgangspunkt i våre ideer om forandring kan vi drive prosesser ved bruk av vår fysiske styrke eller vår makt til å «temme» energi. Prosesser og drivkrefter hvor mennesket har en nøkkelrolle kan forstås som sosiale, og følgelig forstås utfra Faircloughs forklaringsmodell hvor prosessene er operasjonaliserte sosiale praksiser, og drivkreftene er våre diskurser, som reguleres av våre sosiale strukturer (jf. Fairclough, 2009, s. 165).

Pollinatorstrategiens påstand om at det er nødvendig å forstå bakenforliggende drivkrefter og prosesser, kobles additivt sammen med neste setning, som får en eksemplifiserende effekt (jf. Svennevig, 2020, s. 238). Følgelig skapes et inntrykk av at de bakenforliggende drivkreftene og prosessene som forårsaker pollinatorproblemet, er klimaendringer, skadelige fremmedarter, tap og skade på leveområde samt bruk av plantevernmidler og miljøgifter. Her er det verdt å merke seg at pollinatorstrategien på dette punktet ikke skiller mellom drivkrefter og prosesser fordi drivkreftene, i dette tilfellet agens, skjules ved bruk av nominaliseringer. *Tap, skade, klimaendringer, bruk, nedgangen og utbredning* er alle eksempler på dette. Når agens utelates er det i noen tilfeller en bevisst handling hvor forfatteren ønsker å tilsløre ansvarsforhold (Svennevig, 2020, s. 209). I pollinatorstrategien tilsløres menneskers ansvar for pollinatorproblemet. Det er tross alt menneskelige aktører som er drivkraften bak prosessene, fordi det er vi mennesker som skader pollinatorenes leveområder, blant annet ved at vi endrer klimaet og sprer skadelige fremmedarter, plantevernmidler og miljøgifter. De sosiale strukturene, som regulerer disse prosessene, blir ikke nevnt i det heletatt i pollinatorstrategien.

I pollinatorstrategiens årsaksforklaring finnes også en passivhandling, som uttrykkes gjennom verbalkonstruksjonen *blir pekt på*. I gjeldende kontekst har *peke* en metaforisk betydning fordi det vanskelig lar seg gjøre å fysisk *peke* på *tap, skade* og *klimaendringer*, som i seg selv er abstrakte størrelser. Passivkonstruksjonen *blir pekt på* kan tolkes i lys av tekstens epistemiske modalitet, altså med hvilken sikkerhet en påstand fremmes. I dette tilfellet skapes det usikkerhet rundt tekstens referensielle innhold. Det er ikke pollinatorstrategiens

forfattere som peker, men noen andre, som ikke er navngitt. Her skiller pollinatorstrategien seg fra akademiske fagtekster hvor det er god skikk å oppgi kilder. Dette påvirker også tekstens interpersonlige språkfunksjon fordi vi mennesker stoler lettere på noen vi kjenner enn på et udokumentert «rykte».

Prosessene som fremstilles som nominaliseringer og passivhandlinger i pollinatorstrategien, skjuler våre sosiale praksiser som driver prosessene, og våre sosiale strukturer som regulerer og muliggjør våre pollinatorskadelige praksiser. Pollinatorstrategiens bruk av skjult agens i beskrivelsen av prosesser og drivkrefter bak pollinatorproblemet er problematisk fordi søkelyset ikke rettes mot de bakenforliggende, strukturelle årsakene til pollinatorproblemet, deriblant politiske avgjørelser som muliggjør våre skadelige handlinger. Skjult agens påvirker leserens situasjonsforståelse, ansvarsfølelse og forståelse av at det er nødvendig å endre eksisterende handlingsmønstre (jf. Drury et al., 2022, s. 53). Dette vil også gjelde politikere, som benytter pollinatorstrategien som basis for politikktutforming.

4.2.4 Ordenes verdi og idealet om objektivitet

Ordene som er valgt til å beskrive de bakenforliggende årsakene til pollinatorproblemet, kan også være problematiske fordi tilsynelatende nøytrale ordvalg har betydning for tekstens ekspressive språkfunksjon. «Valget av et ord er aldri naturgitt» (Svennevig, 2020, s. 195). Fra pollinatorstrategiens årsaksbeskrivelse vil jeg trekke fram ordene *tap*, *plantevernmiddel* og *nedgangen*, som alle har en eufemistisk funksjon. Eufemismer brukes når man, bevisst eller ubevisst, ønsker å skåne leseren for andre ord som innehar sterkere negative konnotasjoner og verdiladning (jf. Vagle, 1999, s. 159). Tap kan defineres som «det å miste, berøves noe viktig, nødvendig av fysiologisk eller psykisk art» («Tap,» u.å.). Prosessen hvor pollinatorenes leveområder ødelegges blir i pollinatorstrategien beskrevet med ord som *tap* og *skade*. Den samme prosessen kunne ha blitt beskrevet som *tyveri av livsviktige leveområder*, eller med aktiv agens, *mennesker stjeler pollinatorenes leveområder og ødelegger deres livsbetingelser*. Disse tyveriene fører til *nedgang* eller til at både individer og arter *drepes* og *utryddes*. Også *plantevernmiddel* er verdiladd fordi ordvalget fremmer midlens vernende effekt på utvalgte planter og skjuler at midlene er giftige og dreper levende organismer. De samme midlene kunne likest godt ha blitt kalt *giftsprøytmidler* eller, som Frøyen beskriver dem, «[k]jemiske middel til å drepe levande forstått som ugras, skadeinsekt eller plantesjukdommar» (Frøyen, 2022, s. 4–5). Pollinatorstrategiens ordvalg fører altså til at setningen fremstår som mer verdinøytral enn den ville ha gjort ved andre ordvalg. En slik verdinøytral situasjonsbeskrivelse har likhetstrekk med Niklas Simons funn fra den tyske

pollinator/sprøytemiddeldiskursen hvor landbrukslobbyen frontet en fremstilling av forskning blottet for «følerier» (Simon, 2020b). Som vist over, er også forskning som er blottet for følerier, verdiladd.

4.2.5 Uheldige stilidealer?

Hyppig bruk av agensløse konstruksjoner og tilsynelatende verdinøytrale ord kan sees i sammenheng med etablerte sosiale praksiser, som sjanger- og stiltrekk i faglitterære tekster. Et sjangertrekk, som ofte forekommer i offentlige dokumenter, er bruk av en objektiv og formell stil (jf. Svennevig, 2020, s. 255). En objektiv og formell stil kjennetegnes blant annet ved at det er saken som skal stå i sentrum, og at både forfatteren og leseren skal være nærmest usynlige. Pollinatorstrategien, med dens «usynlige» forfattere, agensløse prosesser og tilsynelatende verdinøytrale ordvalg, følger et slikt stilideal (jf. Svennevig, 2020, s. 270–275). Dette til tross for at «en rent objektiv beskrivelse av virkeligheten er en prinsipiell umulighet» (Svennevig, 2020, s. 196). Funnene fra analysen over indikerer at et objektivt og formelt stilvalg er dårlig egnet til å beskrive pollinatorproblemet og kanskje også miljøproblemer generelt.

At pollinatorstrategien følger konvensjonelle sosiale praksiser, som bruk av en objektiv og formell stil, bidrar altså til at årsakssammenhengen mellom prosessene som fører til pollinatorproblemet, og de politiske føringene som regulerer prosessene, tilsløres. Følgelig reduseres sjansen for at noen stiller spørsmål ved disse politiske føringene. De tilsynelatende verdinøytrale problembeskrivelsene har en lignende effekt fordi situasjonens alvorlighetsgrad tilsløres. Dette øker sjansen for at nåværende maktstrukturer og skadelige sosiale praksiser opprettholdes og minsker pollinatorstrategiens egnethet til å løse pollinatorproblemet. Sett fra et miljømedborgerperspektiv er dette problematisk fordi det er de strukturelle, bakenforliggende årsakene til miljøproblemene som må adresseres. Sett fra mitt perspektiv er forholdet ikke overraskende all den tid et av målene mine i denne analysen er å avdekke skjulte maktforhold, og det er nettopp skjulte maktforhold som avdekkes her.

Våre sosiale praksiser hvor vi verdsetter et umulig ideal om objektivitet bidrar ironisk nok til å forskjønne en alvorlig situasjon. Forholdet mellom forskning og såkalt verdifrie fakta drøftes av Skrede. Basert på en henvisning til Toulmin (2001) forklarer Skrede at ideen om verdifri vitenskap stammer fra en tid hvor naturvitenskapen hadde hegemoni. En slik ide er imidlertid dårlig egnet til samfunnsforskning hvor menneskers verdier og praksiser samt sosiale forhold drøftes. Følgelig bør ideen om verdifri forskning forkastes (Skrede, 2018, s.

89). Basert på funnene over sier jeg meg enig med Toulmin og Skrede. Men kanskje det ikke bare er ideen om verdifri vitenskap vi bør gi slipp på, kanskje vi også bør gi slipp på stilidealer basert på ideen om objektivitet.

4.3 Et mål for hvem?

Pollinatorstrategiens mål og innsatsområde-kapittel dekker to sider (se illustrasjon 4). En nærliggende tolkning av overskriften er at kapittelet omhandler mål og innsatsområder for pollinatorstrategien. Dette stemmer imidlertid bare delvis overens med faktiske forhold, som jeg går nærmere inn på i analysen under.

4.3.1 Et ideelt mål

Utviklet kulturlandskap, Sætersvatnet Særkedalen, Foto: Guri Tveito

2 Mål og innsatsområde

2.1 Nasjonale mål for landbruket
Landbrukspolitikken har fire overordnede mål: mat sikkerhet og bærekraft, landbruk over hele landet, auka verdiskaping og bærekraftig landbruk med lågare utslapp av klimagassar.

Et bærekraftig landbruk inneber mellom anna å ta vare på jordbrukskulturarv og mangfaldige kulturlandskap med kulturarv og naturmangfald, og redusert forureining. Kulturlandskapet er i kontinuerleg endring og er blitt til gjennom fleire hundre år med menneskeleg aktivitet. Aktiv drift i landbruket utviklar kulturlandskapet og held det ved like slik at ressursgrunnlaget, naturtypar og areal med høg naturmangfald også blir teke vare på. Døme på dette er naturtypar som slåttemark, naturbeiter og kysttynghe som er avhengig av beitebruk og slått for å hindre angroing. For pollinerende insekt vil aktiv bruk av utmarka gjennom slått og beiting vere positivt.

Satsing på auka matproduksjon har vore prioritert både frå regjeringa og Stortinget dei siste åra.

Det er ein ambisjon at dei landbrukspolitiske verkemidla skal innrette seg slik at dei, innanfor økonomiske, miljømessige og landskapspolitiske rammor, bidreg til auka produksjon der det er moglegheit og marknad for det. Det kan potensielt vere ein målkonflikt mellom auka matproduksjon og tiltak som er positive for pollinatorar. Omsyn til ulike mål må derfor vegast opp mot kvarandre i oppfølginga av strategien.

2.2 Nasjonale og internasjonale mål for naturmangfald
Naturmangfaldet er grunnlaget for menneske sine liv på jorda. Vel fungerande økosystem er ein føresetnad for stabilitet, velferd og vekst. Naturen reinsar vatn og luft, resirkulerer næringsstoff, bind jordsmonn, dempar flaummar, lagar karbon, beskyttar mot erosjon og sytter for pollinering av planter.

FN sine bærekraftsmål (2015) legg føringer for bærekraftig utvikling fram mot 2030, og mål nr. 15 er særleg relevant i denne samanhengen:

Beskytt, gjenopprett og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe artspredning, stans og reversere landforringelse samt stanse tap av arts mangfald.

Delmål i FN sine bærekraftsmål stemmer overens med Aichi-måla for naturmangfald fastsett under FN sin konvensjon for biologisk mangfald (CBD).

Nasjonale mål for naturmangfald i Noreg byggjer på og følgjer opp dei internasjonale påktane:

- Økosystema skal ha god tilstand og levere økosystemtenester

- Ingen artar og naturtypar skal utryddast, og utviklinga til trua og nær trua artar og naturtypar skal betrast.
- Et representativt utval av norsk natur skal takast vare på for kommande generasjonar.

2.3 Mål og innsatsområde for den nasjonale strategien
Dei nasjonale måla etablerer saman med internasjonale pliktar, sektormål og føremål i lovverket eit overordna målbiote. Målssettingane for den nasjonale strategien er forankra i desse måla.

Hovudmål og innsatsområde for den nasjonale strategien:

Sikre levedyktige bestandar av villbier og andre pollinerende insekt for å oppretthalde pollinering i matproduksjon og naturlege økosystem

- **Auka kunnskap**
Auke kunnskapen om utviklinga innan pollinerende artar og levedyktige over tid, kva som kjenneteknar gode levedyktige, og om trugsom og effektive tiltak.
- **Gode levedyktige**
Unngå tap, og auke omfanget av samanhengande, gode levedyktige for pollinatorar gjennom heile livssyklusen.
- **Formidling**
Gjere oppdatert kunnskap om pollinatorar og pollinatorvenlege tiltak tilgjengeleg for alle målgrupper.

Den nasjonale strategien har som hovudmål å sikre levedyktige bestandar av villbier og andre pollinerende insekt for å oppretthalde pollinering i matproduksjon og naturlege økosystem. I dette legg å leggje til rette for eit variert landskap med eit mangfald av naturtypar som gir pollinatorane gode levedyktige med bolplassar og tilgang

på mat. Dette er naudsynt for å ta vare på den naturtenesta pollinatorane bidreg med i delar av matproduksjonen og i naturlege økosystem.

For å nå målet skal ein rette innsatsen mot auka kunnskap, gode levedyktige og formidling av kunnskap til alle målgrupper.

¹ I 2010 vedtok FN konvensjonen om biologisk mangfald (CBD) dei såkalla Aichi-måla, som skal å stanse tapet av biologisk mangfald for å sikre at økosystema er robuste og leverer bruklege økosystemtenester.

² Måla nr. 14 (2015-2030)

Illustrasjon 4 Illustrasjon viser disposisjon av semiotiske ressurser i pollinatorstrategiens kapittel: *Mål og innsatsområde*.

Fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20-21 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Foto: Guri Tveito.

Meningspotensial i tekst skapes gjennom samspillet av ulike semiotiske ressurser og konteksten disse ressursene opptrer i (Jewitt, 2014, s. 27). I møte med illustrasjon 4 henter vi først informasjon fra de mest iøynefallende semiotiske ressursene, slik som overskriftene den uthevede tekstboksen og fotografiet. Denne informasjonen tolker vi i lys av vår kunnskap om verden. Slik danner vi en forforståelse av tekstens innhold. Deretter begynner vi å lese det

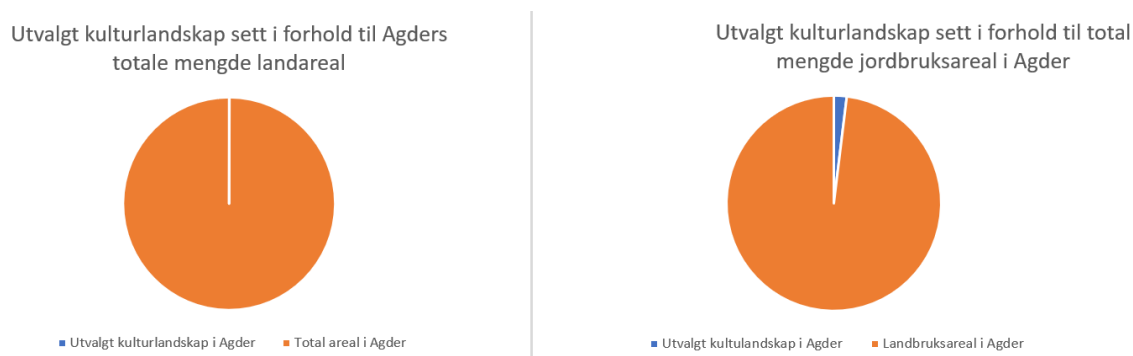
som står med mindre skrift, eller kanskje vi bare skummer igjennom overskriftene. I kommunikasjon er altså størrelse viktig. Det samme er rekkefølge, ofte presenteres de viktigste opplysningene først. Dette innebærer at både fotografiets tilknytning til den øvrige teksten og rekkefølgen de ulike målområdene presenteres i, har betydning.

Fotografiet er både først og størst og fanger derfor vår oppmerksomhet. På fotografiet sees et landskap hvor forgrunnen preges av gress og blomster. I bakgrunnen sees busker, trær, en dypblå himmel og noen få hvite skyer. Dette er ett av fotografiene som på bakgrunn av den tekstuelle konteksten fotografiet befinner seg i, konnoterer til lykkelige bier på en fredelig og bekymringsløs sommerdag (jf. 4.1.2). Sett i sammenheng med overskriften er det mulig å trekke slutningen om at et slikt landskap er et mål for pollinatorstrategien. Fotografiets plassering forsterker dette inntrykket fordi vi i våre kulturelle konvensjoner ofte konnoterer det som befinner seg øverst i en komposisjon, med det ideelle. Humøret er på topp, og mennesker kan være enten på toppen eller på bunnen av samfunnet (Skrede, 2018, s. 103). Bildeteksten knytter fotografiet til et utvalgt kulturlandskap ved Svartorseter i Sørkedalen. Slik skapes et meningspotensial om at utvalgte kulturlandskap er ideelle for pollinatorer. En slik fortolkning stemmer overens med ønsket fra Stortingets næringskomite om større satsning på ordningen med utvalgte kulturlandskap (jf. Meld. St. 172 S (2015-2016)).

Siden et utvalgt kulturlandskap tilsynelatende representerer det ideelle, er det relevant for denne undersøkelsen å kartlegge hvilke verdier ideen om utvalgte kulturlandskap baseres på. Utvalgte kulturlandskap nevnes flere steder i pollinatorstrategien og omtales som «ei felles satsing mellom landbruks- og miljøforvaltninga som skal sikre ei langsiktig forvaltning av utvalde kulturlandskap med svært store biologiske og kulturhistoriske verdier» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 29). I vedleggskapittelet kommer det fram at satsingen er en økonomisk støtteordning (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 44). Her er det interessant å merke seg at et utvalgt kulturlandskap *utvelges*, at området inneholder *både* biologiske og kulturhistoriske verdier, samt at det tilsynelatende er nødvendig med en økonomisk støtteordning for å ta vare på disse verdiene. Det siste indikerer at uten økonomisk støtte reduseres sjansen for at områdene ivaretas. Hvilke utvalgskriterier som ligger til grunn for ordningen, kommer ikke fram av pollinatorstrategien. Det kan man derimot finne informasjon om på Landbruksdirektoratets nettside hvor direktoratet opplyser at for at et område skal kunne bli et utvalgt kulturlandskap må følgende *utvalgskriterier* oppfylles: Landskapet skal være helhetlig, inneholde tidsdybde og kontinuitet, ha særpreg eller være representativt og ha formidlingsverdi (Landbruksdirektoratet, 2023). Her er det er

verdt å bemerke at ingen av de overnevnte utvalgskriteriene automatisk innebærer at landskapene er pollinatorvennlige, og at utvalgskriteriene i større grad relaterer til kulturhistoriske verdier enn biologiske. Dette kommer ikke fram i pollinatorstrategien.

Den 2. mars 2023 finnes det på landsbasis 51 utvalgte kulturlandskap. Tre av disse områdene, som til sammen dekker 7,67 kvadratkilometer, ligger i Agder fylke (Landbruksdirektoratet, 2023). De 7,67 kvadratkilometerne med utvalgt kulturlandskap i Agder kan kontrasteres mot at det totale landarealet i Agder dekker 14981 kvadratkilometer (Thorsnæs, 2023), eller at jordbruksarealet i Agder dekker omtrentlig 389 kvadratkilometer (Statsforvalteren i Agder, 2020). Som figur 1 viser, dekker altså de utvalgte kulturlandskapene en forsvinnende liten andel av det totale landarealet. Prosentvis dekker utvalgte kulturlandskap omtrentlig 0,5 prosent av Agders totale landareal og omtrentlig 2 prosent av jordbruksarealet. I realiteten er andelen jordbruksareal enda mindre fordi utvalgte kulturlandskap også dekker bebygde områder og andre områder som ikke er del av det produktive jordbruksarealet. Når man i tillegg tar i betraktning at de utvalgte kulturlandskapene ikke nødvendigvis er en del av jordbruksarealet, er det god grunn til å anta at fotografiet i pollinatorstrategien representerer det ideelle heller enn faktiske forhold særlig hvis man tar med i betraktningen at blomsterengene, som er den delen av slike landskap som de pollinerende insektene er særlig avhengige av, er i stadig nedgang (jf. Pedersen et al., 2020).

Figur 1 Figuren illustrerer hvor liten andel de utvalgte kulturlandskapene utgjør av Agder fylkes totalareal og av fylkets jordbruksareal.

Kulturhistoriske verdier, som de utvalgte kulturlandskapene representerer, konnoterer til ideen om det tradisjonelle. Det tradisjonelle står ofte i kontrast til det moderne. Tradisjonelt landbruk innebærer at bøndene driver jordbruksarealene ekstensivt med lite til ingen bruk av kunstgjødsel og giftsprøytemidler. En slik jordbrukspraksis bidrar til et stort mangfold av blomster, som er positivt for pollinatorne. I moderne landbruk drives jorda intensivt. Det er

vanlig at bøndene sprer giftsprøytemidler og kunstgjødsel, og at de dyrker større områder, som gjerne er dekket av monokulturer. Disse praksisene bidrar alle til at det på store arealer gror svært få blomsterarter (Frøyen, 2022, s. 31). Forskjellen mellom tradisjonelt og moderne landbruk er slående.

Plasseringen av fotografiet av et utvalgt kulturlandskap kan altså forstås som at avsenderen viser det «ideelle» landskapet som pollinatorne trenger. En annen mulighet er at dagens pollinatorskadelige landbrukspraksiser skjules, bevisst eller ubevisst. Bedrifter tilknyttet landbruket blir med jevne mellomrom kritisert for å bruke villedende reklame. Et eksempel på dette skjedde i 2010 da Miljøpartiet klaget meierisamvirket TINE inn for forbrukerrådet. Miljøpartiet hevdet at TINEs reklamefilm med snakkende kyr på idylliske, grønne blomsterenger, forledet forbrukeren fordi filmen ikke representerte virkeligheten for dagens kyr (Eriksen & Lysvold, 2010). Pollinatorstrategiens fotografi av utvalgte kulturlandskap kan ha lignende effekt hvor leseren forledes til å tro at bildet representerer et «vanlig» kultur- eller jordbrukslandskap, mens fotografiet i realiteten representerer en forsvinnende liten del av dette, i Agder under 2 %.

4.3.2 Et landbruksmål

Under det ideelle finnes det faktiske som i dette tilfellet dreier seg om mål for landbruk, naturmangfold og pollinatorstrategien. At de nasjonale målene for landbruket presenteres før målene for naturmangfold og pollinatorer kan, utfra sjangertrekket om at det viktigste kommer først, styrke hypotesen om at pollinatorproblemet først og fremst kategoriseres som et landbruks- og matproblem, og deretter som et miljøproblem. En slik fortolkning innebærer at landbruk og matproduksjon i pollinatorstrategien forstås som viktigere enn naturmangfold.

De nasjonale målene for landbruket er ifølge pollinatorstrategien: «matsikkerheit og beredskap, landbruk over heile landet, auka verdiskaping og bærekraftig landbruk med lågare utslepp av klimagassar» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20). Ordet bærekraft indikerer at bærekraftsdiskursen, som relaterer til FN og bærekraftsmålene, er i sving. Mellom bærekraftig landbruk og lavere klimagassutslipp skapes en additiv tekstkobling med en utdypende effekt. Dette leder oppmerksomheten bort fra en mulig forståelse om at bærekraft innebærer mer enn reduserte klimagassutslipp (jf. Dryzek, 2022, s. 149). Følgelig kan man stille spørsmål ved hvordan bærekraftig landbruk forholder seg til de 16 andre bærekraftsmålene. Særlig siden de andre landbruksmålene, som ikke befinner seg i samme setningsledd som bærekraftig landbruk, også handler om bærekraft. Matsikkerhet og

beredskap kan knyttes opp mot utryddelse av sult. Økt verdiskapning og landbruk over hele landet kan forstås i sammenheng med bærekraftsmålet om anstendig arbeid og økonomisk vekst og målet om bærekraftige byer og lokalsamfunn. Bærekraftsmålet om livet på land, som utryddelsesproblematikk sorterer inn under, ser man derimot ingen spor av. Slik sett bekrefter pollinatorstrategiens presentasjon av de landbrukspolitiske målene Aslaksen og Lyckes observasjoner i deres studier av norske miljøpolitiske dokumenter der begge avdekket en mangel på helhetlig forståelse av hvordan de ulike miljøkrisene henger sammen samt at klima fikk stor oppmerksomhet, og at naturmangfold var nærmest glemt (jf. Aslaksen, 2017; Lycke, 2019). Den manglende oppmerksomheten rundt bærekraft og naturmangfold i de landbrukspolitiske målene tar midlertid pollinatorstrategien tak i, tilsynelatende.

Eit bærekraftig landbruk inneber mellom anna å ta vare på jordbruket sitt varierte og mangfaldige kulturlandskap med kulturverdiar og naturmangfald, og redusert forureining. Kulturlandskapet er i kontinuerleg endring og er blitt til gjennom fleire hundre år med menneskeleg aktivitet. Aktiv drift i landbruket utviklar kulturlandskapet og held det ved like slik at ressursgrunnlaget, naturtypar og areal med høgt naturmangfald også blir teke vare på. Døme på dette er naturtypar som slåttemark, naturbeiter og kystlynghei som er avhengig av beitebruk og slått for å hindre attgroing. For pollinerande insekt vil aktiv bruk av utmarka gjennom slått og beiting vere positivt. (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20)

I eksempelet over sees mange eksistensielle antagelser om landbruket hvor særlig antagelsen om bærekraftig landbruk passer godt overens med landbrukspraksisen som fotografiet av det utvalgte kulturlandskapet representerer. Derimot passer antagelsene dårligere overens med mange av dagens landbrukspraksiser, som i mange tilfeller har ført til både endring og utvikling, men samtidig har brutt den flere-hundreårige kontinuiteten.

En kontinuerlig utvikling er en utvikling «som foregår jevnt, uten sprang, så sammenhengen bevares» («Kontinuerlig,» u.å.). For det norske jordbruket markerte særlig tiden etter andre verdenskrig et brudd i den kontinuerlige utviklingen ved at jordbrukspraksisene gjennomgikk en modernisering fra ekstensiv til intensiv drift (jf. 4.3.2). Områder som tidligere var preget av et stort mangfold av ulike blomsterarter som pollinatorne er avhengige av, er nå er preget av monokulturer, som ikke tilfredsstillter pollinatorenes behov (Frøyen, 2019, s. 31). Dette innebærer at måten det drives landbruk på har avgjørende betydning. Da blir

pollinatorstrategiens ekspressive antagelse, om at aktiv drift i landbruket er positivt for ivaretagelse av naturmangfold, temmelig unyansert.

En annen ting som også er unyansert i pollinatorstrategiens presentasjon av landbruket, er forholdet mellom utvikling og vedlikehold. Utvikling konnoterer til endring, mens vedlikehold konnoterer til bevaring. Om beitebruket og slått, som er nødvendig for å hindre gjengroing, foregår ekstensivt, bevares kulturlandskapet. Hvis beitebruk og slått derimot foregår intensivt, med bruk av sprøytemidler og kunstgjødsel, endres kulturlandskapet drastisk. Valg av praksis har betydning for om områdene er gode leveområder for pollinatorne. Utfra pollinatorstrategiens egen beskrivelse av et bærekraftig landbruk, er dagens intensive landbrukspraksiser ikke bærekraftige sett fra et pollinatorperspektiv. Dette er kanskje årsaken til at det er utmarka, altså områder som ikke er dyrka, som blir vist til som områder hvor slått og beite er positivt for de pollinerende insektene. Slik blir de andre landbruksområdene gjemt og «glemt».

I det neste avsnittet forklarer pollinatorstrategien at det landbrukspolitiske målet om økt matproduksjon fram til nå har blitt prioritert, og at landbrukspolitiske virkemidler skal bidra til dette. Deretter vedgår pollinatorstrategien at «[d]et kan potensielt vere ein målkonflikt mellom auka matproduksjon og tiltak som er positive for pollinatorar» og at «[o]msyn til ulike mål må difor vegast opp mot kvarandre i oppfølginga av strategien» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20). Sett i lys av funnene mine fra forrige avsnitt ville det ha vært interessant å vite hvorfor forfatterne av pollinatorstrategien bare mener at det *potensielt* kan være en målkonflikt. Potensielt betyr at det er en mulighet for at noe kan skje, men det er ikke sikkert. Siden det allerede i dag finnes en målkonflikt mellom norsk landbruk og ivaretagelse av pollinatorne (jf. Pedersen et al., 2020), kan ordvalget indikere at forfatterne av pollinatorstrategien ser for seg at dagens landbrukspraksiser kan endres, og at pollinatorne kan ivaretas samtidig som matproduksjonen økes. Andre mulige tolkninger er at politikerne enten mener at dagens dominerende landbrukspraksis er nærmest uproblematisk, eller at de forsøker å skjule risikoen en videreføring av dagens praksis innebærer for pollinatorne. Den siste setningen, om at hensyn til ulike mål må veies opp mot hverandre, indikerer at fasiten befinner seg et sted mellom de to siste fortolkningene. Uavhengig av mine fortolkninger skapes et diskursivt bilde av norsk landbruk hvor dagens landbrukspraksiser kun utgjør en perifer fare pollinatorne. Fotografiet av det utvalgte kulturlandskapet og beskrivelsene av et bærekraftig landbruk bidrar til dette. Et slikt diskursivt bilde avviker lite fra historisk

dominerende landbruksdiskurser hvor forestillinger om norsk landbruk som langt mer miljøvennlig enn internasjonalt landbruk, har dominert (jf. Frøyen, 2022, s. 20–22).

Anders Nielsen, som bidro til utarbeidelsen av pollinatorstrategiens faggrunnlag, påpekte at det var problematisk at Landbruks- og matdepartementet var ansvarlig for utarbeidelsen av pollinatorstrategien fordi det finnes målkonflikter mellom ivaretagelse av pollinatorne og landbrukspolitiske mål (Nielsen, 2018). Analysen over indikerer at Nielsens bekymring var berettiget, og at de landbrukspolitiske strukturene som regulerer dagens skadelige landbrukspraksiser, skjules. Resultatet blir at pollinatorne taper målkonflikten. Vinnerne er dem som ønsker å beholde gjeldende landbruksstrukturer hvor høyt produksjonsvolum trumfer bevaring av naturmangfold.

4.3.3 Et naturmangfoldsmål

Etter at landbrukets mål er omtalt følger en omtale av de nasjonale- og internasjonale målene for naturmangfold. Skiftet fra landbruk til naturmangfold markeres ved en overskrift som etterfølges av følgende avsnitt:

Naturmangfoldet er grunnlaget for menneska sine liv på jorda. Vel fungerande økosystem er ein føresetnad for stabilitet, velferd og vekst. Naturen reinsar vatn og luft, resirkulerer næringsstoff, bind jordsmonn, dempar flaumar, lagrar karbon, beskyttar mot erosjon og syter for pollinering av planter. (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20)

I motsetning til da de landbrukspolitiske målene ble beskrevet, åpner avsnittet om mål for naturmangfold med å gi en forklaring på hvorfor og hvordan naturmangfold er viktig, som om leseren ikke vet dette fra før av. *Naturmangfold* er en sammensetning av ordene natur og mangfold hvorav naturkonseptet kan fylles med nærmest valgfritt meningsinnhold (jf. Morton, 2009). En slik forståelse innebærer at *naturmangfoldskonseptet* rommer et mangfold av noe udefinerbart. *Naturmangfoldet* er, i likhet med biologisk mangfold, et hyperonym som skjuler mange underkategorier. Drury et al. (2022) påpekte at bruken av hyperonymet *biologisk mangfold* i miljøspørsmål kan være uheldig fordi det bidrar til å skjule komplekse sammenhenger i naturen. Dette er en effekt som her forsterkes ytterligere, ved at *naturmangfoldet* står i bestemt form entall. Et mangfold, bestående av en udefinert mengde ulike arter og naturtyper, beskrives som én bestemt enhet. Et motargument, som støtter bruken av *naturmangfoldskonseptet*, er at mange av disse artene fortsatt er ukjente for oss og dermed vanskelig lar seg beskrive på annen måte. Disse artene inkluderes av hyperonymet

naturmangfoldet, men samtidig bidrar hyperonymet til å redusere hver enkelt arts betydning. Fordi selv om vi utrydder én eller flere arter, vil de resterende artene fortsatt danne «et mangfold». Følgelig kan bruken av *naturmangfoldskonseptet* bidra til å skjule at våre praksiser fører til artsutryddelse.

Tekstens ekspressive språkfunksjon uttrykker en verdiantagelse om at både naturmangfoldet og menneskene er viktige. *Naturmangfoldet* har rollen som subjekt, og frasen *grunnlaget for menneska sine liv på jorda* er predikativ. Følgelig knyttes en eksistensiell sammenheng mellom oss mennesker og naturen. Et grunnlag er «det underste og bærende lag; noe man kan bygge (videre) på» («Grunnlag,» u.å.). Uten et bærende lag kan vi ikke eksistere. De pollinerende insektene er en del av dette grunnlaget, som er i ferd med å forsvinne. Men hvor mange arter kan forsvinne før naturmangfoldet blir til noe annet og grunnlaget som fortsatt bærer oss, forsvinner? Naturens tålegrense for tempoet biologisk mangfold kan utryddes i uten at uopprettelig skade oppstår er allerede overskredet (jf. Rockström et al., 2009). Dette innebærer at hvis vi fortsetter å utrydde arter med dagens tempo, forsvinner grunnlaget for menneskers liv på jorda. Siden grensen allerede er overskredet, kan man spørre seg hvor formålstjenlig eller formålsskadelig det er å omtale en mengde ulike arter, som stadig blir færre, ved bruk av *naturmangfoldskonseptet*.

De neste setningene handler om velfungerende økosystemer og natur. Naturmangfold, økosystem og natur er ord som for de fleste av oss assosieres med hverandre, ordene har en semantisk likhet. Likheten og assosiasjonene bidrar til at det skapes en referentkobling mellom ordene. Den tematiske likheten i setningene bidrar videre til at det skapes en additiv kobling mellom setningene hvor setning nummer to og tre utdyper den første setningens innhold (jf. Svennevig, 2020, s. 233–238).

Setning nummer to rommer en eksistensiell antagelse om at velfungerende økosystemer er en forutsetning for stabilitet, vekst og velferd. Stabilitet, vekst og velferd er verdier og knyttes derfor til setningens ekspressive språkfunksjon. Forklaringer på hvorfor disse verdiene er valgt, hvilken betydning som tillegges verdiene, og hvorfor disse verdiene er sammenkjedede kommer ikke fram av teksten. Pollinatorstrategien tar det altså forgitt at leseren deler denne verdikjeden. Når man støter på tekster hvor det tas forgitt at leseren deler tekstens verdier, er det gjerne ideologier i sving (Vagle, 1999, s. 161).

Verdien velferd er som omtalt i 2.5.2, veletablert i det norske samfunnet, mens verdiene stabilitet og vekst kan sees i sammenheng med ideen om bærekraftig utvikling, som er i dag

preger den internasjonale miljødiskursen (jf. Dryzek, 2022, s. 149). Dette er en ide som kan være problematisk fordi bærekraft konnoterer til stabilitet, og utvikling konnoterer til endring, som har motstridende mening (jf. Giddens, 2011, s. 60–61). Pollinatorstrategiens sammenkjedning av verdiene velferd, stabilitet og vekst er i dette tilfellet problematisk fordi sammenkjedningen blokkerer for forståelser av at det finnes grenser for vekst i den forstand at vekst må foregå innenfor planetens tålegrenser (jf. Rockström et al., 2009), og for forståelser av at det kan være mulig å oppnå velferd og stabilitet uten vekst.

I motsetning til de agensløse prosessene i problembeskrivelsen av årsakene til at de pollinerende insektene dør, har naturen agens, eller kraft, i setning nummer tre noe som stemmer overens med Frøyens syn på naturen som handlekraftig (jf. Frøyen, 2022, s. 37). Naturen renses, beskytter og resirkulerer. Selv om naturens agens er synlig, er det allikevel mulig å argumentere for at den handlende kraften er delvis skjult og prosessene uklare. Bruken av det mangetydige naturkonseptet bidrar til det. Setningens oppbygning skjuler prosessenes kompleksitet, som at vann filtreres og renses når det renner gjennom finkornede løsmasser. En slik renselsesprosess skjer imidlertid kun hvis løsmassene er rene. I motsatt fall kan prosessen bidra til at vannet forgiftes, og at giftstoffer spres til nye områder. En gruppe syntetiske miljøgifter kalt PFAS er et eksempel på giftstoffer som spres med vann. Disse miljøgiftene, som er sent nedbrytbare og påvist helseskadelige for både mennesker og dyr, finnes i dag «overalt». I områder hvor konsentrasjonen av disse giftstoffene er høy, er drikkevann den største kilden til at vi mennesker får i oss giftstoffene, som blant annet skader immunsystemet vårt (Haug et al., 2020). Den eneste omtalen av PFAS i pollinatorstrategien sees når det refereres til at Avinor har kartlagt forekomsten av PFAS på sine flyplasser. PFAS mulige effekter på pollinatorne var ikke en del av denne kartleggingen (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 33). Beskrivelsen av de naturdrevne prosessene i pollinatorstrategien skjuler altså forhold som naturen ikke kan ordne opp i. Istedenfor at naturen fremstilles som sårbar, fremstilles naturen som handlekraftig og nærmest usårbar. Naturen ordner opp uansett hva vi mennesker finner på.

Handlingene som naturen utfører, er handlinger mange av oss forbinder med «miljøvennlighet». Særlig resirkulering er et eksempel på dette, men også rensing av luft og vann samt karbonbinding er handlinger vi mennesker oppfordres til å utføre for å ivareta miljøet. I mange tilfeller følger vi ikke oppfordringene. Når naturen, ifølge pollinatorstrategien, utfører disse handlingene skapes en distanse mellom oss mennesker og det vi tenker på som natur ved at naturen idealiseres. Idealisering av natur er et av temaene

som Morton (2009) problematiserer når han skriver: «Putting something called Nature on a pedestal and admiring it from afar does for the environment what patriarchy does for the figure of Women» (s. 5). Sammenligningen mellom patriarkatets beundring av kvinneskikkelsen med vår idealisering av natur bidrar til å skape en forståelse av at naturen trenger ikke vår beundring, men derimot at vi ivaretar naturens egne behov. Et slikt behov kan være at vi tar vare på pollinatorne. Når naturen fremstilles som en ideell, handlekraftig og nærmest usårbar enhet, blir det vanskelig å få øye på disse behovene. Hvis naturen ordner opp uansett hva vi gjør, hvorfor skal vi da bry oss selv med «plagsomme» miljøtiltak? For en liberal miljømedborger, som kun plikter å følge lover samfunnets vedtatte lover, er det i alle fall enkelt å la være å bry seg så lenge muligheten finnes innen lovverket og naturens «mangler» skjules.

4.3.4 Målet er pollinering

Pollinatorstrategiens *mål og innsatsområde*-kapittel avsluttes med å definere pollinatorstrategiens mål som er å «[s]ikre levedyktige bestandar av villbier og andre pollinerande insekt for å oppretthalde pollinering i matproduksjon og naturlege økosystem» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 21). Det er ingen selvfølge at dette skal være pollinatorstrategiens mål. I den videre analysen ser jeg blant annet nærmere på hvordan forbinderen *for* bidrar til at søkelyset flyttes fra pollinator til pollinering, betydningen av kategoriseringen *pollinator* og betydningen av skillet som skapes mellom matproduksjon og naturlige økosystemer.

I instruksen fra Stortingets næringskomite til regjeringen var hovedbudskapet at et «fortsatt mangfold av villbier og andre pollinerende insekter» skulle sikres (Meld. St. 172 S (2015-2016), s. 4). Den samme intensjonen uttrykkes i pollinatorstrategiens undertittel. I selve målet har denne intensjonen fått et forklarende tillegg hvor kausalkoblingen som skapes ved bruk av forbinderen *for* bidrar til en eksplisitt årsaksforklaring for hvorfor pollinatorne skal sikres. Det er pollineringen som skal sikres. Dette innebærer at pollinatorne skal bevares for jobben de gjør og produktene de produserer. Bevaringsargumentet forankres altså i pollinatorenes instrumentelle verdi og ikke i deres egenverdi, verken som arter eller individer. Ordvalget *levedyktig* peker i samme retning. En pollinator kan være *levedyktig* uten at den nødvendigvis er frisk, det samme gjelder for bestander. Det er altså ikke pollinatorenes velferd som skal sikres. At det er jobben som er viktig, støttes ytterligere av kategoriseringen *pollinerende insekter* som grupperer insektene utfra «jobben» de utfører, nemlig pollinering. Dette forholdet kommer også fram av den øvrige teksten om strategiens mål og innsatsområder

hvor ivaretagelse av pollinatorenes *naturtjenester* beskrives som nødvendig (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 21).

Tekstens inndeling av insektene i kategoriene *villbier* og *andre pollinerende* insekter har også betydning for hvordan vi som lesere forstår disse insektene. *Pollinerende insekter* er et hyperonym, som dekker mange underkategorier, deriblant alle typer villbier, men også tambier, sommerfugler, biller og fluer, eller, på et lavere nivå, de enkelte insektartene eller individuelle insekter. Bruk av hyperonymer i beskrivelser av pollinatorenes utfordringer kan være problematisk (jf. 4.3.3). I dette tilfellet, hvor pollinering står i fokus, kan kategoriseringen bidra til at vi først og fremst tenker på artsgruppen bier, som er insekter vi forbinder med pollinering. At villbier blir eksplisitt nevnt styrker muligheten for en slik tolkning fordi ordet villbier kan ha en forklarende funksjon på hva pollinerende insekter er. At også fluer, biller og sommerfugler er pollinatorer, skjules. Dette forholdet tilsløres ytterligere ved at det kun er bier som avbildes i pollinatorstrategien (jf. 4.1.2).

Når en teksts eksistensielle innhold preges av presupposisjoner, tas det for gitt at mottakeren deler disse antagelsene med avsenderen (Svennevig, 2020, s. 77). Presupposisjonen om at det er i landbruket og i naturlige økosystemer pollinering må ivaretas, og følgelig også presupposisjonen om at slike steder eksisterer, er et eksempel på dette. I denne presupposisjonen er særlig ideen om *naturlige økosystemer* interessant fordi det beskrivende adjektivet *naturlige* indikerer at også «unaturlige» økosystemer eksisterer. Skillet mellom matproduksjon og naturlige økosystemer, indikerer også at landbrukslandskapene ikke tilhører de naturlige økosystemene.

Pollinatorstrategiens mål indikerer altså at pollinatorproblemet hovedsakelig et problem for den delen av landbruket som er avhengig av pollinering og for naturlige økosystemer – i den rekkefølgen. Problemet er altså et problem for landbruket og miljøet i motsetning til et problem skapt av landbruket og miljøet – eller oss mennesker. Skillet som skapes mellom naturlige og unaturlige økosystemer, indikerer at det også finnes områder hvor de pollinerende insektene ikke er viktige. Kanskje handler det om hvilken plass vi «kan avse» til insektene i større grad enn at det handler om hva som er naturlig eller ikke. Dette forholdet går jeg nærmere inn på i del 4.5.1 hvor jeg drøfter pollinatorstrategiens kategoriseringer av gode leveområder for pollinatorne.

Satt på spissen uttrykker pollinatorstrategiens mål et meningspotensial om at så lenge vi sikrer levedyktige insektbestander som utfører sine «pollineringstjenester» i matproduksjonen

og på andre områder vi kan avse, er det greit at vi fortsetter å ødelegge resten av insektenes leveområder. Problemet er altså at vi mennesker risikerer å miste insektenes «tjenester» i matproduksjon samt i naturlige økosystemer – hva enn det er. Dette meningspotensialet passer godt overens med disposisjonen av semiotiske ressurser i kapittelet som helhet, hvor landbruk kommer først, og pollinatorne kommer sist.

De tre innsatsområdene som skal bidra til å nå målet, er *økt kunnskap*, *gode leveområder* og *formidling* (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 21). Begrunnelsen for hvorfor akkurat disse innsatsområdene er valgt oppgis ikke i mål og innsatsområder-kapittelet, men derimot gis det forklaringer i de påfølgende kapitlene som omhandler de enkelte innsatsområdene. Slik skjuler pollinatorstrategien at disse innsatsområdene ikke er selvfølgelige, men utvalgte. «Den eller de strategiene som velges (strategy praxis) er et resultat av samspillet mellom de «mulige» strategiene, aktørenes holdninger, erfaringer og preferanser, og de lokale kontekstuelle betingelsene (lokale rutiner, normer og tenkemåter)» (Ottesen et al., 2021, s. 33). Altså finnes det alternativer.

4.4 Forholdet mellom kunnskap og handling

Valget av satsingsområdet *Økt kunnskap* begrunnes på følgende måte:

Samstundes som det finst nok kunnskap til å sette i verk målretta tiltak, er det også naudsynt med meir kunnskap om utviklinga innan pollinerande artar, bestandar og leveområde over tid, meir kunnskap om trugsmål, og om kva for tiltak som er mest effektive. Innsatsen må difor også bli retta mot relevant forskning og overvaking for å auke kunnskapen på desse områda. (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 22)

I teksten skapes et tilsynelatende jevnbyrdig forhold mellom eksisterende kunnskap og kunnskapsmangel. Bindeordet også, som forekommer to ganger i teksten, har en additiv funksjon som bidrar til en slik tolkning. Adverbet *derfor* fører til at det også dannes en kausalkobling i teksten hvor kunnskapsmangelen fungerer som årsaksforklaring for hvorfor økt kunnskap er nødvendig.

Pollinatorstrategiens begrunnelse for hvorfor økt kunnskap er nødvendig åpner opp for noen betraktninger. Selve kapittelet handler om økt kunnskap og ikke om igangsetting av tiltak basert på eksisterende kunnskap. Dette innebærer at det tilsynelatende jevnbyrdige forholdet mellom disse faktorene ikke er jevnbyrdig. Igangsetting av tiltak basert på eksisterende

kunnskap har blitt valgt bort, i alle fall i dette kapitlet. Kausalkoblingen, hvor kunnskapsmangelen fungerer som årsaksforklaring på hvorfor det er nødvendig med økt kunnskap, sperrer for andre vurderinger, slik som for eksempel å følge næringskomiteens ønske om å benytte føre-var-prinsippet (jf. Meld. St. 172 S (2015-2016)). Misforhold mellom kunnskap og handling går jeg nærmere inn på når jeg drøfter hvordan pollinatorstrategien forholder seg til bruk av giftsprøytemidler i 4.5.3.

Etter den innledende begrunnelsen for valg av innsatsområde følger pollinatorstrategien opp med å redegjøre for eksisterende kunnskapsstatus globalt og nasjonalt. Redegjørelsen for nasjonal kunnskapsstatus innleder med følgende påstand: «Når ulike tiltak i naturen skal planleggast og realiserast, er det avgjerande å vite kvar det finst viktige naturverdier» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 22). Deretter følger en fremstilling av eksisterende kartlegging og overvåkingsprogrammer samt en redegjørelse for hvordan økt kunnskap skal bidra til å sikre mest mulig målrettede og kostnadseffektive pollinatortiltak. Ord som *planlegging*, *realisering*, *kostnadseffektivitet* og *verdier*, er gjenkjennbare fra en økonomisk logikk og nyliberal tankegang. Det samme er ideen om at alt bør måles, kartlegges og evalueres (jf. Hammer, 2021, s. 84).

Ideen om at måling og kartlegging av natur er viktig i håndtering av miljøproblemer er også gjenkjennelig fra den miljøpolitiske diskursen på begynnelsen av 1970-tallet. På det tidspunktet var menneskeskapt sur-nedbør et internasjonalt miljøproblem som måtte løses. I dette arbeidet var registrering og kartlegging av sur-nedbørs negative påvirkningen på naturen avgjørende for å oppnå internasjonal aksept og vilje til å endre strukturer og praksiser som forårsaket problemet. Dette var nødvendig fordi den største årsaken til problemet befant seg i utlandet hvor utenlandske industriutslipp ble ført til Norge med luftstrømmer og regn (Asdal, 2011, s. 147).

Utenlandske forhold er ikke norske pollinatorers hovedutfordring i dag selv om klimatrusselen er global. For norske pollinatorer er hovedutfordringen hvordan vi i Norge påvirker norsk natur. Nytteverdien av kartlegging, måling og evaluering før handling kan nok forsvares hvis målet er å oppnå mest mulig målrettede og kostnadseffektive tiltak. Da er det ikke naturen og pollinatorenes interesser som står i sentrum, men derimot menneskers økonomiske interesser, og definisjonsmakten av hva disse interessene er blir værende hos dem som er i stand til å tolke resultatene av kartleggingen og målingene (jf. Thoresson, 2021, s. 62). Når kunnskapsinnsamling om målrettede og kostnadseffektive tiltak blir valgt framfor

bruk av føre-var-prinsippet, peker dette i retning av at regjeringen ønsker å strekke strikken til det ytterste og balansere på grensa for mye vi kan påvirke naturen før grensa brytes. Hvor nødvendig det faktisk er å balansere på kanten av tålegrensene blir ikke drøftet i pollinatorstrategien.

4.5 Konstruksjonen av sted

4.5.1 Gode leveområder

I strategiplanens neste kapittel, *gode leveområder*, baseres tiltakene tilsynelatende på eksisterende kunnskap hvor utvelgelsen av innsatsområdet forklares og begrunnes på følgende måte:

Ut frå den kunnskapen vi har om tilstand for, trugsmål mot og behova til pollinatorane, er det å sikre samanhengande leveområde som er funksjonelle gjennom heile livssyklusen peika ut som eit sentralt innsatsområde. Gode leveområde er kjenneteikna av god tilgang på eit mangfald av blomeplanter og bolplassar, samt fråvær av skadelege framandstoff og framande artar. Døme på gode leveområde er gjeve i boks på s.13. (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 28)

Begrunnelsen inneholder en eksistensiell antagelse om at pollinatorne er ei gruppe som har behov for sammenhengende og funksjonelle leveområder. Følgelig tas det ikke hensyn til at kategorien pollinatorer inneholder et ukjent antall arter med egne, artsspesifikke behov. Begrunnelsen inneholder også en verdiantagelse om at sikring av slike leveområder er viktig. Samtidig blir det tydelig at forfatterne har utført et valg. I dette tilfellet tar forfatterne selv eierskap til handlingen ved å benytte pronomenet *vi*. Valget blir synlig ved at *ett* sentralt innsatsområde er utpekt hvor determinativet *ett* og substantivet *innsatsområde* sin ubestemte form tyder på at dette er *ett* av flere mulige valg som er foretatt og følgelig eksisterer også alternative innsatsområder. Hvilke alternativer som er valgt bort, forblir skjult.

Tittelen *Gode leveområder* inneholder en presupposisjon om at det også finnes dårlige leveområder. Hva som kjennetegner et godt leveområde er beskrevet i teksten og følgelig kan man anta at et dårlig leveområde kjennetegnes av det motsatte, slik som fravær av blomstermangfold og bolplasser, og tilstedeværelse av skadelige fremmedstoffer og arter. Ideen om gode leveområder innebærer også at det finnes grenser. Disse grensene skapes når vi kategoriserer verden basert på kriterier som eiendomsrett, jordsmonnssammensetning, forekomst av ulike vekster og grad av menneskelig påvirkning. Forholdet mellom gode og dårlige leveområder er interessant å se nærmere på særlig sett i lys av pollinatorstrategiens

utpekelse av arealendringer som den største trusselen mot pollinatorne. Forholdet mellom gode og dårlige leveområder kan også sees i lys av strategiens mål hvor pollineringen skal ivaretas i matproduksjon og naturlige økosystemer, som indikerer at pollinatorstrategien ikke favner «unaturlige økosystemer».

Illustrasjon 5 Faktaboks med eksempler på gode leveområder for pollinatorne.

Fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 13
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/>

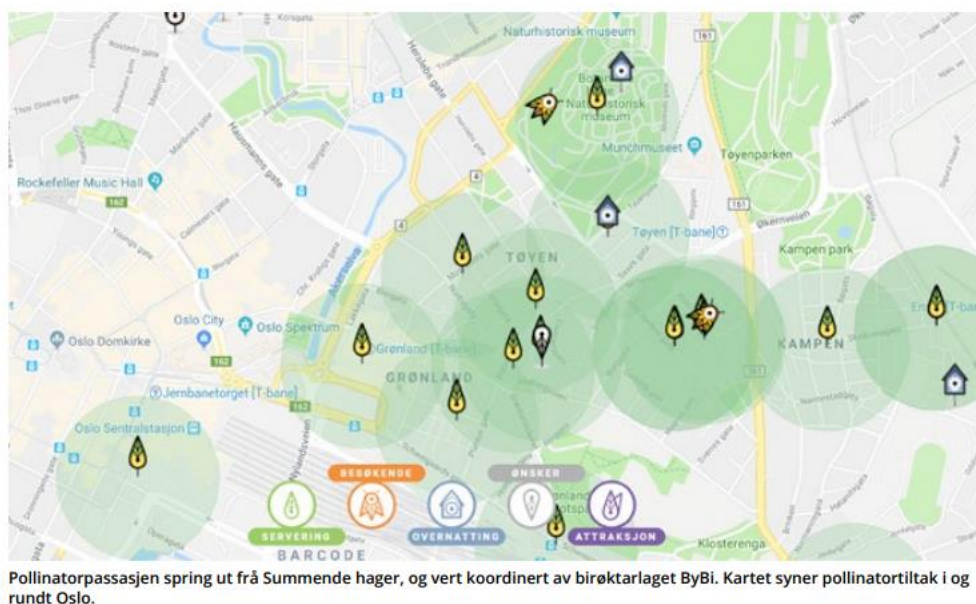
I faktaboksa (illustrasjon 5), som pollinatorstrategien refererer til, utpekes en rekke områder som *viktige* for pollinatorne. Her vil jeg bemerke at *viktige* ikke er synonymt med *gode*, og at fulldyrkede jordbruksarealer ikke nevnes i faktaboksa. En fellesnevner for områdene som vises i faktaboksa, er at alle områdene er menneskepåvirket, i større eller mindre grad. Dette gjelder også områder som mange av oss tenker på som ville. Pollinatorstrategiens kategorisering av områdene gir en god indikasjon på hvordan og hvor mye områdene har blitt endret.

Ifølge Artsdatabanken består kulturmarkseng «av åpne gressmarker, eventuelt med spredte trær, drevet på 'gamlemåten' slik som var vanlig fram til 2. verdenskrig» (Artsdatabanken, 2017b). Skogen er et eksempel på det motsatte der våre skogbrukspraksiser, særlig i tida etter andre verdenskrig, har blitt endret mye, og på områder hvor det tidligere ble drevet ingen eller kun ekstensiv plukkhogst, er bestandsskogbruk i dag en svært utbredt praksis (V. Gundersen & Rolstad, 1998, s. 16). Andre områder har også blitt utsatt for inngrepene endringer. Her vil jeg trekke fram *restbiotop* og *skrotemark* fra lista over viktige leveområder. Begge ordene er sammensatte hvor det første ordet har en beskrivende effekt på sammensetningens andre ord. Ordet rest har flere betydninger og kan referere til «del,

mengde, stykke av noe som ellers er oppbrukt, ødelagt, forsvunnet» («Rest,» u.å.), mens skrot brukes til å omtale «ubrukelig[e], kasserte gjenstander» («Skrot,» u.å.). Både rest og skrot konnoterer altså til noe som er av liten interesse for oss mennesker. Sammensetningene restbiotop og skrotemark har imidlertid også egne definisjoner. En biotop er et leveområde for en gruppe av arter. Når et slikt leveområde, på grunn av menneskelig påvirkning, minker i omfang, blir de gjenværende delene av det opprinnelige området betegnet som restbiotoper (V. Gundersen & Rolstad, 1998). Skrotemark brukes «som betegnelse på ugrasdominert konstruert fastmark som ikke naturlig lar seg plassere til andre kategorier innenfor denne hovedtypen», hvor «[k]onstruert fastmark er landområder med ny overflate, hvor mennesker har fjernet jorda eller forandret størsteparten av den opprinnelige landoverflata» (Artsdatabanken, 2017a). Begge områdetypene er altså noe som er til overs etter at vi har gjort våre inngrep. Skrotemark er områder som vi har endret betraktelig, men som i nåværende tilstand ikke har noen særskilt funksjon for oss. Restbiotoper er fragmenter av det som tidligere var ulike arters sammenhengende leveområder. Det samme er tilfelle for parker, hager og grøntstrukturer, som også utpekes som viktige for pollinatorne.

4.5.2 Illusjonen av sammenhengende leveområder

For å motvirke effekten av at pollinatorenes leveområder fragmenteres, vil regjeringa «rette innsatsen mot å unngå tap, og auke omfanget av samanhengande, gode leveområde for pollinatorar gjennom heile livssyklusen» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 36). Pollinatorstrategien gir flere eksempler på hvordan dette kan gjøres. Blant eksemplene er prosjektet *pollinatorpassasjen*, som koordineres av birøkterorganisasjonen ByBi. Prosjektet har utviklet en kartapplikasjon hvor folk kan registrere pollinatortiltak. Prosjektets mål er «å skape grønne korridorar i byen som insekta kunne spreie seg i» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 16). Korridorer og passasjer i bokstavelig forstand er ikke oppholdsområder, men områder vi mennesker benytter til å forflytte oss fra sted til sted. Her brukes ordene metaforisk, men ordvalgene bidrar allikevel til å tydeliggjøre at målet ikke er at byene skal bli gode, permanente leveområder for insektene. Samtidig frembringer ideen om korridorer konnotasjoner til vegger og «fri passasje» hvor insektene trygt kan reise gjennom byen. Opplysningen om pollinatorpassasjeprojektet suppleres med et kartutsnitt (illustrasjon 6).

Illustrasjon 6 Illustrasjonen viser «pollinatorpassasjekartet» som drøftes i teksten.

Fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Kart: ByBi.

Kartutsnittet har en generisk, lav modalitet og viser kun utvalgte deler av det sentrale Oslo. På kartet finnes en rekke grønne, transparente sirkler som tilsynelatende er festet oppå kartet med sterkt stiliserte knappenålsikoner. Dette innebærer at sirklene, og knappenålsikonene de er festet med, kommer i fokus og blir oppfattet som viktig fordi vi er vant til at det som er i fokus på en illustrasjon er viktigst (jf. Jewitt & Oyama, 2001, s. 144; Svennevig, 2020, s. 67–68). I møte med et slikt kart vil vi fortolke kartet utfra vår kjennskap til kartsjangerens konvensjoner. Konvensjonelt markerer grønnfarge på et kart grøntstrukturer, slik som Tøyenparken på pollinatorpassasjekartet. Når sirklene på dette kartet også er grønne, skapes et fargerim, som muliggjør at grøntstrukturenes konnotasjoner og meningspotensial overføres til sirklene (jf. van Leeuwen, 2005, s. 12). Dette kan være konnotasjoner som *betongfritt*, *organisk* og *naturlig*. Opplevelsen av *naturlig* forsterkes ytterligere av at de sterkt stiliserte knappenålsikonene ligner på blader, fuglekasser og insekter. Slik skapes en illusjon av at det finnes et sammenhengende, grønt og naturvennlig område, omtrent som en grønn passasje, gjennom Oslo sentrum. Bildeteksten: «Pollinatorpassasjen (...) Kartet syner pollinatortiltak i og rundt Oslo» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 17), underbygger en slik tolkning. Samtidig blir det lett å trekke en slutning om at knappenålsikonene markerer utførte pollinatortiltak.

Knappenålsikoner på et kart innehar konvensjonelt en indeksikalsk funksjon hvor de peker til områder, slik som bygninger eller seerverdigheter, i den virkelige verden som kartet er en symbolsk representasjon av. Slik er det også på dette kartet, men her blir også de ulike knappenålsikonene tildelt en symbolsk betydning. Bladlignende ikoner symboliserer servering, ønsker eller attraksjoner. Ikonet som ser ut som en fuglekasse, symboliserer overnatting. Og ikonet som minner om et insekt med kropp, vinger og antenner, symboliserer besøkende. Markeringer av servering, attraksjoner, overnatting og servering på et kart kan sies å tilhøre en opplevelsesdiskurs. Sammenhengen mellom opplevelsene og pollinatortiltak er derimot uklar, og det gis heller ingen opplysninger om hva et pollinatortiltak er. Når vi leser en tekst, forventer vi sammenheng. Hvis vi ikke automatisk forstår sammenhengen mellom tekstens ulike semiotiske ressurser, bruker vi ubevisst vår kjennskap til verden til å skape sammenheng og gi mening til det vi leser (Svennevig, 2020, s. 227–228). I dette tilfellet skjer en rekontekstualisering hvor pollinatordiskurs og opplevelsesdiskurs blandes sammen. Siden knappenålsikonene tilsynelatende markerer både opplevelser og pollinatortiltak, er en mulig fortolkning at kartet viser områder hvor folk kan «konsumere» pollinatorvennlige opplevelser. Sett i lys av Cao (2017) sine funn, hvor han problematiserte måten nyliberalistiske ideer om bærekraftig forbruk fremmer et miljømedborgerskap der man nærmest kan konsumere seg ut av miljøproblemene, kan rekontekstualiseringen mellom opplevelses- og miljødiskurs være problematisk.

Det er også mye som ikke vises på kartet. Sirklenes grønnfarge skjuler gråfargen under og følgelig skjules også mulige trusler mot pollinatorne. Det er lett å anta at grønnfargen skal indikere ringvirkningene av tiltakene. Dette skjuler at pollinatortiltaket kanskje kun dekker et lite område hvor knappenålsikonet er plassert, og at området mellom dette ikonet og det neste slettes ikke former en korridor. Kanskje passasjen er blokkert av høye bygninger. At ønsker er markert med grønt er også misvisende fordi et ønske indikerer at pollinatortiltaket fortsatt ikke er gjennomført, og at området i «realiteten» fortsatt er «grått». Menneskelige inngrep som er skadelige for pollinatorne, forblir også skjulte. Det samme gjør forhold som at pollinatorne slettes ikke er en ensartet gruppe, men en mengde ulike insekter med svært forskjellige behov. Selve ideen om at grønt er pollinatorvennlig er også misvisende. Grønne områder er ikke nødvendigvis gode områder for pollinatorne. Kortklippede parker og plener kan liksom godt være «grønne ørkener» hvor både nødvendige skjulesteder og blomster mangler (Sverdrup-Thygeson, 2018). Kartet skaper altså en illusjon av trygghet, grenser og sammenheng og skjuler et fortsatt fragmentert landskap.

4.5.3 Farlige leveområder

Ideen om gode leveområder innebærer, som forklart over, at det finnes grenser mellom gode og dårlige leveområder. Dette er en antagelse, som ifølge Morton (2009) ikke passer til å beskrive dagens virkelighet. Morton påpeker at i dagens samfunn er gift og forurensing et globalt og grensekryssende problem som ikke tar hensyn verken til hvilke grenser vi trekker eller til hvem som befinner seg innenfor eller utenfor disse grensene (s. 84). Gift som krysser grenser er også et tema i Frøyen (2022) sin doktoravhandling hvor hun forklarer at giftstoffer kan bli værende i jordsmonnet over tid, men de kan også spres til nye områder ved hjelp av vind, vann og i levende organismer. Også vi mennesker bidrar til spredning av gift når vi transporterer giftholdige elementer fra sted til sted (s. 6).

Bruk og spredning av plantevernmidler og miljøgifter er blant truslene mot pollinatorne som identifiseres i pollinatorstrategien. Slike gifter skiller ikke nødvendigvis mellom det vi mennesker kategoriserer som skade- eller nytteinsekter, og plantene som drepes er ofte pollinatorenes matplanter. Giftvirkningene er heller ikke nødvendigvis akutte, men kan ha skadelig virkning over tid. Siden 1990-tallet har vi fått stadig større kunnskap om hvordan ulike giftstoffer har hormonforstyrrende effekter på både mennesker og andre levende organismer. Slike giftvirkninger opptrer også på tvers av generasjoner (Frøyen, 2022, s. 7). I følge pollinatorstrategien spres gift på mange områder, slik som i landbruket, i parker, i skogbruket, langs jernbane og vei, på flyplasser og i private hager (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 14; 33). Vi sprer altså gift både på områder som pollinatorstrategien identifiserer som viktige for pollinatorne og på områder som, før de ble endret av mennesker, var viktige for pollinatorne. Og disse giftene forflytter seg.

Pollinatorstrategien forneker ikke at det finnes farer knyttet til vår bruk av gift. Giftbruk blir jo faktisk utpekt som en av hovedtruslene mot pollinatorne. I en slik situasjon kan man enkelt forestille seg at strategiplanen, basert på nåværende kunnskap, vil anbefale bruk av føre-var-prinsippet for å avverge framtidige skadevirkninger (jf. Naturmangfoldloven, 2009, § 9). Dette skjer imidlertid ikke i pollinatorstrategien, som istedenfor retter søkelyset mot usikkerheten knyttet til giftstoffenes skadevirkninger (se illustrasjon 7). Slik skaper pollinatorstrategien epistemisk usikkerhet.

for etablering og spreiring i Norge, med risiko for stor negativ økologisk effekt¹². Bruken av mørk jordhumle er difor regulert av forskrift om framande organismar¹³ som forvalta av Miljødirektoratet. Norsk Gartnerforbund sitt prosjekt «Norsk kvalitetsproduksjon av humler til pollinering» har vore eit viktig bidrag til å styrke norsk humleproduksjon.

Plantevernmidde, miljøgifter og kjemikaliar
Rapporten frå Naturpanelet peiker også på at plantevernmidde er ein faktor bak nedgangen i talet på og utbreinga av pollinatorar. **Enkelte plantevernmidde, særleg insektmidde, har potensial til å påverke pollinatorar.**

Plantevernmidde vert nytta i jordbruket for å verne mot skade frå sopp, ugras og insekt. Dei vert òg nytta på anna areal og i andre sektorar, til dømes i skogbruket, i parkar, langs veger og jernbane og i private hagar. Det gjerast omfattande vurderingar av plantevernmidde før dei kan verte godkjente for bruk. Mattilsynet har det faglege ansvaret for godkjenning av midde som kan nyttast i Noreg.

Plantevernmidde vert nytta på nokre av dei same areala og vekstane som pollinatorane treng eller mot insekt som har nær slektskap. **Slike midde kan dermed ha både indirekte og direkte effektar på pollinatorar.**

Nokre stoff i gruppa neonikotinoid har dei siste åra vorte sett i samanheng med biedaud. Bruken av slike stoff har nyleg vorte stramma inn i EU. Dette vil ein følgje opp i Noreg. Einskilde andre midde som er i bruk i Noreg har restriksjonar som til dømes at dei ikkje skal sprøytast på eller over blomande vegetasjon. Etterleving av regelverket er viktig for å redusere risiko for negative effektar på pollinatorar.

Ugrasmidde står for størstedelen av bruken av plantevernmidde i Noreg. Ugrasmidde reduserer

førekomsten av blomande urter i åkrar og gjer at mattilgangen for pollinatorar vert dårleg på slike areal.

Avdrift av plantevernmidde mellom areal kan auke konsentrasjonen ut over dei grensene som er sett, eller føre plantevernmidde inn på areal der det ikkje er tillate å sprøyte i det heile. Om dette inneber ein risiko for pollinerande insekt er ikkje tilstrekkeleg undersøkt og det er behov for kunnskap på dette området.

Pollinerande insekt vert òg eksponert for miljøgifter og biocid. Miljøgifter er giftige stoff som konsentrerast opp via næringskjeda og som har lang levetid i miljøet¹⁴. Kjente miljøgifter som perfluorerte forbindelsar, fosfororganiske stoff, PCB, polyaromatiske hydrokarbon og ei rekke metall er mellom anna påvist i bier og i produkt som honning og pollen gjennom ei rekkje studiar, hovudsakleg frå Europa¹⁵. **Sjølv om miljøgifter er kjente for å ha skadeleg verknad på levande organismar, så har ein avgrensa kunnskap om korleis miljøgifter påverkar pollinatorane. Det er lite forskning på området. Biocid som vert nytta som insektmidde, kan også potensielt skade pollinatorar.**

Vegsalt, metall og andre miljøskadelege kjemikaliar frå transportsektoren, kan gje negative effektar på jordsmonn, vatn og vegetasjon som pollinatorane har nytte av.

Det er behov for auka kunnskap om overføring og opptak av miljøgifter i planter og pollinatorar. Det er òg naudsynt med meir kunnskap om effektar av kjemikaliar som i varierende grad kan verke saman i låge konsentrasjonar.

Sjukdom og parasittar

Blant pollinerande insekt er sjukdom og sjukdomsstatus mest undersøkt i honningbier. Patogen som smittar honningbiekoloniar omfattar virus, bakteriar og sopp. Dessutan kan større parasittar som midd og nokre insekt gjere

Illustrasjon 7 Markeringene i illustrasjonen viser områdene som blir drøftet i forbindelse med hvordan pollinatorstrategien skaper epistemisk usikkerhet om farer knyttet til giftbruk. Grønn markering viser epistemisk usikkerhet. Rød markering viser stedene hvor pollinatorstrategien viser til kunnskapsbehov.

Bearbeidet fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 14 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/>

Pollinatorstrategien konstruerer epistemisk usikkerhet på flere måter. Det modale hjelpeverbet *kan*, adverbialet potensial/potensielt og substantivet *risiko* uttrykker alle mulighet, men ikke sikkerhet. Pollinatorstrategien vedgår at det er mulig at ulike giftstoffer *kan* påvirke pollinatorne negativt, men tar ikke stilling til hvorvidt dette faktisk stemmer. Mulighet og risiko viser til en mulig hendelse i fremtiden. Siden ingen kan forutsi fremtiden med sikkerhet, finnes det også en mulighet for at det vi frykter ikke vil skje (Aven, 2023). I dette tilfellet åpner pollinatorstrategien opp for muligheten om at giftstoffene ikke vil påvirke pollinatorne negativt.

Vanligvis vil vi stole mer på en observasjon som har blitt gjort i fortid fordi utfallet av hendelsen allerede er kjent, men også når pollinatorstrategien viser til en fortidsobservasjon skapes usikkerhet. Frasen *har blitt sett i sammenheng* sår tvil om det referensielle innholdets sikkerhet. Den agensløse passivkonstruksjonen åpner for assosiasjoner til et rykte eller en ikke-etterprøvbar observasjon. *Har blitt sett* har i dette tilfellet en metaforisk effekt fordi hvis noen har sett noe, innebærer det at det ikke finnes andre bevis for observasjonen enn selve vitneutsagnet – og vi vet alle at vitner kan lyve eller feiltolke en observasjon. Om prosessen derimot ble beskrevet i en aktivform, eller utsagnet kreditert en vitenskapelig kilde, ville man ha antatt at bevisene er tilgjengelige og etterprøvbare, og følgelig pålitelige.

Usikkerheten som skapes, suppleres med at pollinatorstrategien viser til mange områder hvor det finnes lite kunnskap og at det er behov for mer forskning. Dette forholdet skjuler en presupposisjon om at kunnskapsinnsamling er viktig og at dagens kunnskapsstatus ikke er tilstrekkelig for å kunne si noe sikkert om saken. Dette til tross for at det er både veldokumentert og kjent at metoder uten bruk av gift er mindre skadelig for pollinatorne (jf. Gemmill-Herren et al., 2021, s. 66).

Forholdet hvor risiko nærmest brukes synonymt med uvitenhet og kunnskapsmangel, er gjenkjennelig fra Simons funn fra den tyske pollinator/sprøytemiddeldiskursen. I Simons funn brukte industrilandbrukslobbyen usikkerhetsargumenter til å legitimere dagens sprøytemiddelbruk-praksiser i motsetning til naturvernorganisasjonene som brukte risikoargumenter til å underbygge behovet for endring i praksis (Simon, 2020a). Siden heller ikke pollinatorstrategien promoterer endringer i dagens praksis, er det mulig å trekke paralleller mellom Simons og mine funn. I Norge benytter altså regjeringen lignende usikkerhetsargumenter som industrilandbrukslobbyen gjør i Tyskland.

Selv om pollinatorstrategien anerkjenner at det er mye usikkerhet knyttet til hvorvidt giftsprøytemidlene utgjør en fare for pollinatorne, er det aldri et alternativ å slutte med giftbruken. Istedenfor viser pollinatorstrategien til regler og retningslinjer som regulerer bruken. Blant retningslinjene pollinatorstrategien viser til er daværende *handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler*, som ifølge pollinatorstrategien «fastsett mål og tiltak for å redusere risiko for helse og miljø ved bruk av plantevernmidler og for å redusere bruken av slike midler» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 31). Også i dette tilfellet blir begrepet risiko brukt selv om det ikke finnes tvil om at giftsprøytemidler skader miljøet. Hensikten med bruk av sprøytemidler er jo faktisk å drepe levende organismer. Det er også

verdt å merke seg at dette er retningslinjer og ikke regler, at en slik plan innebærer en antagelse om at bærekraftig bruk av giftsprøytemidler er mulig, samt at målet er å redusere risiko og bruk heller enn å eliminere risiko og bruk. Imidlertid finnes det også regler, som bygger på en annen retningslinje, nemlig prinsippene for integrert plantevern, som stiller krav til yrkesbrukere av sprøytemiddelgifter. I pollinatorstrategien beskrives prinsippene på følgende måte:

Ein skal mellom anna vurdere bruk av andre metodar enn kjemiske middel.

Beskyttelse av nytteorganismar er òg eit prinsipp i integrert plantevern. All bruk av plantevernmiddel skal dokumenterast. For å kjøpe og nytte yrkespreparat, er det eit krav at ein har autorisasjonsbevis. (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 35)

Eksempelet viser at ansvaret for å vurdere om det skal brukes gift eller andre metoder, legges på enkeltmennesker. Samtidig stilles få krav til hvilke vurderingskriterier som skal vektlegges, kanskje bortsett fra prinsippet om at nytteorganismer skal beskyttes. Som vist over, innebærer bruken av begrepene *plantevern* og *nytteorganismer* at ulike livsformer får sin verdi utfra nytten de har for oss mennesker. Prinsippet om beskyttelse av nytteorganismer innebærer altså at de livsformene som yrkesbrukeren av giftsprøytemidler på et gitt tidspunkt vurderer som unyttige, kan drepes. Dette til tross for at vi, ifølge pollinatorstrategien, ikke vet hvilke pollinerende insektarter som finnes i Norge (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 12). En hvilken som helst yrkesbruker av giftsprøytemidler skal altså kunne avgjøre nytteverdien til levende organismer som hun ikke en gang vet at eksisterer. At disse organismene også har en egenverdi og en verdi for økosystemene de er en del av, er ikke en del av diskursen. Satt på spissen er det kun det miljøet som er nyttig for brukeren av giftsprøytemidlene som har krav på vern.

Når en yrkesbruker skal vurdere ikke-kjemiske metoder, kan yrkesbrukeren tilgodese flere hensyn enn vern av nytteorganismer. Et eksempel på andre hensyn som kan vektlegges, sees senere i strategien hvor det kommer fram at samferdselssektoren vurderer om andre metoder kan erstatte sektorens bruk av sprøytemiddelgifter og vegsalt. I denne vurderingen spiller faktorer som effekt, kostnadseffektivitet og trafiksikkerhet en avgjørende rolle (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 32). Særlig kriteriene effekt og kostnadseffektivitet er gjenkjennbare fra den nyliberale logikken hvor samfunnsøkonomiske analyser ofte danner grunnlag for avgjørelser. Kriteriet kostnadseffektivitet innebærer at naturen, eller i dette

tilfellet pollinatorne, verdsettes i monetære verdier, som veies opp mot merkostnadene ikke-kjemiske metoder medfører (jf. Thoresson, 2021). I dette eksempelet er det en offentlig sektor som vurderer, men en slik vurdering er mulig for enhver yrkesbruker av giftsprøytemidler på områder denne personen har bruks- eller eiendomsrett til. Så lenge lovverket tillater sprøyting, holder det at yrkesbrukerne dokumenterer sine vurderinger. Deretter står de fritt til å velge giftsprøytemidler heller enn å benytte andre ikke-giftige metoder, så lenge de forholder seg til øvrig regelverk.

Selv om regelverket krever at yrkesbrukerne både skal vurdere, dokumentere og inneha autorisasjonsbevis, berøres ikke hobbybrukere av dette regelverket. Hver og en av oss, som har noe plagsomt ugras eller noen plagsomme insekter i hagene våre, kan kjøpe giftsprøytemidler og sprøyte hagene våre. Dette innebærer at selv om jeg tilrettelegger hagen min for pollinerende insekter, står naboen fritt til å sprøyte sin hage. Og naboen trenger heller ikke å inneha noe av den kunnskapen om giftsprøytemidler som kreves for at yrkesbrukerne skal få autorisasjonsbevis. Dette forholdet omtales ikke i pollinatorstrategien, selv om svært mange av oss har hager, som utgjør et betydelig areal. Jeg har ikke klart å finne dagens tall, men tallgrunnlag fra 1979 kan allikevel bidra til å sette dette forholdet i perspektiv. I 1979 hadde over en million norske familier tilgang til hager, og hagene dekket over 550 000 dekar landareal (Ohman Nielsen, 2015, s. 10–11). Hvis dagens forhold ligner på dette, innebærer det at regelverket tillater at rundt en million nordmenn lovlig kan sprøyte hagene sine med gift uten å inneha kunnskapen som kreves av yrkesbrukerne. Giftregelverket ivaretar altså interessene til dem som har bruks- eller eiendomsrett til et område. Skadevirkninger som giftbruken deres påfører naturen, må derimot alle forholde seg til.

Til tross for usikkerheten som skapes om sprøytemidlenes skadevirkninger, er det en ting som pollinatorstrategien fremstiller som sikkert. Det er at «Mattilsynet har ansvar for godkjenning av plantevernmidler som skal nyttast i Noreg», de «fører eit risikobasert tilsyn med bruken av plantevernmidler» og de håndhever at plantevernmidler brukes i tråd med gjeldende forskrifter (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 26; 31; 35). I disse eksemplene finnes ingen skjult agens, og prosessene fremstilles som pågående handlinger. Eksemplenes deontiske modalitet viser stor grad av sikkerhet i sine implisitte antagelser om at mattilsynet er skikket til å avgjøre hvilke giftsprøytemidler som trygt kan brukes i Norge, at deres oppfølgingsrutiner av befolkningens sprøytemiddelbruk er gode, og at gjeldende forskrifter er gode. Som så mange ganger tidligere i teksten, innbys det ikke til at leseren skal gjøre egne vurderinger av om disse antagelsene stemmer. Det diskursive forholdet som skapes hvor gift

fremstilles som en kontrollerbar risiko for miljøet, og mattilsynet er ekspertene som kan kontrollere giften, bekrefter Frøyens funn hvor hun påpeker at både historisk og i dag bidrar en slik diskursiv konstruksjon til at ekspertene beholder makten (Frøyen, 2019, s. 50). Dette til tross for at historien viser et gjentakende mønster hvor eksperter godkjenner giftsprøytemidler som senere viser seg å være skadelige for miljøet.

4.6 Flere motsetninger og målkonflikter

Når gode leveområder skal skapes for pollinatorne, vil dette påvirke annen bruk av de samme områdene, slik som i den tidligere omtalte målkonflikten mellom pollinatorenes behov og moderne landbruk (se 4.3.2). Målkonflikter kan også oppstå mellom ivaretagelse av pollinatorne og andre miljømål, slik som klimamålene, hvor tiltak for å ivareta pollinatorne kan bidra til økte klimautslipp, og klimatiltak kan bidra til å forringe pollinatorenes leveområder. Nedenfor belyser jeg først målkonflikten mellom landbruk og ivaretagelse av pollinatorne fra et annet perspektiv, med utgangspunkt i pollinatorstrategiens håndtering av forholdet mellom tamme og ville pollinatorer. Deretter undersøker jeg hvordan målkonflikten mellom ivaretagelse av pollinatorer og klimatiltak behandles i pollinatorstrategien. Sistnevnte konflikt er temmelig skjult, men allikevel mulig å komme på sporet av ved hjelp av pollinatorstrategiens fotografier.

4.6.1 Tam eller vill, mat eller natur

Pollinatorstrategien er lagret under filnavnet *strategi-for-villbier* (jf. illustrasjon 1), men allikevel har tamme pollinatorer en framtrædende rolle i selve strategien. Med utgangspunkt i de gule markeringene i illustrasjon 8 går jeg nærmere inn på forholdet som pollinatorstrategien skaper mellom ville og tamme pollinatorer, og de mulige konsekvensene dette kan tenkes å ha for ivaretagelsen av de ville pollinatorne.

Ettersyn av bier på pollineringsoppdrag i bringebærfelt. Foto: Marco Neven

Jordbruk

Pollinatorar er viktige for jordbruket. Dei er både nyttedyr for honningproduksjon og bidreg til pollinering i planteproduksjon. Honningproduksjon skjer i form av birøkt med honningbier medan pollinering i planteproduksjon kan skje med både honningbier, tamhumler og villevande artar.

Avlingar er avhengig av pollinatorar i ulik grad. Naturpanelet reknar at 5-8 prosent av den globale jordbruksproduksjonen er avhengig av pollinatorar, og at marknadsværdien av dette svarer til 235-577 milliardar US dollar (IPBES 2016). Verdien av pollineringstenesta i jordbruket i Noreg er ikkje berekna. Landbruksdirektoratet har estimert at total produksjonsverdi for oljvekstar, frukt, belgvekstar og bær var i underkant av 900 mill. kroner i 2017. Det utgjer om lag 9 prosent av produksjonsverdien av planteproduksjonen totalt i Noreg⁷. Det kan vere andre produkt som òg er

avhengige av pollinatorar som ikkje er medrekna her, til dømes produksjon av blomar, kløverfrø samt frø til produksjon av karve. Grønsaker som gulrot og fennikel er òg produksjonar som er avhengige av pollinatorar, men fråa vert importert.

Både tamme og ville bier er viktige for pollinering av jordbruksvekstar. Undersøkingar syner i mange tilfelle at eit stort mangfald av pollinerande insekt i ein åker er det som gir best avling.

Mørk jordhumle (*Bombus terrestris*) blir særleg nytta i veksthus til pollinering av tomatar, ein produksjon som har vore i sterk vekst dei siste åra. Mørk jordhumle er nærare omtalt under punkt 1.4 Framande artar.

Birøkt

I Noreg vert det produsert omlag 1 300 tonn honning kvart år, til ein verdi av om lag 120 mill. kroner, og marknaden er på nærare 2600 tonn⁸.

Interessa for birøkt er aukande, og marknaden etterspør meir norsk honning. Ved å auke andelen norskproduert honning vil òg tambiene sitt bidrag til pollinering auke.

Tillegg til å produsere honning, er dei tamme biene viktige for pollinering både av jordbruksvekstar og for pollinering og reproduksjon i ville plantesamfunn. Ettersom det i kvart honningbieforsamling overvintrar ei dronning og inntil 20 000 arbeidarar, er honningbiene klare til å pollinere blomar tidlegare på våren enn ville bier. Dette er ein fordel for vekstar som blomst tidleg om våren, til dømes frukttrær. Fruktdyrkarar opplever auke i avlinga når dei er bikubar i nærleiken. For jorddyrkarar som treng pollinering av avlinga si er det praktisk å nytte honningbier fordi dei er fleksible på fleire vis. Kubane kan flyttast, talet på dei kan regulerast og honningbiene held seg stort sett til ein art når dei samlar pollen og nektar. Fleire frukt- og bærdyrkarar leigar bikubar frå honningproducentar for å auke produksjonen. Dette er til gjensidig nytte for både produksjonar. I prosjektet PolliVest (sjå faktaboks) har ein registrert betydelig avlingsauke for dei produsentane som leiger bikubar i blompeperioden.

I Noreg driv ein birøkt med europeisk honningbie, og innan denne arten er tre ulike rasar i bruk: den brune bia, krainerbier og buckfastbier. Den brune bia hadde truleg Sør-Noreg som ein del av utbreiingsområdet sitt i tidlige tider, medan alle honningbier som finst i Noreg i dag reknast som introduserte. Norsk Genressurscenter har klassifisert den brune bia som kritisk trua i Noreg og det er få igjen av ho på verdsbasis. Dei største trugsmåla mot den brune bia er kryssing med andre rasar og fortenging i forhold til dei to andre rasane. Det er difor viktig å ta omsyn til den brune bia i det norske avisarbeidet.

I Forskrift om avfremmende tiltak på bier vert det lagt til rette for kontrollert avl på honningbier. Departementet kan etter søknad frå Norges Birøktelag godkjenne og sette vilkår for parestasjon og nærliggande birøkt, samt

Pollivest

Pilotprosjektet PolliVest har som føremål å auke bruken av honningbier til pollinering i frukt- og bærdyrkinga i Hordaland og Sogn- og Fjordane. Honningcentralen og Gartnerhallen har teke initiativ til prosjektet. Som resultat av prosjektet er det forventat at 90 prosent av frukt- og bærdyrkarane i dei to vestandsfylka tar i bruk honningbier i produksjonen og ei avlingsauke på 15 prosent på eple, pære og plomme. Prosjektet er finansiert av Grøndofdet.

godkjenne at avgrensa geografiske område gis status som reinvassområde for ein type bier i ein avgrensa periode.

1.2 Status for pollinatorar

I Nordvest-Europa og i Nord-Amerika minkar både mangfaldet og utbreiinga av ville pollinatorar. For andre land og kontinent har ein ikkje tilstrekkeleg kunnskap om dei pollinerande artane til å slå fast noko om tilstand. Det er naudsynt med langsiktig internasjonal og nasjonal overvakning av både pollinatorar og pollinering for å skaffe fram kunnskap om status og tendrar for desse artane (IPBES, 2016)⁹. I tillegg er studie av insektbestandar i naturreservat i Tyskland vart den totale mengda insekt redusert med 75 prosent i perioden 1989-2013 (Caspar A. Hallmann m fl.)¹⁰

Resultat frå naturpanelet sin rapport og studien i Tyskland kan ikkje overførast direkte til norske forhold. Problema som desse artane strir med i store delar av Europa, er ikkje like dominerande i Noreg. Dette skuldast mellom anna at jordbruket i Noreg ikkje er like intensivt, og at vi framleis har eit relativt mosaikkprega landskap.

Norsk raudliste for artar 2015 er ei kjelde til informasjon om status for pollinatorar i Noreg og gir oversikt over artar som har risiko for å døydde i Noreg. Både årevinger (inkludert humler og andre bier), dagsommarfluglar, tussmarkesvermarar, biller og fluger kan fungere som pollinatorar.

⁷ Totalt 9 632 mill. kroner. Inkluderer kom, enter, oljefrø, potet, hagebruksprodukt og andre planteprodukt (Budjetnemnda for jordbruket, 2017).

⁸ Norges Birøktelag.

⁹ The assessment report on pollinators, pollination and food production (2017), Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES).

¹⁰ <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0185899>

Illustrasjon 8 Illustrasjonen viser pollinatorstrategiens omtale av landbruk og birøkt. De gule markeringene viser områder som drøftes i analysen.

Bearbeidet fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 10-11 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Foto: Marco Neven.

Pollinatorstrategien (illustrasjon 8) skaper et virkelighetsbilde hvor særlig honningbier, som er en introdusert art i norsk natur, er verdifulle for jordbruket. At undersøkelser viser at det ofte er et mangfold av ville og stedegne pollinatorer som gir best resultat, blir nevnt – og så glemt. Honningbiene er effektive – fordi de er tidlig klare til å pollinere, de er fleksible – fordi de kan flyttes, og de jobber målrettet – fordi de stort sett samler nektar fra én plantart av gangen. Honningbiene innehar altså egenskapene effektivitet, fleksibilitet og evnen til å jobbe målrettet. Dette er egenskaper som ofte etterspørres i stillingsannonser, hvor en arbeidsgiver søker ansatte med slike egenskaper. Egenskaper som står i motsetningsforhold til disse egenskapene er planløst, uorganisert og vilkårlig, som er egenskaper en arbeidsgiver vil styre unna. Når honningbiene i pollinatorstrategien blir forbundet med de positive egenskapene, er det nærliggende å forbinde ville pollinatorer med de kontrasterende negative egenskapene. De ville pollinatorne jobber planløst, uorganisert og vilkårlig. Trekkene fra stillingsannonsejangeren bidrar til en rekontekstualisering hvor pollinatorne nærmest

rangeres etter deres kvalifikasjoner. Dermed muliggjøres følgende meningspotensial i utdragets interpersonlige funksjon: frukt- og bær dyrkere bør satse på honningbier hvor «ansettelse» av en kube innebærer 20 000 flittige og spesialiserte arbeidere som bidrar mye mer effektivt i matproduksjonen enn de uorganiserte villbiene. Poenget understrekes ytterligere gjennom «solskinshistorien» som fortelles i tekstboksen hvor «rekrutteringsbyrået» Pollivest, på vegne av samvirkeorganisasjonene Honningcentralen og Gartnerhallen, skal «ansette» en rekke honningbier som skal bidra til å effektivisere vestnorsk frukt- og bær dyrking. Fotografiet, som viser «et strøket monokultur-landskap» hvor bær dyrkeren enkelt kan kombinere ettersyn av sine flittige arbeiderbier med en kjøretur på firehjulingen, har en illustrerende effekt, som viser hvor «enkelt og ryddig» hold av honningbier kan være.

Analysen over berører den tidligere drøftingen av pollinatorstrategiens konstruksjon av sted. Det moderne jordbrukslandskapet, hvor matproduksjonen foregår, blir et sted for tamme pollinatorer, som i likhet med disse landskapenes øvrige livsformer kan forstås som kontrollerbare monokulturer. I landbruket er honningbiene «nyttedyr» og «husdyr», som skal sørge for effektiv matproduksjon med høyest mulig utbytte. Dette funnet understrekes ytterligere med et annet eksempel hentet fra pollinatorstrategien hvor det kommer fram at Stortinget har bedt regjeringen vurdere om også birøktere med færre enn 25 bikuber skal få produksjonstilskudd. Regjeringen viser til at «[i]nnretninga av dette tilskotet er ein jordbruksavtalesak. [Og at j]ordbruksavtalen er ein næringsavtale der ein prioriterer næringsutøvarar og ikkje hobbyprodusentar» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 31). Dette forholdet som skapes mellom næring og hobby, kan kontrasteres opp mot næringskomiteens forslag til strukturendringer i landbrukspolitikken hvor de ønsket større muligheter for variert drift av mindre landbrukseiendommer (jf. Meld. St. 172 S (2015-2016)). En slik strukturendring ville ha tilrettelagt for en større andel ekstensivt jordbruk, som beviselig er bedre egnet til å ivareta ville pollinatorer. I dette tilfellet blir næring basert på stordrift og effektivitet, prioritert.

4.6.2 Mennesker, beitedyr, blomster og pollinatorer

I pollinatorstrategien finnes det ikke et eneste spor av at det eksisterer en målkonflikt mellom pollinatorenes interesser og dagens klimatiltak, men en slik målkonflikt eksisterer. I den offentlige debatten hører vi stadig at for å redusere klimautslippene, må vi konsumere mindre rødt kjøtt fordi sauer og kyr slipper ut store mengder klimagasser når de raper og fiser. Klima har fått sterkt fotfeste i dagens miljødiskurs og har i de senere årene fått en tilnærmet

hegemonisk rolle i miljøpolitiske dokumenter (jf. Aslaksen, 2017). Klimaendringer utpekes også i pollinatorstrategien som en alvorlig trussel mot pollinatorne, og det er derfor i pollinatorenes interesse at klimautslippene våre reduseres. Samtidig kan sauer og kyr være viktige bidragsyttere til å opprettholde kulturlandskapets blomstermangfold, som er så viktig for pollinatorne. Jeg skriver kan fordi måten vi holder sauer og kyr på har avgjørende betydning. Tidligere har jeg drøftet forholdet mellom ekstensivt og intensivt landbruk, men dette har jeg gjort uten å gå nærmere inn på husdyrenes rolle i landbruket. Sauer og kyr finner vi i både ekstensiv og intensiv landbrukspraksis. Intensiv drift innebærer at særlig kyrene blir føret med store mengder korn og gras dyrket på områder med monokultur, som gjerne både sprøytes med gift og gjødsles med kunstgjødsel. En slik drift fører til større avlinger og gir bedre økonomisk avkastning. At høye avlinger er et mål bekreftes i pollinatorstrategiens beskrivelse av landbruksmåla (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20). I et ekstensivt landbruk kan dyrene derimot føres hovedsakelig på gras, som har grodd på enger hvor vi verken sprer sprøytemidler eller kunstgjødsel. En slik ekstensiv landbrukspraksis bidrar til å opprettholde et høyt biologisk mangfold, og det er denne praksisen som har formet og vedlikeholder kulturlandskapet (jf. 4.3.2). Samtidig gir også en slik praksis mindre avling på samme areal enn hva mer intensiv drift gjør og følgelig bidrar ikke ekstensiv drift til å oppnå målet om høyest mulig matproduksjon, i alle fall ikke innenfor dagens rammer – hvor større driftsenheter favoriseres (jf. Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 31).

Når vi slutter med tradisjonell, ekstensiv landbrukspraksis, gror kulturlandskapet igjen, og blomstene, som pollinatorne er avhengige av, forsvinner. På strategiplanenes andreside (illustrasjon 9) sees et eksempel på dette. Plasseringen av eksemplet er i seg selv interessant fordi leserne på dette tidspunktet ikke vet noe annet om strategiplanen enn den sparsommelige informasjonen som ble gitt på førstesiden. Andresiden dekkes av to fotografier og en tekstboks med teksten: «Slåtteeeng i Buskerud. Enga på bildet øverst blei i 1993 registrert som nasjonalt verdifull. Bildet nederst er frå 2004, etter at enga ble tatt ut av drift og grodde igjen» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 2). På det øverste bildet sees ei blomstereng i forgrunnen av det som tilsynelatende er bunnen av et gammelt laftet uthus. På det nederste bildet sees det samme uthuset, men nå er forgrunnen hovedsakelig preget av gras og buskas. Bildeteksten har en forklarende funksjon, og vi som leser antar at teksten beskriver det vi ser på bildene. Samtidig sier teksten ingenting om hvorfor disse fotografiene er relevante for en pollinatorstrategi, hvorfor enga på det øverste bildet er verdifull, eller hvorfor enga ble tatt ut av drift og konsekvensene av dette. En

forklaring kan være at det blir tatt for gitt at leseren kjenner til sammenhenger mellom pollinerende insekter, blomsterenger og ulike landbrukspraksiser. Med utgangspunkt i forrige avsnitt, er dette er en antagelse jeg stiller meg kritisk til.

Illustrasjon 9 Fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 2 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Foto: Oskar Puschmann.

Beitedyrenes rolle er lite fremtredende i den skriftlige teksten selv om man aner deres tilstedeværelse når ord som *naturbeiter*, *beitetyper*, *naturbeitemark*, *utmarksbeite* og *beitebruk* blir brukt i beskrivelser av hva som er viktig for pollinatorne (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20; 29; 30). Alle disse ordene er sammensetninger hvor ordet beite peker til prosessen der dyr, som sauer, kyr og geiter, spiser «ferske» planter på plantenes vokseplasser. I pollinatorstrategien er dyrene fraværende i disse prosessene. Allikevel finnes flere bilder av beitedyr. I *Gode leveområder* kapittelet sees et lite bilde av kyr (illustrasjon 10) som beiter i ei blomstereng. Dette er også ett av få områder hvor pollinatorstrategien tilkjenner at alternative driftsformer i landbruket *kan* ha positiv effekt for pollinatorne. Dette gjentas to ganger i teksten (se illustrasjonen 10). Et annet eksempel er den tidligere omtalte sauene, som alene preger en hel side (se 4.1.1). I begge tilfellene er dyra i sentrum. Kubildet tar lite plass på siden, men den tekstuelle konteksten bildet befinner seg i, hvor blant annet utmarksbeite og beitebruk omtales, bidrar til at skrift og bilde sees i

sammenheng, og at de ulike modalitetene i samspill utvider tekstens meningspotensial (jf. Svennevig, 2020, s. 53). Der den skriftlige teksten forklarer hvorfor beitebruk er viktig for pollinatorne, har fotografiets referensielle funksjon en illustrerende effekt som viser hva beitebruk kan være og hvordan beiting foregår. Kyr spiser planter. Samspillet mellom skrift og bilde tydeliggjør det som ikke kommer fram av den skriftlige teksten alene, nemlig at beitedyr, som er plassert i sentrum av bildet, er viktige for pollinatorne.

Kyr på beite i blomeng. Østfold. Foto: Eivind Krey Nitter

Ordningane for utvalde naturtypar og prioriterte artar bidreg også til å ta vare på artsmangfaldet på tvers av sektorar til dømes gjennom skjøtelsavtalar og tilskot, samt krav om at lokale planmyndigheter tar ekstra omsyn i planprosessar.

4.3 Landbrukssektoren

Hovudmåla i landbrukspolitikken er mattryggleik, landbruk over heile landet, auka verdiskaping og berekraftig landbruk med lågare utslipp av klimagassar. Jordbruks- og skogbrukssektoren er viktige for å ivareta gode leveområde for pollinatorar. **Driftsmåtar som bruk av utmarksbeite, vekstskifte og økologisk landbruk, og produksjon av frukt, bær, oljevekstar og belgvekstar kan vere positive for pollinatorar.** Vidare er drift og skjøtsel av kantsoner, vegetasjonssoner, grasdekte vatnvegar og anna restareal, samt semi-naturlege enger og slåtteeenger, viktig for å unngå tap av leveområde og sikre mangfaldet av pollinatorar. Dagens skjøtsel av enkeltstående slåtteeenger og anna artsrik kulturmark som bevaringstiltak er viktig, men det trengast også at ein gjer tiltak i areala som ligg omkring. Engene utgjer gjerne dei pollinerande insekta sine nektar- og pollenressursar, medan areala rundt dekkjer andre behov (reproduksjon, oppvekst og skjul).

Næringsutøvarane sjølve har ei viktig rolle for å få til dette. Ofte kan mindre justeringar av skjøtelspraksis, og å gjere ting ein uansett

gjer på ein annan måte, bidra til å skape gode leveområde. Slike tiltak treng ikkje gje auka kostnader. Samarbeid mellom aktørar, både offentlege og private, er viktig for å unngå tap av leveområde og sikre mangfaldet av pollinatorar.

Produsentar av frukt, bær og oljevekstar, som har nytte av både tamme og ville pollinatorar for å få avling, legg gjerne til rette for pollinatorvenleg vegetasjon på garden.

Verkemiddel i jordbruket som bidreg til å ta jordbrukslandskapet i vare vil ha positiv verknad for pollinatorane. Ein bør unngå at det blir nedgang i areal av verdfull kulturmark og bidra til tradisjonell skjøtsel av gamle enger, kystlynghei og anna gamal kulturmark. **Driftsformer som til dømes beitebruk på ugjødsla areal, gir eit variert, ope og blomerikt landskap som er verdfullt for pollinatorane. Økologisk produksjon er òg ei driftsform som kan gje gode leveområde og ha positiv verknad for biologisk mangfald.** Bruk av vekstskifte med pollinatorvenlege kulturar som olje- og belgvekstar der ein dyrkar korn, vil både gje auka tilgang på mat for pollinatorar og vere heldig med tanke på jordstruktur, plantevern og innhald av organisk materiale i jorda.

Utvalde kulturlandskap i jordbruket (UKL) er ei felles satsing mellom landbruks- og miljøforvaltninga (nærare omtala under punkt 4.2). Ordninga er frivillig, og sikrar at desse landskapa vert haldne i hevd gjennom aktiv landbruksdrift.

Generelle, landsdekkande ordningar som *Areal- og kulturlandskapstiltak* medverkar primært til å halde ved like jordbruksareal i noverande tilstand, medan regionale og lokale verkemiddel som *Regionale miljøprogram (RMP)* og *Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)* vert nytta der det er naudsynt med ein særskilt innsats for å ivareta spesielle verdiar.

Samordning av tilskotsordningane innanfor miljøforvaltninga som har delvis overlappende føremål med tilskotsordningar innanfor landbruksforvaltninga er omtala under punkt 4.2 ovanfor.

30

Illustrasjon 10 Illustrasjonen viser beitende kyr, de gule markeringene viser omtale av beitebruk.

Bearbeidet fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 30 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Foto: Eivind Krey Nitter.

Beitedyr er også sauebildets hovedtematikk hvor et nærbilde av et beitende sauehode, omgitt av gras og blomster, er i sentrum. En symbolsk effekt skapes hvor sauens framtrede posisjon i fotografiet, både gjennom størrelse og plassering, bidrar til at bildets ekspressive funksjon skaper et inntrykk av at sauen er viktig (jf. Jewitt & Oyama, 2001, s. 144). Bildet er

plassert i skillet mellom selve strategiplanen og planens vedlegg, det befinner seg altså på stedet hvor man ofte finner en konklusjon. Siden man innenfor sosialsemiotikken har søkelyset på semiotiske ressursers meningspotensial heller enn deres betydning, drister jeg meg derfor til å antyde at sauebildet kan ha en konkluderende effekt, som uttrykker et annet meningspotensial enn den skriftlige teksten. Der den skriftlige teksten i stor grad retter søkelyset mot kunnskapsbehov og hvordan enkeltmennesker kan bidra til å ivareta pollinatorne, setter sauebildet et sterkt søkelys på sammenhengen mellom landbrukspraksis, beitedyr og blomster, som er en livsbetingelse for alle typer pollinerende insekter og for fuglene som spiser insektene (jf. Pedersen et al., 2020). Hvorfor dette forholdet, mellom beitedyr og naturmangfold, er så lite fremtredende i den skriftlige teksten kan man bare spekulere i, men forholdet er ikke uten betydning. På denne måten unngår pollinatorstrategien å ta stilling til målkonflikten mellom kutt i kjøttproduksjon som klimatiltak og opprettholdelse av kjøttproduksjon som naturmangfoldstiltak. Kanskje en slik unnamanøver kan være politisk fordelaktig sett i lys av at klimadiskursen ser ut til å dominere miljøpolitikken (jf. Aslaksen, 2017). Samtidig unngår pollinatorstrategien også å ta stilling til den mulige målkonflikten mellom økt matproduksjon og pollinatortiltak (jf. Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20), og dagens landbrukspolitiske mål kan opprettholdes. At klimamål får forrang for andre miljømål, og at allerede vedtatte planer får forrang for nye miljømål, samsvarer med funnene i Larsson et al. sin undersøkelse av svensk transportplanlegging hvor forskerne også påpekte at miljømålene ble oppfattet som utydelige og mindre viktige enn andre mål (jf. Larsson et al., 2020). Sett i lys av denne undersøkelsens funn er det mye som tyder på at lignende forhold som det Larsson et al. avdekket i Sverige, også kan gjelde i Norge.

4.7 Formidlingens magiske kraft

4.7.1 De omsorgsfulle menneskene

Det siste innsatsområdet handler om kunnskapsformidling og begrunnes på følgende måte i pollinatorstrategien:

Mange ulike yrkesgrupper, private og offentlige verksemder og privatpersonar forvaltar i dag areal som potensielt kan bli gode leveområde for pollinatorar. Innsatsen må difor rettast mot å formidle kunnskap om pollinatorvenlege tiltak og pollinering som naturteneste til dei ulike målgruppene. Ein føresetnad for at tiltaka omtala ovanfor skal verke er at kvar og ein som forvaltar areal har god kunnskap om til

dømes rett etablering og skjøtsel, gode pollinatorplanter, framande skadelege artar og integrert plantevern. (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 38)

Som på de fleste andre steder i pollinatorstrategien, blir pollinatorne også her omtalt som en enhetlig gruppe. Dette er, som tidligere vist, problematisk fordi ulike pollinatorer har ulike, noen ganger konflikterende, behov. Problematisk er også den eksistensielle antagelsen om at mennesker *forvalter* areal som *kan bli* gode leveområder. Verbalkonstruksjonen *forvalter i dag* viser til en pågående praksis. *Forvalte* konnoterer med verdipositive ord som pleie og stelle, og kontrasterer til verdinegative ord som neglisjere, mishandle og ødelegge. Bruken av *forvalte* presupponerer at folk viser omsorg og bidrar til å skape et positivt syn på dagens praksiser. Verbet *kan bli*, i presens futurum, indikerer derimot at dagens praksis ikke er god nok, det samme gjør det tilhørende adverbet potensielt. En fremtidig positiv tilstandsendring er mulig. Løsningen er kunnskapsformidling. Presupposisjonen, om at omsorgsfulle menneskene *forvalter* arealer på en god måte, utvides til å handle om kunnskap. Hvis folk får økt kunnskap, vil de ta gode avgjørelser for insektene. Innsatsområdet formidling er altså tuftet på en antagelse om at formidling av kunnskap om *pollinatorvennlige tiltak* og *pollinering som naturtjeneste* vil føre til positive praksisendringer i befolkningen. Troen på at kunnskapsformidling fører til positiv praksisendring kommer også fram av neste setnings deontiske modalitet. Det modale hjelpeverbet *skal* viser at taleren ikke bare antar, men er sikker på, at kunnskap vil føre til ønsket endring. Et annet modalt hjelpeverb, slik som *kan* eller *bør*, ville ha indikert mindre sikkerhet.

Ideen om at mennesker er omsorgsfulle og ønsker å forvalte arealer slik at pollinatorne ivaretas, kan kontrasteres opp mot både tidligere omtalte landbrukspraksiser og giftsprøytingspraksiser. For hvem er disse omsorgsfulle menneskene? Er de bøndene som følger de landbrukspolitiske målsetningene om høyest mulig matproduksjon? Eller er de hageeiere som klipper plenen og sprer giftsprøytemidler for å tilpasse hagen til samfunnets skiftende hagetrender? Og stemmer egentlig ideen om at kunnskapsformidling vil føre til omsorg?

En slik tro på at mennesker er omsorgsfulle, og på at økt kunnskap fører positiv endring, samsvarer med menneskesynet i den liberale miljømedborgerdiskursen, som igjen er sterkt påvirket av nyliberalistiske ideer (jf. Cao, 2017, s. 25). I denne miljødiskursen oppmuntrer styresmaktene privatpersoner til å ta miljøvennlige valg. Dette skjer ofte gjennom informasjonskampanjer hvor kunnskap om hvordan mennesker kan leve mer miljøvennlig

blir formidlet. Søkelyset rettes mot innbyggerne og deres vaner. Samtidig fjernes oppmerksomheten fra styresmaktenes ansvar for de strukturelle årsakene til miljøproblemer, og innbyggerne oppmuntres heller ikke til politisk engasjement. Ifølge Cao er dette problematisk fordi det er de strukturelle årsakene som må adresseres. Når ansvaret legges på enkeltmennesker, som har liten makt til å påvirke samfunnets strukturer, kan resultatet bli at enkeltmenneskene føler avmakt og følgelig ikke ser noen hensikt med å endre vanene sine (Cao, 2017, s. 35–37).

At norske borgere ikke ser noen hensikt i å endre sine vaner, selv om de har god kjennskap til sammenhengen mellom vanene sine og miljøproblemer, finnes det mange eksempler på. Argumenter som *hvorfor skal jeg (eller lille Norge) slutte å kjøre dieselbil når Kina slipper ut stadig mer karbondioksid*, eller *hvorfor skal jeg kildesortere når indiske elver flyter over med søppel som havner i havet*, har de fleste av oss hørt utallige ganger. Argumentene fornekte ikke at menneskeskapt miljøproblemer eksisterer og er skadelig, men bærer derimot preg av en mangel på tro på at egne handlinger har betydning. Følgelig opprettholder folk sine vaner. Et slikt valg er mulig i den liberale miljømedborgerskapsdiskursen, så lenge innbyggerne ikke bryter loven (Cao, 2015, s. 76). Dette viser at mennesker ikke nødvendigvis er så omsorgsfulle som pollinatorstrategien antar, og det viser også at kunnskap ikke nødvendigvis leder til positive endringer.

4.7.2 De ansvarlige menneskene

Det er også mulig å se på virksomheter fra et miljømedborgerskapsperspektiv fordi både private og offentlige virksomheter styres av mennesker. Og selv om vi i jobbene våre inntar ulike yrkesroller, baseres handlingene våre i begge rollene på den samme virkelighetsforståelsen. Det er lite trolig at en person som privat mener at Norges klimautslipp er ubetydelige, vil mene noe annet i yrkessammenheng. Følgelig vil forholdet mellom hvorvidt pollinatorvennlige tiltak fremmes som en plikt eller som en mulighet ha betydning. Jeg har allerede indikert at regjeringen tilsynelatende legger ansvaret for ivaretagelse av pollinatorne over på andre ved å adressere endring i sosiale praksiser heller enn i sosiale strukturer. Hvordan ulike samfunnssektorer skal ivareta pollinatorne beskrives mange steder i pollinatorstrategien. Nedenfor undersøker jeg noen eksempler på hvorvidt ansvaret for ivaretagelse av pollinatorne beskrives som rettigheter (mulighet) eller plikter (påbud). Dette belyser jeg ved å se på deontisk modalitet og antagelser.

Siden pollinatorproblemet i stor grad kategoriseres som et landbruks- og matproblem, begynner jeg med å undersøke hvilket ansvar landbruket tildeles. Landbrukets ansvar omtales seks forskjellige steder i pollinatorstrategien hvor de tre siste omtalene er ordrette gjentakelser av de tre første. « Landbrukssektoren skal auke kunnskapen (...) Miljø- og landbrukssektoren skal framleis leggje til rette for (...) Landbrukssektoren skal framleis stimulere til (...) » (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 6–7; 36–37). I alle tilfellene uttrykkes deontisk modalitet gjennom hjelpeverbet *skal*. *Skal* indikerer et påbud eller en plikt og viser til stor grad av nødvendighet. Landbrukssektoren kan tilsynelatende ikke unnslippe plikten. Verbalkonstruksjonene *legge til rette* og *stimulere* bidrar derimot til at plikten utydeliggjøres. Både stimulering og tilrettelegging indikerer at man forsøker å oppnå noe gjennom oppmuntring og insentiver, men det er ikke sikkert at man oppnår det man ønsker. Adverbet *framleis* indikerer at dette er en pågående handling. Setningen presupponerer at landbrukssektoren i dag stimulerer til pollinatorvennlige driftsformer noe denne undersøkelsen viser at ikke er tilfelle. Hvorvidt tilretteleggingen og stimuleringen har ønsket effekt sies det ingen ting om, og ingen positive resultater kreves. Så lenge landbrukssektoren stimulerer og tilrettelegger, oppfyller sektoren sitt ansvar. Bøndene, som er dem som forvalter landbruksarealene, tildeles ingen ansvar utover at de må forholde seg til gjeldende regelverk. Kanskje velger de å endre et par av sine praksiser hvis de økonomiske insentivene gjør det lønnsomt nok, eller hvis de personlig ser hensikten med praksisendringer, men de kan også velge å fortsette som før med en landbrukspraksis som påviselig har negativ effekt på ivaretagelse av pollinatorne (jf. Pedersen et al., 2020).

Også fordelingen av ansvar mellom ulike offentlige sektorer er preget av vage og intetsigende formuleringer. For hva betyr det egentlig for pollinatorne at «[m]iljøforvaltninga og relevante sektorar skal gje styringssignal om kunnskapsbehov» eller at «[k]ommunane bør auke kunnskapen om korleis dei kan forbedre tilhøva for pollinatorar i grønstrukturen» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 6). Både et styringssignal og kunnskap kan ignoreres særlig hvis det finnes andre hensyn som fremstår som viktigere. Slik er det for samferdselssektoren som «vil ta omsyn til pollinatorar i drift og skjøtsel av kantsonar langs transportliner, innafor rammene av sektorens andre samfunnsomsyn» (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 7). At samferdselssektoren oftest prioriterer andre samfunnshensyn enn naturmangfold, er allerede bekreftet (Lycke, 2019, s. 8).

4.7.3 De handlekraftige menneskene

Kapittelet om økt kunnskap inneholder flere eksempler på hvordan alle mennesker, selv barnehagebarn, kan vise omsorg for pollinatorne. Et av eksemplene er fotografi som sees i illustrasjon 11.

For Avinor sine lufthammer er det utarbeidd rapportar med konkrete forvaltningsråd for å ta vare på eller betre det biologiske mangfaldet. Rapportane vert nytta i drift og prosjektplassering så langt det let seg gjere av omsyn til luftfarten. Eksempel på tiltak er tilpassa slått, hindre spreing av framande, skadelege artar, naturleg revegetering etter anleggsarbeid og nabosamarbeid for skjøtsel av kystlynghei. Avinor har òg gjort ei kartlegging av PFAS³ på alle lufthamnene dei er ansvarlege for, og har i samband med det analysert fleire organismar.

Nye, relevante tiltak innanfor samferdslesektoren kan mellom anna vere å nytte frø frå pollinatorvenlege planter når dette er kommersielt tilgjengeleg og er samfunnsøkonomisk lønnsamt. Avinor vurderer i tillegg å undersøke om det går føre seg opphoping av PFAS i bier frå bikubar ved område der denne miljøgifta finst. Nye tiltak i sektoren må vurderast opp mot sektorens sitta samfunnsomsyn og må gjerast innanfor rammene av det overordna målet om eit sikkert transportsystem som fremjar verdiskaping og bidreg til omstilling til lågutsleppsamfunnet, jf. Meld. St. 33 (2016-2017) *Nasjonal transportplan 2018-2029*. Vidare vil nye tiltak verte vurdert ut frå samfunnsøkonomisk lønnsamt.

Barn frå skular og barnehagar har planta spiselege og pollinatorvenlege vekster i Abels Hage, John Colletts plass, Oslo. Foto: Monica Løvdahl

4.5 Kommunane

Kommunane har hovudansvaret for forvaltning av areal i Noreg. I tillegg til å vere planstyresmakt, står kommunane for drift av viktige areal for

pollinatorar som til dømes parkar, kyrkjegardar og andre offentlege areal. Måretta forvaltning av kommunane sin offentlege og private grønstruktur er viktig for å skape gode leveområde for pollinatorar i byar og tettstadar. **Frivillige er òg ein viktig ressurs i dette arbeidet.** Ein har ikkje oversikt over kva som faktisk er gjort i dei private hagar. Norsk Hageselskap har i samarbeid med andre organisasjonar formidla kunnskap til denne målgruppa gjennom til dømes «Summende hager» og «Blomstermeny». Samarbeid mellom planleggjarar og ulike driftsetatar i kommunen, private grunneigarar og hageigarar vert difor sentralt i oppfølginga av strategien.

Kommunen som planstyresmakt

Kommunen kan som planstyresmakt utarbeide planar for naturmangfald og grønstruktur som inngår i kommuneplanarbeidet. Gjennom slike planar kan ein sikre betre samanheng i areala, og gje retningslinjer som fremmer pollinatorvenleg vegetasjon. Parkar, naturområde, store tre, byrom, grøntanlegg og private hagar er ein viktig del av ein slik grønstruktur.

Planar for naturmangfald og grønstruktur kan innehalde mellom anna kartlegging av ulike areal, utvikling og etablering av parkar og grøntanlegg, skjøtsel og restaurering av naturområde. Kommunen kan lage ein strategi for pollinerande artar som vert innarbeida i dei ulike sektorplanane og planar etter plan- og bygningslova.

Kommunen som driftsansvarleg

Omsynet til pollinatorar bør inngå i den daglege drifta, og kommunanes driftsetatar bør nytte rett metode for skjøtsel, plante pollinatorvenleg vegetasjon i eksisterande og nye parkar, byrom og grøntanlegg, og rehabiliterer vegetasjon i restområde.

Eksempel frå kommunar

Fleire byar har fokus på bier og urbant jordbruk, der ulike frivillige organisasjonar har sette opp bikubar i byenes parkar og urbane miljø. Dette har bidrege til auka medvit om verdien av bier og andre pollinatorar.

³ Perfluorerte forbindelsar. Miljøgift som mellom anna kjem frå bruk av skum til slokking av brann.

Illustrasjon 11 Illustrasjonen viser fotografiet av Abels hage som omtales i analysen. Gule markeringer viser den øvrige teksten, som jeg også kommenterer.

Bearbeidet fra *Nasjonal pollinatorstrategi* [skjermdump], av Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 33 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/> © Foto: Monica Løvdahl.

Fotografiet, som er forholdsvis lite, er tatt fra en vinkel som fører til at leseren ser motivet ovenfra og på avstand. Litt til høyre for bildets sentrum sees en rundkjøring, som er omsluttet av asfalt, trikkeskinner, en trikk og mennesker. I forgrunnen av bildet står noen mennesker samlet rundt ulike bord, andre er i bevegelse. I midten av rundkjøringen skimtes mennesker, kortklipt gras, trær, busker og telefonstolper. I bakgrunnen sees et par biler, trær, mer kortklipt gress, hus, blå og lettskyet himmel samt en vei som leder bort fra rundkjøringen.

Utenom opplysningene fra bildeteksten, om at barn har plantet pollinatorvennlige vekster i Oslo, er det lite som tyder på at bildet har noe som helst med pollinatorer å gjøre. Hvis jeg hadde møtt fotografiet i en annen kontekst, ville jeg ha antatt at fotografiet dokumenterer og peker til et nabolagsarrangement. Bildeteksten har altså en forklarende effekt, og den mest nærliggende fortolkningen er at rundkjøringen er hagen hvor barn har plantet pollinatorvennlige og spiselige vekster. Forståelsen av at det dreier seg om beplantning av en rundkjøring i Oslo bidrar til at fotografiet får en illustrerende effekt og at det kan sees i sammenheng med den øvrige tekstens beskrivelse av kommunenes rolle hvor de oppfordres til å plante pollinatorvennlige vekster på grøntområder. «Nabolagsarrangement-effekten» forsvinner imidlertid ikke.

Fotografiets interpersonelle funksjon preges av vinkelen og avstanden fotografiet er tatt fra. Avstanden mellom leseren og menneskene på fotografiet plasserer leseren i en observatørrolle. Vinkelen, som gjør at leseren ser ned på menneskene, plasserer også leseren i en maktposisjon hvor hun kan gi sin vurdering av det som vises på fotografiet (jf. Svennevig, 2020, s. 63–64). Samtidig skapes forbindelser til opplevelsesdiskursen, og kanskje også til reklamesjangeren, fordi leseren tildeles en rolle hvor hun skal vurdere om nabolagsarrangementet, som kan kategoriseres som en opplevelse, er et eksempel til etterfølgelse. Følgelig oppstår en lignende rekontekstualisering, som i 4.5.2, hvor pollinatoriltak og opplevelser knyttes sammen. Fotografiet «reklamerer for» hvordan mennesker i samarbeid kan skape pollinatorvennlige områder og samtidig få gode opplevelser. Dette utvider tekstens meningspotensial hvor det nærmest skapes en oppfordrende effekt ved å peke til at til og med små barn kan bidra – innforstått – da kan alle bidra. Leseren kan selv vurdere om hun er interessert i å «kjøpe» en slik opplevelse eller ei.

Selv om fotografiet benyttes til å illustrere hvordan alle kan bidra til å ivareta pollinatorne, er fotografiet også egnet til å illustrere problematiske forhold knyttet til ideen om sammenhengende leveområder for pollinatorne. Rundkjøringen er omkranset av asfalt, og selv om pollinatorne kan fly imellom rundkjøringen og det grønne området i bakgrunnen, så henger ikke områdene sammen. En stor del av arealet på begge de grønne områdene er også dekket kortklipt gras noe som innebærer at i realiteten er det en forholdsvis liten del av det samlede arealet som støtter opp om pollinerende insekters behov. At ulike pollinerende insekter har forskjellig behov tas det heller ikke høyde for. Menneskene kan derimot forflytte seg mellom de ulike områdene, og de spiselige vekstene, som bildeteksten refererer til, gagnar også mennesker. Asfalten, bilene, trikken, husene, bordene, telefonstolpene og de

kortklipte plenene er alle skapt for å dekke våre behov. For insektene kan disse ha negativ effekt. Sett fra dette perspektivet viser fotografiet et eksempel på et område hvor mennesker ivaretas, og bildet kunne ha fungert vel så godt som en illustrasjon på hvordan man skaper gode lokalsamfunn – for menneskene. At det plantes noen vekster som insektene også drar nytte av, er bare en bonus – for oss, som kan høste mat og god samvittighet.

Man kan heller ikke ta forgitt at pollinatortiltak som enkeltmennesker utfører på bakgrunn av økt kunnskap, slik som planting av pollinatorvennlige vekster i hagen, vil løse pollinatorproblemet. Allerede på 1970-tallet ble nordmenn oppfordret til å bringe naturen inn i hagene sine, plante spiselige, pollinatorvennlige vekster og ideer om integrert plantevern og redusert giftbruk var fremtredende i hagediskursen. Det samme var tilfelle rundt årtusenskiftet da ivaretagelse av bier ble omtalt ved flere anledninger i hagemagasiner (Ohman Nielsen, 2015, s. 265–269; 360). Sett i lys av at vi i dag fortsatt har behov for en pollinatorstrategi er det nærliggende å anta at folkeopplysning, slik pollinatorstrategien foreslår, er en utilstrekkelig strategi for å ivareta pollinatorne. Antagelsen underbygges ytterligere av at mattilsynets statistikk for salg av giftsprøytemidler i tidsrommet 2018 – 2022 viser en økende trend i omsatt mengde gift (Mattilsynet, 2023). Dette innebærer at selv om vi blir stadig mer opplyste, forbruker vi også stadig større mengder giftsprøytemidler. Så lenge vi holder oss innenfor regelverket, står vi altså fritt til å fortsette med våre pollinatorskadelige praksiser – noe vi tydeligvis også gjør.

5 Konklusjon

Førsteintrykket som oppstår i møte med pollinatorstrategien, er at formålet med dokumentet er å sikre levedyktige bestander av pollinerende insekter, altså ivareta pollinatorne. Dette inntrykket endres i møte med strategiens mål, som flytter søkelyset fra ivaretagelse av pollinatorne til ivaretagelse av pollinering i matproduksjon og naturlige økosystemer, i den rekkefølgen. Slik endres pollinatorennes verdi fra iboende til instrumentell.

Pollinatorproblemet blir fortrinnsvis et matproblem, og pollinatorne blir et instrument for ivaretagelse av andre, i første rekke oss mennesker.

Måldreiningen, fra pollinator til pollinering, er kanskje årsaken til at pollinatorstrategien delvis tilslører at kategorien pollinator rommer flere artsgrupper enn bier. Især honningbier blir nemlig fremstilt som effektive bidragsyttere i matproduksjonen. Tilsløringen skjer gjennom pollinatorstrategiens fotografier, hvor alle fotografier med pollinatortematikk relaterer til bier, og gjennom strategiens tittel og mål, hvor villbier fungerer som eksempel på hva pollinatorer er. Dette fører til at ivaretagelse av bier kommer i søkelyset, og andre typer pollinatorer, slik som sommerfugler, biller og fluer, blir nærmest glemt. Disse andre pollinatortypene er kanskje mindre effektive i landbruket, men essensielle for mange blomster og fugler. Søkelyset på bier bidrar til å undergrave forståelsen av at både mennesker og andre arter er avhengige av at naturmangfoldet, som i pollinatorstrategien beskrives som «grunnet for menneska sine liv på jorda», ikke må reduseres ytterligere (Landbruks- og matdepartementet et al., 2018, s. 20).

I pollinatorstrategien er natur en mangfoldig, men udefinert størrelse, som finnes i flere former. Vi mennesker lever i sameksistens med naturen, men allikevel skapes et skille mellom mennesker og natur. Naturen er vakker, mektig og omsorgsfull. Den renser luft og resirkulerer materialer. Men mennesker er mektigere fordi vi på mange områder kan kontrollere naturen. Dette gjør vi alle med stor omsorg. I pollinatorstrategien er mennesker de som forvalter natur, mens naturødeleggelse, slik som tap og skade på pollinatorennes leveområder, er noe som «bare skjer».

Når vi kontrollerer naturen skaper vi grenser, som naturen ikke kjenner. Grensene vedlikeholdes gjennom våre kategoriseringer av sted. Slik er det også i pollinatorstrategien, der grenser trekkes mellom naturlige og unaturlige økosystemer, mellom gode og dårlige leveområder og mellom nyttig og unyttig natur. Innenfor de enkelte områdene gjelder egne regler. Hovedregelen er allikevel at naturen er velkommen overalt så lenge den er nyttig,

kontrollerbar og ikke kommer i konflikt med andre definerte samfunns mål eller interessene til dem som har bruks- eller eiendomsrett til områdene.

Naturen som pollinatorne er avhengige av, finnes ifølge pollinatorstrategien i naturlige og semi-naturlige økosystemer. Områdene pollinatorstrategien utpeker som nyttige for pollinatorne, er ofte områder med liten «nytteverdi» for oss mennesker eller områder hvor tilrettelegging for pollinatorne ikke er til særlig hinder for annen bruk av områdene.

Pollinatorstrategiens utpekelse av enkelte områder innebærer at andre områder holdes utenfor selv om også disse områdene historisk har hatt nytteverdi for pollinatorne. Et eksempel på slike områder er landbruksområdene våre.

Pollinatorstrategien stadfester at naturen er livsgrunnet vårt, men samtidig kommer kun en marginal andel av maten vår fra naturen «der ute». Mat får vi fra landbruket som i pollinatorstrategien fremstår som en egen type natur. Dette er en nyliberal næringsnatur som skal forvaltes effektivt med mål om høyest mulig avkastning. Denne naturen er ikke mangfoldig, og den er heller ikke blant områdene pollinatorstrategien identifiserer som gode leveområder for pollinatorne. I instruksene fra Stortingets næringskomite til regjeringen utpekte næringskomiteen moderne landbruk som en av de største årsakene til at pollinatorne dør (Meld. St. 172 S (2015-2016)). Ved at det mest produktive landbrukslandskapet ikke inkluderes i kategorien *gode leveområder* i pollinatorstrategien, blir landbruket nærmest fritatt for ansvar, både for å forårsake pollinatorproblemet og for å ivareta pollinatorne i disse landskapene. I landbruksnaturen er nyttige bidragsytere fra naturen «der ute», slik som de ville pollinatorne, velkomne, selv om honningbier «anbefales». I motsetning til de ville pollinatorne innehar nemlig honningbiene «ekspertisen» som kreves for effektiv og målrettet matproduksjon. Landbrukslandskapet er altså ikke nyttig for pollinatorne, men pollinatorne kan være nyttige for landbruket. Nytteverdien avhenger av de ulike artenes pollinerings effektivitet og kontrollerbarhet.

For å ivareta de ville artene oppfordres landbruket til å tilrettelegge for pollinatorne i restbiotoper samt gjennom slått og beite i semi-naturlige landskap og i utmarka. Her spiller beitedyr en viktig rolle, men pollinatorstrategien er veldig vag i sine beskrivelser av sammenhenger mellom blomster, beitedyr og pollinatorer. Målkonflikten mellom hold av beitedyr og reduserte klimagassutslipp, blir aldri nevnt.

Skillet pollinatorstrategien skaper mellom landbruksnatur og annen natur, samsvarer med Frøyen (2022) sine funn hvor hun avdekket at landbrukslandskapet ble skilt ut som en egen

kategori natur, som blant annet ble definert av politiske betraktninger og kost-nyttevurderinger. Pollinatorstrategiens behandling av landbruket vitner følgelig om en stabil diskurs selv om forholdene i landbruket i stor grad tilsløres i pollinatorstrategien. Tilsløringen skjer ved at pollinatorstrategien retter søkelyset mot marginale og pollinatorvennlige landbrukspraksiser hvor landbruket gjennom tekst og bilder fremstilles som langt mer pollinatorvennlig enn det faktisk er. Dette bidrar til en legitimering av at gjeldende landbrukspolitiske maktstrukturer og landbrukspraksiser opprettholdes, og alternative former for landbruk, hvor man i mindre grad skiller mellom nyttig og unyttig natur, fortsetter å være marginale.

Pollinatorstrategien foreslår at de ville pollinatorne skal inviteres inn i byene. Ved bruk av eksempler fra Oslo, viser pollinatorstrategien hvordan mennesker og pollinatorer kan sameksistere. Her bidrar ideer om pollinatorvennlige nabolag og trygge korridorer til at farer, slik som asfalt, kjøretøy, kortklipte plener, giftbruk i hager og høye bygninger, skjules. En rekontekstualisering mellom miljø- og opplevelsesdiskurser, gjør ivaretagelse av pollinatorer både salgbart og trendy. En slik rekontekstualisering kan være positiv fordi det hovedsakelig er opplevelser som forbrukes og ikke materielle ressurser. Samtidig bidrar rekontekstualiseringen til at miljømedborgerne blir opptatte med å konsumere opplevelser istedenfor politisk engasjement (jf. Cao, 2017). Slik kan nåværende samfunnsstrukturer, som legitimerer pollinatorskadelige praksiser, forbli uberørte.

Både i byen og på landet kan innbyggerne velge om de ønsker å ivareta pollinatorne eller ei, så lenge de forholder seg til gjeldende lovverk. Et eksempel på at gjeldende lovverk vurderes som tilstrekkelig, sees i pollinatorstrategiens omtale av lovverket som regulerer bruken av giftsprøytemidler. Som vist i analysen, er dette lovverket problematisk fordi det overlater til den enkelte yrkesutøver å vurdere naturens nytteverdi. I en slik vurdering av natur som nyttig eller unyttig, finnes ingen rom for naturens egenverdi. Hobbybrukere av gift trenger ikke å foreta vurderinger i det heletatt, og de er heller ikke nevnt i pollinatorstrategien.

Nyttevurderingene kan sees i kontrast av pollinatorstrategiens innsatsområde, *økt kunnskap*, hvor det framgår at det fortsatt finnes mange arter som vi ikke har kjennskap til. Følgelig kan vi heller ikke vurdere hvorvidt artene er nyttige eller hvorvidt giften vi sprer skader dem. I dette tilfellet, hvor vi mangler kunnskap om mulige skadevirkninger av vår bruk av gift, kunne myndighetene ha valgt å benytte føre-var-prinsippet til å beskytte disse artene. Istedenfor trekker pollinatorstrategien, i likhet med den tyske industrilandbrukslobbyen (jf.

Simon, 2020a), dagens kunnskap om farene ved bruk av gift i tvil. Det er tross alt ikke sikkert at noen vil bli skadet selv om hensikten med giftbruk ironisk nok er å drepe levende organismer. Hvorvidt gift skal benyttes eller ei avgjøres av den enkelte borger som eier eller disponerer et område natur. At pollinatorstrategien velger å anbefale gjeldende lovverk istedenfor å anbefale føre-var-prinsippet bidrar til at denne gruppen menneskers makt til å forgifte naturen, opprettholdes. Industrien som produserer og selger giften, tjener penger, og ekspertene i mattilsynet, som har ansvaret for tilsyn og godkjenning av giftbruk, beholder sin definisjonsmakt. Alle andre, både mennesker og andre arter som ikke har makt til å regulere giftbruken, må leve (eller dø) med konsekvensene.

Strategiplanen er vag i beskrivelsene av årsaks og ansvarsforhold for pollinatorproblemet, og problemets alvorlighetsgrad blir også tilslørt. Ved bruk av nominaliseringer og passivkonstruksjoner, skjules menneskers ansvar for at pollinatorne i dag er truet. *Tap* og *skade* på pollinatorenes leveområder er noe som «bare skjer», og slike observasjoner er «usikre». De bakenforliggende drivkreftene, i dette tilfellet våre sosiale praksiser og strukturer, forblir skjulte. Hyponymer, som naturmangfold og pollinatorer, tilslører både hvem som skal ivaretas og hvem som kanskje dør. Selv om vi utrydder flere arter, vil et naturmangfold fortsatt være et naturmangfold, og artsgruppen pollinatorer vil bestå. Slik blir det mulig å ivareta *utvalgt* natur, noe også pollinatorstrategien vektlegger at skal gjøres. Samtidig forskjønnes den alvorlige situasjonen. I pollinatorstrategien bidrar sensorisk vakre bilder, eufemismer, tilsynelatende verdinøytrale ord og idealisering av naturens «miljøvennlige» egenskaper til at de «stygge» sidene ved situasjonen skjules.

Det samlede inntrykket av pollinatorstrategien er at den fremmer et (ny)liberalt miljømedborgerskap basert på ideer om lite statlig innblanding og få strukturelle endringer (jf. Cao, 2015). Problemene både skal og kan løses innenfor gjeldene samfunnsstrukturer. Og i tilfeller hvor ulike samfunnsområder tilsynelatende plikter å ivareta pollinatorne, vannes pliktene ut i vage og intetsigende instruksjoner. Dette stemmer overens med kommentarene til Steel, som påsto at strategiplanen hovedsakelig er en videreføring av dagens praksis (Steel, 2018). Få strukturelle endringer er problematisk fordi det er våre sosiale strukturer som muliggjør dagens praksiser, og våre praksiser som skader pollinatorne. Det er mulig å tenke seg endringer slik som i instruksjonen fra Stortingets næringskomite, hvor komiteen ønsket endringer i dagens landbruksstrukturer (jf. Meld. St. 172 S (2015-2016)). Dette ønsket ble forbigått i selve pollinatorstrategien.

Funnene mine har mange fellestrekk med Drury et al. sine observasjoner og følgelig er deres anbefalinger, slik som at agensløse konstruksjoner bør unngås, også relevante i lys av denne undersøkelsens funn (jf. Drury et al., 2022, s. 52). Allikevel skiller denne undersøkelsen seg noe fra Drury et al. sin undersøkelse, ved at min undersøkelse har hatt som mål å avdekke pollinatorstrategiens underliggende natursyn heller enn å avdekke hvordan sammenblandinger av forretningslogikk og økologilogikk påvirker diskursen (jf. Drury et al., 2022, s. 40). Denne undersøkelsen viser at særlig bruken av formell og objektiv stil hvor hensikten er at både leseren og forfatteren skal være usynlige, er problematisk i kommunikasjon om artsutryddelse fordi disse stilidealene både tilslører ansvar og alvorlighetsgrad. Dette er stilidealer som ikke nødvendigvis tilhører en forretningslogikk. Stilidealene bidrar til å skape avstand mellom forfatter, tekst og leser samtidig som virkeligheten fremstilles i «nøytrale» ordlag. Slik er det i pollinatorstrategien, og sjansen er stor for at andre tekster som dialektisk relaterer til pollinatorstrategien, reproducerer de samme «forskjønnede» virkelighetsbildene, særlig hvis disse tekstene også inneholder vakre bilder av blomster, bier og blå himmel. Kanskje bør måten vi kommuniserer om artsutryddelse tilføyes lista over pollinatorproblemets bakenforliggende årsaker?

5.1 Videre forskning

Pollinatorstrategien bygger på et faggrunnlag, som er forfattet av en samling eksperter, mens selve pollinatorstrategien er et politisk dokument og følgelig del av en politisk diskurs. I denne undersøkelsen er det kun den politiske diskursen i pollinatorstrategien som har blitt analysert. Videre forskning hvor eksperters vurderinger og gjeldende kunnskapsgrunnlag kontrasteres opp mot politiske strategier, vil bidra til å ytterligere belyse problematiske forhold i omsetningen fra kunnskap til politikk. Funnene fra analysen hvor mangel på kunnskap brukes til å rettferdiggjøre dagens pollinatorfiendtlige praksiser, aktualiserer en slik undersøkelse.

6 Litteraturliste

- Artsdatabanken. (2017a, 7. juli). *Konstruert fastmark*.
https://www.artsdatabanken.no/Pages/137784/Konstruert_fastmark
- Artsdatabanken. (2017b, 7.juli). *Kulturmarkseng*.
<https://www.artsdatabanken.no/Pages/137786/Kulturmarkseng>
- Asdal, K. (2011). *Politikkens Natur – Naturens politikk*. Universitetsforlaget.
- Aslaksen, H. (2017). *Vekst + klima = sant. Fortellinger om det grønne skiftet* [Masteroppgave, Universitetet i Agder]. <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/bitstream/handle/11250/2492742/ME-513%20Hildegunn%20Aslaksen.pdf>
- Aven, T. (2023, 16. mars). Risiko. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/risiko>
- Berglez, P. (2019). Kritisk diskursanalys. I M. Ekström & B. Johansson (Red.), *Metoder i medie- og kommunikationsvetenskap* (3. utg., s. 225–254). Studentlitteratur.
- Bjærke, M. R. (2018). Hvor ble det av naturens egenverdi? *Nytt Norsk Tidsskrift*, 35(1), 7–21.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2018-01-02>
- Burkey, T. V. (2013). En annen verdensanskuelse er mulig. I R. Sollund, G. Larsen, & M. Tønnessen (Red.), *Hvem er villest i landet her?: Råskap mot dyr og natur i antropocen, menneskets tidsalder* (s. 353–374). Scandinavian Academic Press.
- Cao, B. (2015). *Environment and citizenship*. Routledge.
- Cao, B. (2017). Consuming environmental citizenship, or the production of neoliberal green citizens. I M. Potter & J. Louth (Red.), *Edges of Identity: The Production of Neoliberal Subjectives* (s. 25–51). University of Chester.
- Carlsen, H., Kalajdzic, P. & Elster, K. (2020, 1. oktober). Norge har forpliktet seg til å reversere tap av naturmangfoldet. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/norge-har-forpliktet-seg-til-a-reversere-tap-av-naturmangfoldet-1.15180194>
- Dicks, L. V., Breeze, T. D., Ngo, H. T., Senapathi, D., An, J., Aizen, M. A., Basu, P., Buchori, D., Galetto, L., Garibaldi, L. A., Gemmill-Herren, B., Howlett, B. G., Imperatriz-Fonseca, V. L., Johnson, S. D., Kovács-Hostyánszki, A., Kwon, Y. J., Lattorff, H. M. G., Lungharwo, T., Seymour, C. L., ... Potts, S. G. (2021). A global-scale expert

- assessment of drivers and risks associated with pollinator decline. *Nature Ecology & Evolution*, 5(10), 1453–1461. <https://doi.org/10.1038/s41559-021-01534-9>
- Drivdal, L., & van der Sluijs, J. P. (2021). Pollinator conservation requires a stronger and broader application of the precautionary principle. *Current Opinion in Insect Science*, 46, 95–105. <https://doi.org/10.1016/j.cois.2021.04.005>
- Drury, M., Fuller, J., & Keijzer, M. (2022). Biodiversity communication at the UN Summit 2020: Blending business and nature. *Discourse & Communication*, 16(1), 37–57. <https://doi.org/10.1177/17504813211043720>
- Dryzek, J. S. (2022). *The Politics of the Earth* (4. utg.). Oxford University Press.
- Eide, S. B., & Skorstad, B. (2020). *Etikk til refleksjon og handling i sosialt arbeid* (4. utg.). Gyldendal.
- Eriksen, M., & Lysvold, S. S. (2010, 7. september). Mener Tines snakkende kyr lyver. *NRK, Nordland*. <https://www.nrk.no/nordland/mener-tines-snakkende-kyr-lyver-1.7282343>
- European Network for Environmental Citizenship – ENEC. (2018). *Defining Environmental Citizenship*. Hentet 17. mai 2023 fra <https://enec-cost.eu/our-approach/enec-environmental-citizenship/>
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Routledge.
- Fairclough, N. (2005). Peripheral Vision: Discourse Analysis in Organization Studies: The Case for Critical Realism. *Organization Studies*, 26(6), 915–939. <https://doi.org/10.1177/0170840605054610>
- Fairclough, N. (2009). A Dialectical-Relational Approach to Critical Discourse Analysis in Social Research. I R. Wodak & M. Meyer (Red.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (2. utg., s. 162–185). SAGE.
- Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2. utg.). Routledge.
- Fairclough, N., & Fairclough, I. (2018). A procedural approach to ethical critique in CDA. *Critical Discourse Studies*, 15(2), 169–185. <https://doi.org/10.1080/17405904.2018.1427121>

- FN-Sambandet. (2023a, 2. februar). *Livet på land*. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/livet-paa-land>
- FN-Sambandet. (2023b, 3. februar). *Utrydde sult*. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/utrydde-sult>
- Frøyen, A. J. (2019). Influencing for Results: Bees, Beekeepers and Norwegian Pesticide Legislation. *HoST - Journal of History of Science and Technology*, 13(1), 28–50. <https://doi.org/10.2478/host-2019-0002>
- Frøyen, A. J. (2022). «Fyll jorden og legg den under dere»: Jordbruk, gift og natur i Norge frå 1875 til 1995. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Agder.
- Gemmill-Herren, B., Garibaldi, L. A., Kremen, C., & Ngo, H. T. (2021). Building effective policies to conserve pollinators: Translating knowledge into policy. *Current Opinion in Insect Science*, 46, 64–71. <https://doi.org/10.1016/j.cois.2021.02.012>
- Giddens, A. (2011). *The Politics of Climate Change* (2. utg.). Polity Press.
- Grunnlag. (u.å.). I *NAOB – Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 17. mai 2023 fra <https://naob.no/ordbok/grunnlag>
- Gundersen, F. (1996). Framveksten av den norske miljøbevegelsen. I K. Strømsnes & P. Selle (Red.), *Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering mot år 2000* (s. 37–81). Aschehoug.
- Gundersen, V., & Rolstad, J. (1998). *Nøkkelbiotoper i skog: En vurdering av nøkkelbiotoper som forvaltningstiltak for bevaring av biologisk mangfold i skog*. (Oppdragsrapport nr.5/98). Norsk institutt for skogforskning. <https://hdl.handle.net/11250/3013111>
- Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. Edward Arnold.
- Hammer, S. (2021). Foucault, governmentality og det nyliberale Norge. *Agora*, 38(3–4), 62–85. <https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1571-2020-03-04-04>
- Haug, L. S., Knutsen, H. K., & Thomsen, C. (2020, 17. september). *PFAS og helseeffekter*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/ml/miljo/miljogifter/fakta/fakta-om-pfos-og-pfoa/>

Hitching, T. R., & Veum, A. (2011). Introduksjon. I T. R. Hitching, A. B. Nilsen, & A. Veum (Red.), *Diskursanalyse i praksis: Metode og analyse* (s. 11–39). Høyskoleforlaget.

IPBES. (2016). *The assessment report of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services on pollinators, pollination and food production*. S.G. Potts, V. L. Imperatriz-Fonseca, & H. T. Ngo (Red.).
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3402857>

IPBES. (2022). *Summary for policymakers of the methodological assessment of the diverse values and valuation of nature of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Pascual, U., Balvanera, P., Christie, M., Baptiste, B., González-Jiménez, D., Anderson, C.B., Athayde, S., Barton, D.N., Chaplin-Kramer, R., Jacobs, S., Kelemen, E., Kumar, R., Lazos, E., Martin, A., Mwampamba, T.H., Nakangu, B., O'Farrell, P., Raymond, C.M., Subramanian, S.M., Termansen, M., Van Noordwijk, M., and Vatn, A. (Red.).
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7410287>

Jewitt, C. (Red.). (2014). *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (2. utg.). Routledge.

Jewitt, C., & Oyama, R. (2001). Visual Meaning: A Social Semiotic Approach. I T. V. Leeuwen & C. Jewitt (Red.), *The Handbook of Visual Analysis* (s. 134–156). SAGE Publications, Limited. <https://doi.org/10.4135/9780857020062>

Johannessen, L. E. F. (2022). Utenfor akademia: Mot en utvidet forståelse av «abduktiv analyse» og teoriutvikling. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 6(2), 1–16.
<https://doi.org/10.18261/nost.6.2.4>

Kontinuerlig. (u.å.). I *NAOB – Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 17. mai 2023 fra <https://naob.no/ordbok/kontinuerlig>

Kress, G. (2014). What is mode? I C. Jewitt (Red.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (2. utg., s. 60–75). Routledge.

Kress, G., & Van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: The grammar of visual design*. Routledge.

Landbruks- og matdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Samferdselsdepartementet, Forsvarsdepartementet,

- Olje- og energidepartementet, & Kunnskapsdepartementet. (2018). *Nasjonal pollinatorstrategi*. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/>
- Landbruksdirektoratet. (2023). *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*. Landbruksdirektoratet. <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/miljo-og-klima/jordbrukets-kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap-i-jordbruket>
- Landbruksdirektoratet, & Miljødirektoratet. (2017). *Faggrunnlag for nasjonal strategi for villbier og andre pollinerende insekt* (versjon 3). [https://www.nibio.no/tema/miljo/tiltaksveileder-for-landbruket/biomangfold/_/attachment/inline/44921a7a-c287-4800-9e02-6593e0b6d08b:5cbceb0f67ce6fdef0b78b1e22a8fc2b54999c44/Faggrunnlag%20for%20nasjonal%20strategi%20for%20villbier%20og%20andre%20pollinerende%20insekt%20-%20versjon%203_15052017%20\(5\).pdf](https://www.nibio.no/tema/miljo/tiltaksveileder-for-landbruket/biomangfold/_/attachment/inline/44921a7a-c287-4800-9e02-6593e0b6d08b:5cbceb0f67ce6fdef0b78b1e22a8fc2b54999c44/Faggrunnlag%20for%20nasjonal%20strategi%20for%20villbier%20og%20andre%20pollinerende%20insekt%20-%20versjon%203_15052017%20(5).pdf)
- Larsson, M.-O., Styhre, L., Lund, E., & Pettersson-Löfstedt, F. (2020). *Miljömål i transportplaneringen—Hur miljömål hanteras på nationell, regional och lokal nivå vid planering av infrastruktur* (Nr. 6937). Naturvårdsverket. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:ivl:diva-32>
- Leeuwen, T. V., & Jewitt, C. (2004). *The Handbook of Visual Analysis*. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9780857020062>
- Lycke, C. (2019). *Fragmenterte landskap: Målkonflikter i veiplanleggingen og arealnøytrale alternativ* [Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet]. <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/handle/11250/2602169>
- Machin, D. (2014). Multimodality and theories of the visual. I C. Jewitt (Red.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (2. utg., s. 217–226). Routledge.
- Mattilsynet. (2023). *Omsetningsstatistikk for plantevernmidler 2018-2022*. https://www.mattilsynet.no/planter_og_dyrking/plantevernmidler/godkjenning_av_plantevernmidler/omsetningsstatistikk_for_plantevernmidler_20182022.49418/binary/Omsetningsstatistikk%20for%20plantevernmidler%202018-2022
- Meld. St. 172 S (2015-2016). *Innstilling til Stortinget fra næringskomiteen*. Stortingets Næringskomite.

<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2015-2016/inns-201516-172.pdf>

- Morton, T. (2009). *Ecology without Nature—Rethinking Environmental Aesthetics*. Harvard University Press.
- Naturmangfoldloven, (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold* Pub (LOV-2009-06-19-100). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100>
- Nielsen, A. (2018). Trenger samspillet mellom blomster og bier en egen politisk strategi? *Nytt Norsk Tidsskrift*, 35(1), 32–43. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2018-01-04>
- Ohman Nielsen, M.-B. (1997). *Jord og ord: En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet: Bondepartiet 1915-1940* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen.
- Ohman Nielsen, M.-B. (2015). *Små paradiser: Hager gjennom et århundre*. Portal akademisk.
- Ottesen, E., Colbjørnsen, T., Gunnulfsen, A. E., Hall, J., & Jensen, R. (2021). *Fagfornyelsens forberedelser i praksis: Strategier, begrunnelser, spenninger* (Nr. 2). Universitetet i Oslo. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/fagfornyelsens-forberedelser-i-praksis--strategier-begrunnelser-spenninger/>
- Pedersen, C., Kapfer, J., & Sickel, H. (2020). *Plantesamfunn i beitemarker og brakklagte enger – Observerte endringer over 10 år og betydningen for pollinerende insekter* (6/173/2020). NIBIO Norsk institutt for bioøkonomi. <https://hdl.handle.net/11250/2720438>
- Regjeringen. (2018, 29. juni). *Nasjonal pollinatorstrategi*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/>
- Rest. (u.å.). I *NAOB – Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 17. mai 2023 fra <https://naob.no/ordbok/rest>
- Robstad, E. (2019). *Naturforbruk og bærekraft—En diskursanalyse av NOU 2005:5* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/70864/Ester_Robstad_masteroppgave_2019.pdf

- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S. I., Lambin, E., Lenton, T., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H. J., Nykvist, B., de Wit, C., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P., Costanza, R., Svedin, U., ... Foley, J. (2009). Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecology and Society*, 14(2). <https://doi.org/10.5751/ES-03180-140232>
- Rose, D. B., van Dooren, T., Chrulew, M., Cooke, S., Kearnes, M., & O’Gorman, E. (2012). Thinking Through the Environment, Unsettling the Humanities. *Environmental Humanities*, 1(1), 1–5. <https://doi.org/10.1215/22011919-3609940>
- Sarkar, S. (2012). *Environmental Philosophy – From Theory to Practice*. Wiley-Blackwell.
- Silverman, D. (2019). *Interpreting Qualitative Data*. SAGE.
- Simon, N. (2020a). Die Reduzierung epistemischer Sicherheit im Bienen-Pestiziddiskurs durch Widerspruch. I I. H. Warnke, A.-K. Hornidge, & S. Schattenberg (Red.), *Kontradiktorische Diskurse und Macht im Widerspruch* (s. 173–195). Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Simon, N. (2020b). Investigating Ethos and Pathos in Scientific Truth Claims in Public Discourse. *Media and Communication*, 8(1), 129–140. <https://doi.org/10.17645/mac.v8i1.2444>
- Skrede, J. (2018). *Kritisk diskursanalyse* (1. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Skrot. (u.å.). I *NAOB – Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 17. mai 2023 fra <https://naob.no/ordbok/skrot>
- Smith, M. R., Mueller, N. D., Springmann, M., Sulser, T. B., Garibaldi, L. A., Gerber, J., Wiebe, K., & Myers, S. S. (2022). Pollinator Deficits, Food Consumption, and Consequences for Human Health: A Modeling Study. *Environmental Health Perspectives*, 130(12), Artikkel 127003. <https://doi.org/10.1289/EHP10947>
- Statsforvalteren i Agder. (2020, 23. januar). *Arealbarometer for Agder*. <https://www.statsforvalteren.no/nb/agder/Landbruk-og-mat/Jordvern/arealbarometer-for-agder/>
- Steel, C. (2018, juni 29). *Pollinatorstrategi uten ambisjoner*. Sabima. <https://www.sabima.no/pollinatorstrategi-uten-ambisjoner/>

- Stibbe, A. (2014). An Ecolinguistic Approach to Critical Discourse Studies. *Critical Discourse Studies*, 11(1), 117–128. <https://doi.org/10.1080/17405904.2013.845789>
- Stortinget. (2016, 22. september). *Et symbol på statsmakt*. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/stortingets-visuelle-identitet/et-symbol-pa-statsmakt/>
- Svennevig, J. (2020). *Språklig samhandling – Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (3. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Sverdrup-Thygeson, A. (2018, 24. september). *Plenen – vår grønne ørken*. <https://blogg.forskning.no/insektokologene/plenen--var-gronne-orken/1241648>
- Søbye, E. (2004). *Rovdyrstatistikk 1846-2004—Fra skuddpremier til fredning og irregulær avgang*. Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/a/histstat/artikler/rovdyr/art-2004-05-05-01.html>
- Søisdal, Å. M., Seines, A. M., & Ohman Nielsen, M.-B. (2023). Rovdyr, gift, skudd og statistikk. En undersøkelse av lokale arkiver som kilde til problematisering av norsk skuddpremie- og rovdyrstatistikk. [Under publisering, antatt for *Heimen*, 60(2)].
- Tap. (u.å.). I *NAOB – Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 17. mai 2023 fra <https://naob.no/ordbok/tap>
- Thoreson, K. (2021). Ekonomisk expertis, makt och politik. I L. Eriksson, K. Isaksson, & J. Witzell (Red.), *På väg mot hållbar omställning? Kunskap, makt och mening i nationell transportplanering* (s. 60–69). Linneförlag.
- Thorsnæs, G. (2023). Agder. I *Store norske leksikon*. <http://snl.no/Agder>
- Toulmin, S. (2001). *Return to Reason*. Harvard University Press.
- Vagle, W. (1999). Kritisk tekstanalyse. I J. Svennevig, M. Sandvik, & W. Vagle (Red.), *Tilnærminger til tekst—Modeller for språklig tekstanalyse* (2. utg., s. 123–238). Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademisk Forlag.
- van Leeuwen, T. (2005). *Introducing social semiotics*. Routledge.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2009). *Methods of Critical Discourse Analysis* (2. utg.). SAGE.

